

Č A S O P I S
MAĆICY SERBSKEJE
1892.

Redaktor:
Michał Hórnik.

Létnik XLV.

B u d y š i n.
Z nakładom Maćicy Serbskeje.

Serbski seminar s. Pétra w Prazy.

Spisal *Jurij Ľusćanski.*

Lětstotki dolho pldži potlčowany serbski lud njeprstawajo bjezsebičnych mužů, kotřiž ze słowom a pismom jón wubudžejcy dalšemu přeněmčowanju wobaraja. K tutym slušataj mjez katolskimi Serbami woporniaw załožerjej Serbskeho seminaru w Prazy, pozdžiši podpjerarjo a zakitarjo tohole wažneho wustawa a tež mnozy, kotřiž buchu w nim kubłani. Lutherowa reforma-cija bě tež Serbstwu škodna, dokelž samo na sebi mały lud roz-kori a z tym wosłabi, němskich předarjow do serbskich wosadow sčeleše a je tak po něčim přeněmči. Znaty dr. R. Andrée praji: Durch die Reformation wurde dem Wendentum ein grosses Stück seines Sprachgebietes entrissen. Wosady, kotrež katolske wostachu, wostachu tež serbske, hač runje bě tež w nich nuza na duchownych. W domiznje njebě katolskich wyššich wučernjow; tuž dyrbjachu wšitcy, kotřiž cheychu studowač, do cuzby so podač, a to wěsće mnohich wottraši. Po třicečilětněj wójnje widžimy pak tola přiměrnje dosě serbskich mlodžencow w susodnych Čechach: w Litoměřicach, Kbomotowje, Prazy a Krumlowje. W Prazy a we Wołomucu studowachu theologiju. Ale mnozy wostachu potom w cuzbje, nic jeno w Čechach a na Morawje, tež w Slezskej, haj w Rakuskej namakanj rodženych Serbow na duchownskich městach. Někotři drje běchu swoju mačefnu řeč, w kotrejž so wudokonječ w studijach přiležnosće njemějachu, zapomnili a tuž njezwadžichu sebi mjez svojimi krajanami duchownske město nastupič. Tachant Brückner w Budyšinje, rodženy z Kułowa, postaji tohodla we swojej fundaciji za studentow, zo maju čí, kotřiž ju wužiwaju, po dokonjanych studijach Budyšskemu tachantej so předstajič a duchownsku službu w Łužicy nastupič.

Zo njebychu katolske serbske wosady bjez serbskich duchow-nych wostač, załožištaj nadobnaj bratraj Měrcin Norbert a Jurij Józef Šimonaj z Čemjerie Serbski seminar w Prazy.

I.

Měrcín Šimon narodži so 24. augusta 1637 a Jurij 1646. Jeju staršej rěkaštaj Jurij a Hapla. Po derje dokonjanych studi-
jach w Prazy wostaštaj w tutej dioecesy; Měrcín bu 1665 faraf
w Hodkowicach (Liebenau) a 1668 tachant w susodnym Čěskim
Dubje (Böhmisch-Aicha). Lěta 1673 bu do Budyšina jako kapi-
tular powołany a wumřě tudy jako senior a notarius apostolicus
juratus w l. 1707. Jeho ćělo bu w tachantskej cyrkwi pobjebane.
Jurij bě nastupnik swojeho bratra w Hodkowicach, a hdyž so
tón do Budyšina přesydlil, woteńdže wón do Prahi a bu tu spo-
wědnik karmelitkow a administrator jich cyrkwe s. Józefa na Małej
stronje. W tom zastojnstwje wosta hač do swojeje wysokeje
staroby, dokelž w nim měješe najlěpšu přiležnosć, za swojich studo-
wacych krajanow so starać. Wón podpjeraše studowacych Serbow
najprjedy ze swojich a z bratrowych dokhodow; štož měješe wyše
toho nalutowane, sćeleso swojemu bratrej do Budyšina, zo by so
daniło a zo by z tym so w prawym času wosebity dom kupić móhl,
w kotrymž bychu Serbja bydlili. W swojim přěnim testamenće,
pisanym 26. januara 1689, praji kanonikus Měrcín Šimon, zo je
při jeho zamoženju tež bratrowe: „quidquid suis sudoribus lucratus
est, mihi ad observandum tradidit, item suam portionem haere-
ditariam“ a spomina potom přěni króć, zo chce ze swojim bratrom
fundaciju založić za khudych studowacych ze serbskeje Łužicy a
postaji, zo ma 800 šěsnakow, kotrež bě swojemu bratrej Matijej
na kupjenje domu na Małej stronje požčil, po jeho smjerći wot-
myslenej fundaciji słušeć. W nowym spisanju testamenta 24. meje
1691 postaja Měrcín z dokhodow swojeho zamoženja khudym
studowacym w Prazy kóždolětnje 30 tolef a runje tak wjele tež
studowacym w Litoměricach, Khomotowje a Žabanju. Z tymi
pjenjezami mějachu sebi jstwu z komoru najec, tepjenje kupić, a
zbytk mjez sobu rozdzělić. Ta fundacija bě jeno za humanistow,
t. r. za tych, kotřiž na gymnasiach studowachu; ći, kotřiž so we
filosofiji abo w třeologiji namakachu, mějachu sebi z wučenjom
zasłužić, štož trjebachu. Jesuitowje radzachu Šimonej, zo by
swoje wotkazanje přeměnił, a wón spóznawši, zo budže za khudych
Serbow ze založenjom někotrych stipendijow w konviktach Jesui-

tow lěpje starane, dyžli ze snadnej lětnej podpjeru, postaji w kodicillu 24. měrcu 1692 tohodla 3000 šěsnakow, za kotrež maju so tři Serbja do konvikta s. Wjacława w Prazy přijěć a tu zastarać. Tola tež tole postajenje njebě jeho poslednja wola; přetož hižo w l. 1694 kupištaj bratraj mały dom na Małej stronje w blizkosći něhdušeje cyrkwy ss. Pětra a Pawoła. Tu při zahrodže, w kotrejž ma wjěch Schwarzenberg swój wulki drjewowy skład, stoja hišće džensniši džen někotre małe domy, a jedyn z nich bě přenje wobstajne sydło studowacych Serbow w Prazy. Bratraj wotkazaštaj najprjedy 9000 šěsnakow, kotrež běchu na wšelakich zemjanskich kublach rozpožčene, z testamentom 28. junija 1696 jako „fundatio perpetua“ za khudych studowacych z Budyšskeho wokrjesa, t. j. kaž samaj přistajataj, z Budyšina a wokołnosće, z Khrósćie a wokołnosće, dokelž měještaj w tutych wsach najwjacy přecelow. Z Kulowskeje wosady dyrbjachu so studowacy potom přijěć, hdyž by hišće město prózdne było. Tónle konwikt měješe tak dołho w Prazy wostać, „quamdiu durabit modernus status Lusatiae Superioris; quam primum autem misericors Deus eam reducat ad catholicam fidem, ita ut reverendis patribus societatis Jesu licebit erigere seminarium Budissae, licebit eisdem nostrum capitale novem millium transferre Budissam et applicare memorato seminario; interim servetur ut diximus.“ Přijěć mějachu so do toho wustawa jedyn student theologie, tři studeněi filosofije a džewjećo z nižšich wučerňi. Přeniši měješe dohled nad druhimi, a dokonješe wšědne pobožnosće z nimi. Jurij Šimon, spowědnik karmelitkow, bydleše blizko a přikhadžeše často k svojim krajanam, a spózna bórzy, zo mały dom njedosaha. Lěta 1704 kupi za 600 šěsnakow wot maľostranskeho magistrata nowe městno njedaloko Karloweho mosta, a da khěžu natwarić, kotraž drje bě wjetša, dyžli přenja; ale dokelž kołowokoło njeposrědnje z cuzymi ležownosćemi zwisowaše, dyrbjěše so hižo při twarje w nastupanju woknow atd. jara wobmjezować. Městno slušěše k staremu domej hrabje Thuna a bě do zemskeje tafle zapisane. Dokelž pak po tehdyšich prawach njezemjanski kupc Jurij Šimon do zemskeje tafle zapisany być njemóžeše, bu khěža na mjeno tachantstwa abo kapitla w Budyšinje 19. hapyła 1706 do kralowskeje zemskeje tafle zapisana.

Spomnjene njespodobnosće domu pokazachu so, hdyž běchu so tam studowacy přesydlili, a starosćiwy Jurij Šimon prócowaše so, zo by přihodniše městno za wjetši dom kupił. Lěta 1716 bu susodna ležownosć, Diklerec ujedorosćenym džěcom słušaca, přesadzowana, a Jurij Šimon ju kupi za 1150 šěsnakow. Tu chceše nětko dać wjetši dom natwarić, tola wšelake prawje njelube zadžěwki dyrhjachu so najprjedy wotstronić. Skónčnje bu 12. nowembra 1723 překora wujednana, a nětko bu mjez Budyškim tachantstwom a Jurijom Šimonom lisćina fundacije wuradzana, 12. februara lěta 1724 přijata a wot cyłego tehdyšeho kapitla samoručuje wobkručena. Jan Józef Freyschlag bě tachant, Jurij Swótlík bě senior, Jan Paldanus bě scholastikus, a pódlá tych hišće kapitularaj Jakub Anton Kilian a Khrystian Fiebiger. Tući su při Juriju Šimonje, kiž je z třepotatej ruku swoje mjeno podpisał, hłownu lisćinu Serbskeho seminara potwjerdzili. Załožer Jurij Józef Šimon přepoda ze swojeho a swojeho njeboheho bratra Měrcina Norberta zamoženja 18000 šěsnakow, zo bychu so z dokhodow 12000 šěsnakow 12 khudzi studowacy Serbja zastarali, z dokhodow 6000 šěsnakow pak mzda za předstajeneho (praesesa), słužownistwo a druhe nuzne wudawki zaplaćite. Wyše tuteje tehdy nahladneje summy da wón hišće k twarej noweho domu 2000 šěsnakow a stary dom, kotryž so za tuni pjenjez, za 600 šěsnakow, Jurijej Bažantej předa. Pjenjezy naložichu so tohorunja k nowemu twarej. Předstajeny ma serbski wótčinc być, pak měšnik pak klerikus, kotryž je někotre swjećizny dostać, a theologiju abo jus canonicum studuje; wón dyrbi studowacych w pobožnosći a w dobrych počinkach nawjedować a tež kežbować, zo su pilni a prikaznjam seminara poslušni. Za čas swojeho žiwjenja wobkhowa Jurij Šimon prawo, młodźencow přijimać a wustaw rjadować, po jeho smjerći pak přeńdže woboje prawo na kapitel (capitulum ad s. Petrum) w Budyšinje. Hewak w nastupanju wustawa něšto přeměnjeć, njedyrbi tachantstwo žaneje mocy měć. Tuta zakładna lisćina fundacije bu 6. julija 1725 wot kejšora Karla VI. miłosćiwje wobkručena a prawa kralowskeje zemskeje tafle buchu ze stareho domu na nowu ležownosć přenjesene.

Po wotstronjenju tychle zadžěwkwow a po dokonjenju wšěch kročeli, kotrež nowy twar žadaše, započea so w nalěcu 1726 twar.

Na swjedenju džělenja ss. japoštołow 15. julija bu w přitomnosći wosobnych duchownych a swětnych hosći wopomnjeński kamjeń poswjećeny, kotryž je do murje, jědzernju wot wokhěže džělaceje, zasadženy, a z křižom a z lětaličbu 1727 woznamjenjeny. Wažny podawk bu ze scěhowacymi słowami do koproweje tafle zaryty a do kamjenja zapožoženy: Anno Domini 1725 mense julio 6. sub summo Pontifice Benedicto XIII. erecta fundatio ab admodum Reverendo Georgio Schimon Lusata pro duodecim studiosis lusatis, ab Augustissimo Carolo VI. ratificata sub Commisariis delegatis a sua Caes. ac Regia Majestate pro hac ratificanda, Illustrissimo ac Excellentissimo Domino Josepho Francisco Comite de Würben et Freudenthal, supremo iudice Regni Bohemiae et Perillustri Domino Francisco Pecelio, Equite de Adlersheimb, Consiliario Regis et Vice-Cammerario ad Tabulas Regni et Praenobili ac Clarissimo Domino Petro Hroch, Consiliario Appellationum. Lapis autem fundamentalis a 1726 mense julio 15. in festo divisionis Apostolorum sub Celsissimo Archiepiscopo Ferdinando Pragensi, e Comitibus de Künburg, benedictus et impositus per Reverendissimum Joannem Mathiam Hollan, Canonicum s. Metropolitanae Ecclesiae ad S. Vitum et Decanum ad s. Apollinarem et Illustrissimum Venceslaum Comitem de Würben et Freudenthal.

W času dweju lětow bu nowy dom dotwarjeny, nazymu 1728 zasydlichu so přeni Serbja w nim. Je to nahladna w jednorej renaissance kruće twarjena różkowna khěža z wysokimi wulkimi jstwami. Rjana statua s. Pětra na różku a napismo wyše duri: „DEO: ET APOSTOLORUM PRINCIPI: LUSATIAE PIETAS: EREXIT“ dopomina, zo je to nabožnym zaměram stajeny dom.

Česćomny nimale wósmádzesatlětny załožer njeby drje w tak krótkim času, a přiměrnje tunjo twar dokonjał, njeby-li młódsheho a nawědžiteho pomocnika měł, kiž bě runje kaž wón za tule wažnu naležnosć serbskeho katholskeho ludu zaborjeny. Běše to Jurij Bažant z Khrósćic, wyšši zastojnik při zemskej taffi. Šimon sebi jeho wažeše jako swědomitebo muža a wustaji jemu 12. julija 1723 njewobmjězowanu počnómc w nastupanju swojeje fundacije. Z kralowskimi a měščanskimi wyšnosćemi derje znaty, přewiny tón wšitke zadžěwki, kotrež so při třěbnych kommissi-jach druhdy pokazowachu; při swojim zastojnstwje znaješe wob-

stojenja zemjanskich kubłow a móžeše kapitalije na cyle wěste města wupožčować. Při twarje kruće dohladowaše a tuž radzi so jemu, za tuni pjenjez rjany dom natwarić. Cyły wudawk z plaćiznu za twarne městno wučini 8654 šěsnakow.

Nadobny měšnik dočaka wulke wjeselo, zo móžeše před smjerću swój wotmysleny wulkotny skutk derje dokonjany widzieć a svojich lubowanych krajanow ze stareho čěmneho domu do noweho rumneho dowjesć, zo bychy so tu bjez starosće přihotowali na spomožne džěło w Knjezowej winicy w serbskej wótčinje. Ze spočatkom šulskeho lěta 1728 zastupichu 19 młodźencejo do serbskeho seminara; běchu to: Jakub Čezki z Kulowca, Jan Kanic z Khrósćic, tšeologaj; Mikławš Cyž ze Zejje, Mikławš Bruski z Khrósćic, Jan Hauptmann z Kulowa, filosofojo; a na gymnasiu studowachu: Bartroń Lulak z Kulowa, Pětr Hadamec z Kulowa, Matej Mark z Wudworja, Michał Wałda z Hrubjelčic, Jakub Rychtař z Kulowa, Jan Šele z Kulowa, Jakub Wóski z Khrósćic, Jurij Nuk a Jurij Wjerš z Kulowa, Jan Freyschlag ze Šěrachowa, wujk tehdyšeho tachanta, Domaš Ledźbor z Nowoslic, Jurij Pjetřik z Kamjenjej, Matej Pjetřik z Wudworja a Pětr Bruski z Khrósćic. Dwanaćo buchu z dokhodow Šimonoweje a dwaj z dokhodow Nukoweje fundacije zastarani, pjećo pak dyrbjachu zastaranje zapłaćić.

II.

Prěni, kiž hišće před dotwarjenjom noweho wjetšeho domu wulku wažnosć wustawa spózna a města k zastaranja studowacych załoži, bě Pětr Anton Nuk, 1659 w Kulowje rodzeny, farař w Kirchbergu w Passauskej dieocesy, kotraž pak tehdy k Rakuskej słušeše, a Budyški kanonikus. Hižo 13. měrcu 1726 přepoda wón 3000 šěsnakow, 1729 hišće 2000 šěsnakow a 1739 před smjerću 4300 šěsnakow, zhromađnje 9300 šěsnakow. Z nich słužeše 4500 šěsnakow zaměram seminara, z jich dokhodow mějachu so tři studowacy z Nukoweho přećelstwa w seminaru zastarać a jelizo trěbne, přez wosebiteho wučerja w studijach podpjerać; dokhody druheho džěła fundacije mějachu so přećelam a khudym a khorym w Kulowje wuplaćić. Prěni dar wuži so z dowolnosću fundatora a tachantstwa při twarjenju noweho domu; ze zlutni-

wym hospodarjenjom pak so wón z nowa nahromadži a tak móžeše seminar wot spočatka dopjelnić, štož bu wot fundaciježadane.

Tež drubi dobroćeř wustawa nadeńdže so w Prazy. Franc Norbert hrabja Krakowský z Kołowrat, kejžorski wysk, wotkaza w testamenće 1000 šěsnakow, zo by khwalomny Šimonowy wot-pohlad podpjerał. Zakładna lisćina fundacije je wot Franca Karla z Adlersheimba, kotryž měješe poslednju wolu wuwjesć, 6. mārca 1729 napisana a w njej je spomnjene, zo dyrbi so studowacy z Łužicy, kotryž je wot hrabinskeje swójby Krakowskich Bułyš-skemu tachantstwej poručeny, před wšitkimi druhimi do seminaru přijć.

Duchowny Jurij Kral, rodženy z Kulowa, kiž běše Šimonej we zarjadowanju a wjedženju seminaru pomocny, slůžeše jemu tež w poslednich lětach při dokonjenju duchownych winowatosći tak naležnje, zo, kaž sam w listach tehdy do Budyšina slanych praji, bjez njeho ani być njemóžeše. Tulón Kral běše dwójcy po založerjowej smjerći praeses, mjenujcy 1731—1733 a 1736—1739, poda 1000 šěsnakow k zastaranju studowaceho ze swojeje swójby abo, hdyž by ze swójby žadyn njebył, drugeho Łužičana.

Tuž wjeseleše so pobožny založer w poslednich dnjach swojeho žiwjenja, zo jeho seminar připóznaće a podpjeru dóstawa, zo potajkim spomožne plůdy za katolske Serbstwo ponjese. Drje ze slabej ruku, ale z kruće dowěriwej wutrobu napisa w poslednim lěće swojeho žiwjenja na zakładnu lisćinu: Omnia confirmavi Georgius Schinon. Na 18. decembra 1729 wón zbóžnje wumřě a bu w klóštrje Augustinow w kapali s. Marije Madleny swjatočnje pohrjebany. Epitaphium, kotrež seminar khowa, mjenuje jeho prototypypon temperantiae, speculum humilitatis, exemplar pietatis. Jeho fundacija pak wobsta tež w ćežkich časach. Tak prikhadžuju hižo dwaj lětstotkaj wobdarjeni mlódzency ze serbskich wsow do Prahi, zo bychu tu z bobatych žóřtów za spomožne skutkowanje trěbnu wědomosć piluje čerpali, ani zo bychu lubosć k wótcinje a k maćernej řeči zhubili; haj tež zo bychu so w njej wudokonzjeli, tak zo bychu mjez serbskim ludom jako měšnicy a wučerjo spomožnje džěłać móhli. Bratraj Šimonaj pak, kotrajž jim tam dom založistaj, slůšataj zawěsće k najwjetšim dobroćeřam serbskeho ludu.

Po Šimonowej smjerći hospodarješe jeho krajan Jurij Bažant z tej samej swědomitosći, jako prjedy, w serbskim seminaru a měješe tež dohlad na studowacych hač do lěta 1743. Při nim zastarachu duchownu službu najbóle młodži měšnicy. W lěće 1743 dawaše Bažant wosebitej k tomu powołanej kommissiji zamolwjenje wo swojim hospodafstwje, kotrež bu pokhwalene, přepoda zamoženje, wšitke lisćiny, cyły inventar nowemu praesesej, za kotrehož bu Syman Vicki, rodzeny z Kulowa, postajeny, kotryž 34 lět wustaw wjedžeše. W přnim lěće měješe tu jeno 10 studentow, dokelž w lěće 1742 bě Praha w mocy njepräčelow, a tež w serbskim seminaru běchu bjez přestaća wojacy wšelakich ludow; druhdy bě dom přepjelnjeny, jenu khwila běchu tu 79 muži a 42 koni. Hdyž běchu njepräčelske wójška wotčahnyle, přičezechu z nowa studowacy, tola najprjedy něšto mjenje. Lěta 1743 běchu tu jeno džesačo Serbja; ale lěta 1744 hižo 28, a w scěhowacych lětach drubdy hišće wjacy. Telko studowacych přijec, bě jeno tohodla móžno, dokelž běchu so někotre nowe fundacije založile. Tak založi l. 1743 Kbróšćanski faraf a kanonikus Jurij Józef Just fundaciju za studowaceho ze swojeho präčelstwa; Jakub Tadej Čezki, senior Budyšskeho tachantstwa, dwě fundaciji za młodžencow ze swojeho präčelstwa abo z Kulowa, serbskeje a němskeje řeče mčnych; Jurij Ferdinand Lisak, kanonikus a faraf w Radworju, fundaciju za studowaceho ze swojeho präčelstwa; tež Budyški kanonikus Józef Kosačk, kiž bě japoštołski protonotar a tachant Wołomuckeho wokrjesa a faraf we Wulkej Senicy na Morawje, fundaciju za młodženca ze swojeho präčelstwa abo z Kulowa; tohorunja Handrij Małki (Mauka) z Hrubjelčic za studowaceho Serba. K tutym wjetšim přindžechu tež někotre mjenje, a někotři plačachu swoje zastaranje, doniž so fundacija za nich njewuprózdni; tež buchu w tom času hižo za pjenjezy studowacy ze susodnych Čech a to wosebje z Šerachowa, kotryž hižo tehdy Budyškemu tachantstwu slušese, do seminaru přijimani.

K tymle fundacijam, kotrež so za Serbski seminar založichu, buchu skónc 18. lětstotka a pozdžišo hišće druhe za naš wustaw dobyte, kotrež běchu před jeho založenjom wot serbskich duchownych wšelakim konwiktam w Čechach wotkazane. Za čas kejžora

Józefa II. buchu tute konvikty zběhnjene a jich zamoženje do stipendijow přeměnjene. Zo bychu stipendije Łužičanam, za kotrychž běchu založene, k wužitku přišle, prošese Budyšski tachant pola rakuskeho knježerstwa, zo bychu so z lužiskim wustawom zjednočiše, kotryž tomu samemu zaměrej słužeše, kaž stipendije. Do toho skónčnje knježerstwo zwoli. Tak dósta Serbski seminar 1790 stipendium, wot Budyšskeho tachanta Měrcína Ferdinanda Brücknera z Brückensteina l. 1700 při Bartroňskim konvikće w Prazy založene; 1805 dwoje tak mjenowane Ruhlandske stipendium, založenej wot Wjacslawa Jakubeca abo Jakobi, rodzeneho w Ruhlandze, kotryž bě tehdy hišće serbski. Tutón bě kanonikus w Budyšinje a farar w Hornjorakuskej, w Sierningu, a založi při Krumlowskim konvikće lěta 1627 a 1640 džesać stipendijow ze 10000 šesnakami, přede wšim za młodźencow ze swojeho přecelstwa abo z Hornjeje Łužicy. Dokelž pak pjenjezy spadnychu, dosahachu dokhody pozdžišo jeno za 8 a hišće pozdžišo za 6 studowacych. Po zběhnjenju Krumlowskeho konvikta připokazachu so Ruhlandske stipendije Keller'skemu w Lincu, a hdyž so tež tón zamkny, buštaj z najmjeńša dwaj na próstwu biskopa a tachanta Loka Serbskemu seminarnej připisanaj. W tom lěće dósta Serbski seminar stipendium wot Budyšskeho seniora Antona Kiliana při Khomotowskim konvikće založene a drukke wot fararja Jana Jurija Jězorki, rodzeneho z Jawory. Zamoženje tutech stipendijow rjaduje rakuske knježerstwo; hdyž so město wuprózdni, poruča Budyšski tachant kralowskemu naměstnistwej w Čechach serbskeho seminarista, kotremuž so potom stipendium wudžěli na čas, w kotrymž w Serbskim seminaru přebywa.

Tak měješe Serbski seminar po něčim 26 stipendijow, kotrež pak so stajnje wudželeć njemóžachu, dokelž pjenjezy njewobkhowachu teje sameje plaćizny, kaž w času založenja, a njedosahaju tohodla k dospołnemu zastaranju studowaceho.

Njewěriwy duch, kiž wosrjedź 18. lětstotka křesćanske žiwjenje kažeše, rozšěrješe so tež w Rakuskej, swój škódnny wliw wosebje w rozwučowanju młodžiny pokazujo. Po smjerći kejžorki Marije Theresije hižo so wón njetaješe, ale wobroći so k wustawam, kotrež duchownych wučerjow a wodźićerjow ludu kubłaju, w nadžiji, zo so lud skerje skazy, hdyž su duckowni w njewěriwym

zmyslenju wobkrućeni. Tuž zběhny kejžor Józef II., wot radźićelow cyrkwi njeprěčelných zawjedzeny, wšitke biskopske seminary a konvikty w swojich rozšěrjených krajach, a žadaše sebi, zo maju so přichodni duchowni wšitcy w tak mjenowanych generalnych seminarach rozwučeć a za duchownsku službu přihotować. Tute seminary njeběchu cyrkwinske, ale statne wustawy. Zamoženje konwiktow pak měješe so do stipendijow přewobroćić, a so studowacym k samowólnemu wužiwanju podawać. Tež Serbski seminar njesmědžeše so ćerpjeć, hač runje tu kubłani duchowni w Rakuskej služić njechychu. Na 19. okt. lěta 1784 přińdže wot kejžora prikaz. „kotryž so wróćo njewozmjě“, zo dyrbi so Serbski seminar zamknýć a cyće jeho zamoženje do stipendijow přewobroćić, kotrež maju so studowacym z Łužicy podawać. Tehdyši praeses Jakub Šubert, po prawym Suba ze Zejic rodzeny, bě wo tom, što ma so ze Serbskim seminarom stać, někotre tydzenje prjedy wot spřečelnych zastojnikow gubernia słyšať, a hnydom Budyšskemu tachantstwej wo tom powěsć pósłať, zo by so spěšnje wuradziło, z čim by seminarej brožacy strach so wotwobroćil. Na 13. novembra bu tamny wukaz praesesej podaty a hnydom přińdže wosebita kommissija do domu, zo by cyće zamoženje wopisała. Wšitke lisčiny fundacijow, statne papjery, pjenjezy, zlićhowanja, haj same warjenja, kotrež běchu nakupjene, a druhe wěcy buch u napisane a katalogi knihownje sobu wzate. Tri dny měješe kommissija džělać. Na štwórtym dnju, 18. novembra, bu khěža sama přehladana, zo by so wuprajiło, kelko je hódna, hdy by so předała. Mjez tym prošese Budyšski tachant, biskop Schüller z Ehrenthala, kejžorske gubernium w Prazy, zo by zamknjenje seminara wotstorčilo, hač by z Wina nowy rozsudk přišoť, a zo by připožoženu próstwu tachantstwa pola kejžora podpjerać chcyło. Na 18. novembra přepósła tachantstwo najpodwolnišu próstwu kejžorej Józefej, z kotrejž jeho prosy, zo by Serbski seminar w Prazy dale wobstać směl, dokelž bjez njeho njeby katolska Hornja Łužica za krótki čas trěbnych duchowných wjacy měla. Wosebje so wuzběhuje, zo bych u katolscy Serbja bórzy bjez wučerjow a duchowných byli, a zo so jim tohodla podobny strach přihotuje, kaž w času reformacije, hdžež wjetši džěl Serbow wotpadny, dokelž dosć přihodnych duchowných njeměješe. Bojosé

před podobnym wotpadom nabožnych katholicich Serbow a snadny duchowny wužitk, kotryž by skutkowanje tajkich mjez Serbami přinjesło, kotřiž jich řeč jeno njedospohnje abo z cyła njerěča, by tachanta nuzowało, kejžora jako zakitarja katholickeje cyrkwe w Łužicy z nowej próstwu woběšować, zo by so konwikt za serbske duchownstwo z nowa zarjadował. A hdy by kejžorowy wukaz tola so wuwjedł a nětčiši Serbski seminar so zběhnył, by tachantstwo so starać dyrbjało, zo bychu serbscy studowacy w jenej kběži bydlili, zo bychu swoju maćeršćinu njezbyli, dokelž hjez serbskeje řeče njebychu so hodžili za duchowne města mjez Serbami! Tak by na město dotalnego wustawa druhi mjenje wěsty a mjenje přisprawny stupił, dokelž bychu studowacy potom bjez starosćiweho wodźićerja byli, kotryž jich we všim rozwučuje, štož za duchownu službu trjebaju. Ze zběhnjenja Serbskeho seminara njeby „majus“, ale „minus bouum“ za katholicich Serbow sěhowało.

Wobšěrne rozestajenje naležnosći katholickeje cyrkwe w Łužicy a Serbam hrožaca duchowna nuza zbudži pola kejžorskich wyšnosći kedžbnosć. Gubernium w Prazy wobswědči wobstojenja Łužicy a Serbskeho seminara w Prazy, w próstwje rozpominane, a poručese, zo by seminar dale wobstać směl; haj w samej kejžorej najbliže stojacej radže namaka seminar mócných zakitarjow. Na 27. januara 1787 dósta praeses k swojemu njemałemu wjeselu wot gubernia powěsć, zo by ju Budyšskemu tachantstwu posłał, kotraž rěkaše: „Jeho kejžorska kralowska majestosć je po jeho próstwje, 18. novembra minjeneho lěta činjenej, 13. januara wobzamkla, zo móže so w njej rozpominanych a wot gubernia wobswědčených wobstojenjow dla Serbski seminar, kajkiž je, dale wobkhować, tola njemóža tam kubłani duchowni w rakuskich krajach města dostać.“ Nutrnje a wjesele džakuje so praeses Bohu za wuslyšane próstwy a mócnym přećelam we Winje a w Prazy za dobroćiwu podpjeranje tachantskeje naležneje próstwy. Wšitke podobne wustawy w cyłej Rakuskej buchu zběhnjene, jenički Serbski seminar pak wosta za swój nadobny zaměr zdžeržany.

Runje 25 lět pozdžišo hrožeše jemu nowy strach. Pjenježny wukaz, kotryž 20. februara 1811 dotalnu štyriprocentsku dań rakuskich papjerow wo połoju poniži a plaćiwosć pjenjez pomjeńši,

wotewza seminarej wulki džěl jeho porjadnych dokhodow ze zakładneho zamoženja. Tohodla móžeše so lědma počojca wučomcow zastarać. Ale w tutej čezkej pjenježnej nuzy přińdžechu móćni a woprawdźići přećelojo seminarej na pomoc. Tehdyši tachant, biskop Franc Jurij Lok, z Kulowa rodženy Serb, kiž bě wot 1766—1776 sam tu studował a nětko w swojej wysokej cyrkwinskej službje spóznał, kak trěbny a spomožny wustaw je naš Serbski seminar, staraše so wšelako za njón. Wón wuprosy najprjedy wot sakskeho krala Bjedricha Augusta lětny přinošk 300 toleri, kotryž so hač do našeho časa z krajnych dokhodow plaći; potom poručí, zo ma za njón kóždolětnje mjez duchownymi, kotřiž su při studijach jeho dobroty wužiwali, so hromadzić a tež njezaby Budyšskich kapituladow a druhich zamožitych duchownych prosyc, zo bychy při swojim wotkazanju tež na Serbski seminar so dopomnili. Tež starši studowacych dyrbjachu po swojim zamoženju něšto přinošować. Tak móžeše seminar znajmjeńša wobstać, runjež běchu to suche lěta za njón.

Najwěrniji přećel seminara pak bě jeho prjedyši starosćiwy praeses, toho časa tachantski senior, kotryž bě jón w l. 1786 zakitał, Jakub Šubert, wot l. 1763—1774 wučomc Serbskeho seminara a wot l. 1785—1796 jeho předstojnik. Wón wotkaza při swojej smjerći 1819 swoje cyłe nahladne zamoženje wustawej, a z tym bu wón jeho druhí založeř. Tuž móžachu prjedy poručene zběrki a plaćenja zaso přestać. Tež druge wotkazanja dósta seminar w tom času, n. př. 2500 toleri wot seniora Mikławša Fulka, rodženeho z Khrósćic.

Tute wjetše wotkazanja běchu seminarej runje w tom času prawje trěbne, dokelž měješe wot nětko nic jeno za Serbow, ale za cytu saksku katholsku Łužicu, haj tež za katolikow Sakskeje duchownych kublać. Na 18. septembra 1783 bu mjenujey tak mjenowany Žitawski wokrjes Budyšskemu tachantstwu poděisnjeny. Žitawa z wokołnymi farami běše před tym džěl Prazskeje dioecesy, njeslušeše kaž druha Łužica k biskopstwu Mišnjanskemu. Nětko pak wotstupichu so tamne katholske fary pod jurisdikciju (delegaciju) Budyšskeho tachanta, kotraž so hač dotaj kóžde pjeć lět wobnowja a hdyžkuli Prazske arcybiskopstwo noweho arcybiskopa abo Budyški kapitel noweho tachanta dóstanje. Hač do toho časa

běchu wučomey Serbskeho seminara, kaž sebi to fundacije žadachu a dotalne cyrkwinske wobstojnosće Łužicy dowolichu (tež Kulow běše serbski), z małym wuwzaćom Serbja. Nětko pak bjerješe tachantstwo tež młodźencow do seminara z wokoliny Wostrowca (Ostritz), zo by tež za tamne fary duchownych měło, tam rodzenych Němcow.

Tež w tak mjenowanych herbskich krajach Sakskeje abo w Mišnjanskej dóstachu katolikojo w našim lětstotku zaso prawo, zo móžachu zjawnje Bože služby wukonjeć. Z lětom 1539 mjenujcy bu tam katolska cyrkej wot njeznjesliwego wójwody Hendricha z mocu poděšćena, katolske Bože služby buchu zakazane; hakle z lětom 1697, hdyž so kurwjerch August Sylny do katolskeje cyrkwy wróci, smědžachu so w jeho hrodach katolske Bože služby wotměwać. Prěnja zjawná Boža služba bě 5. hapyrła, zeleny štwórtk 1708 w Drježdžanach, a hakle za sto lět. 11. decembra 1806, w Poznańskim měrje, hdžež bu sakske kurwjerchowstwo na kralowstwo pozběhnjene, dóstachu katolikojo z lutherskimi jenajke prawo. Na 16. februara 1807 bu artikel V. Poznańskeho měra wozjewjeny, kiž postaji, zo su wot nětka po cyłym kralestwje romsko-katolske Bože služby dowolene a zo maju poddani wobeju wuznaćow te same krajowniske a politiske prawa. Těle dowolnosć swobodneho wěrywuznaća, kaž runosć wužiwanja statnych a politiskich prawow, bu tež 8. junija 1815 z artiklom XVI. „němskeho zwjazka“ připóznata. Tuž móžachu katolikojo so w cyrkwinskih wosadach zjednoćeć, wučernje załožeć a cyrkwy twarić. Wot časa, hdyž swobodniše cyrkwinske žiwjenje w tom džělu Sakskeje nastawać poča, buchu tež młodźency wottam do Serbskeho seminara přijimani, kottřž powołanje k duchownemu žiwjenju pokazowachu. Lěta 1823 slubi kral Bjedrich August lětnje 100 toler jako přinošk k zastaranju dweju studowaceju z Drježdžanskeje diocecy w Serbskim seminaru.

Wot lěta 1834 bu wot lutherskich zapóslancow na sakskim sejmje časćišo namjetowane, zo by při universiće w Lipsku tež fakulta za katolsku theologiju založena byla, tak zo bychu katololscy duchowni w sakskim kraju studować móbli. Knježefstwo pak wotpokaza kóždy króć tajke namjety z tym, zo by to nje-
přiměrnje droho bylo, a zo Serbski seminar w Prazy za to dosaha.

Z nowa staji so tajki namjet wot dr. Günthera z Lipska l. 1845 a wo nim so 12. februara 1846 dołbe hodžiny w přenjeje komorje jednaše, a skónčnje so wobzamkny, zo dyrbi so namjet ze znatych přičinow wotpokazać, zo maju za studowacych z herbskich krajow šěsć stipendijow po 50 tolerjach při Serbskim seminaru z krajnych dokhoďow so přizwolić, a zo ma w Budyšinje wustaw so załožiť, kotryž kandidatow theologieje za praktisku duchownsku službu z rozwučowanjom w katechesy a přédowanju atd. přibotuje. To posledniše pak njebu wuwjedžene, jeno te za naš čas jara snadne stipendije so wottal plaća. Dokelž pak maju so tute, kaž druge krajne wudawki, kóždy druge lěto z nowa wot sejma přizwolić, jedna so w druheje komorje při tom druhdy dosć njeluboznje wo Serbskim seminaru, kotryž krajeje wjacje wužitka njese dyžli někotryžkuli sejmski zapósłanc, kiž wo nim njeprěčelnje rěči, ani zo by jón znał. Ministerstwo drje jón přeciwo njehódnym abo njewěrnym porokam zamołwja, tola lubosć k wustawej, kotryž katholskich duchownych za kraj wobstara, wot njeho njewočakujemy. Tež tamny njetrěbny zakon, kotryž lutherskemu ministerstwu wyšši dohlad nad naležnosćemi katholskeje cyrkweje w Sakskej připisuje, a kotryž bu lěta 1876 khwatnje wuradženy a w přenjeje komorje z přemaleje wjetšinu přijaty, spomina na Serbski seminar, dowolejo, zo smědža duchowni, kotřiž su w nim kubłani, duchowne město w Sakskej dostać, hač runje maju po drubich zakónskich postajenjach katholscy duchowni jeno na wustawach Němskeje studować. Tola dyrbja ći, kotřiž su w Praze studowali, před wosebiteje kommissiju, kotrejež předsyda so wot ministerstwa postaja, tak mjenowane wědomostne pruhowanje z filosofije, němskeje literatury a stawiznow činić. Ministerstwo pak ma prawo, tajke pruhowanje tež spuścić, a je woprawdže časčišo, wosebje w najnowišim času, to same spuščilo. Mjez tym zo su so w Pruskej podobne runoprawnosći napřećiwne zakonje jako njesprawne spóznałe a tohodla zaso zběhnyše, njemožemy w Sakskej ani polóženja so uadźeć.

Wučomcy bjeru so do Serbskeho seminaru, hdyž su na lužiskich wustawach swoju khmanosć a pilnosć dopokazali, a zastupuja po wobstatym pruhowanju do třećeje abo do wyššeje klasy Małostronskeho němskeho gymnasia, na kotrymž wšitcy wot

założenja seminara Serbja studowachu. Tuto gymnasium je najstarše w Prazy a płáci za najprěniše. Serbscy seminarisći, hač runje wukrajuicy, maju docyła te same prawa, kaž krajownicy a jim so tohodla šulski pjenjez a wšelake taxy pod tymi samymi wuměnjenjemi spuščuju, jakož druhim studowacym. To je za našich studowacych dobrota, kajkuž jim sama wótčina wopokazała njeby. Gymnasium dokhodźiwši přestupuju po wobstatej maturiće na unwersita, a dadža so jako porjadni postucharjo do theologiskeje fakulty němskeje university zapisać; słyša pak tež přednoški na druhich fakultach, kaž cyrkwine prawo na juridiškej, wšelake filosofiske předmjety na filosofiskej. Studije dokonjeju woni porjadnje w třoch lětach, dokelž praktiski nawod a rozwučowanja na njón so počahowace podawaju so w seminaru. Na unwersiće njetrjebaju wučomcy Serbskeho seminara kolegije płácić, ale su tukrajnym theologam poruno stajeni. Přecelna zmynlenosć, kotruž rakuske šulske wyšnosće Serbskemu seminaru pokazuja, a njesebična próca, kotruž maju professorowje na gymnasiu a na unwersiće z našimi wučomcami nětko hižo dwaj lětstotkaj, zaslužuje zjawne připóznać a najuutniši džak.

We wustawje samom přihotuja so wučomcy za skutkowanje w zjawnym žiwjenju z deklamacijemi a z přednoškami w serbskej, němskej a lačanskej řeči, kotrež so w přitomnosći wšitkich ty-džeńscy wotněwaju a wot staršich rozsudzeju; theologowje wuwučuja so tež w předowanju a w druhich za přichodne zastojnstwo nuznych předmjetach.

Studije w Serbskim seminaru namakaju dobru podpjeru w nabladnej knihowni, kotraž so w běhu časa nahromadzi a nje-přestawajcy rosće. Nowe wažne a potrěbne knihi so prikupuja, wjetši džěl pak prikhadža z wotkazanow. Tak dósta Serbski seminar wulku knihowaju sławneho unwersitneho profesora dr. Bolzano. Wón wotkaza ju swojemu přecelnej hrabjej Leonej Thunaj, něhdušemu rakuskemu ministrej, z postajenjom, zo by so něhdyže khowala, hdžež bychu sebi druzy, wosebje wučeni, knihi požčować móhli. Hrabja Leo Thun, ze Serbskim seminarom spřeceleny, přepoda ju jemu na tak dołho, hač seminar w Prazy wostanje. By-li so druhdy přepožil, zjednoći so Bolzanowa knihownja z unwersitnej. Superior a faraf w Lipsku, Hanke, rodženy

z Českeje, wotkaza swoju cytu knihownju, biskop Józef Dittrich a senior dr. Přihonský, prjedyši praeses, džěl swojeje knihownje seminarej, a lětsa dosta seminar wjetši džěl knihow dwórskeho předarja Józefa Diensta. Tak maju studowacy bohate srědky, z kotrymiz móža sebi potrěbnu wědomosć k spomóžnemu skutkowanju nahromadzić.

Pódlu powšitkowneje knihownje wobstoji w seminaru tež wosebita serbska, w kotrejž so serbske a druhe słowjanske knihi nětko wokolo 800 spisow, mjez nimi někotre žadne starše knihi, kaž: Principia linguae Wendicae wot Ticina l. 1679 a De originibus linguae Sorabicae wot Francela atd. Wulki džěl darichu spisarjo sami, z kotrychž běchu mnozy něhdyši wučomcy seminara byli.

III.

Serbski seminar ma wo serbsku literaturu njemałe zaslužby. Běše džě k tomu založeny, zo bychu młodźency, kotřiž dyrhjachu w cuzbje studować, serbskeje rěče njezabyli a w nej so wudokojnjawši serbskemu luděj w maćeršćinje přědowali. W spočatku, doniž běchu tu sami Serbja, rěčeše so tež jeno serbscy. Hač pak je so serbska rěč wosebje wučila, nimamy dopokazow; tola móžemy to z toho wusudzić, zo měješo praeses po postajenju založerja serbski wótčine być, a woprawdže běchu do lěta 1824 předstajeni jeno Serbja. Serbskich rukopisow wot wučomcow spisanych pak nimamy w seminaru do lěta 1846. Njetrjebamy so nad tym džiwać, dokelž na gymnasiach, kaž na universiće wučěše so w laćaušćinje; ludowa rěč měješe so mało w kedźbu. Dopisy, listy a tež přědowanja, kotrejž mějachu so w serbskej rěči, spisowachu so najbóle laćansey, dokelž běchu wučeni w studijach zwukli, laćansey myslić, a tohodla pisachu tež lóže laćansey, dylži w druhej rěči. Zo pak so w Serbskim seminaru na serbsku rěč ženje njezaby, wěmy z toho, zo su něhdyši wučomcy jako duchowni pilnje serbscy přědowali, w šulach wučili a mnozy tež serbscy pisali a serbske knihi wudawali. Mjez nimi wuznamjenjeju so: Michał Wałda, kiž w l. 1744—1749 w Serbskim seminaru studowašo, a kotrehož „Jězusowa winica“ a „Spěwawa Jězusowa winica“ so hač do džensnišeho dnja wužiwatej; Jan Jurij Hančka, rodž. w Radworju, 40 lět kapłan w Marijnej Hwězdze, bě w l. 1750 a 1751 w Serbskim seminaru; Bosóij Töccelin Mět, rodž. w Ku-

kowje, sławny administrator w Róženće, wot l. 1775—1778; Handrij Anton Somer, rodź. w Kulowje, wot l. 1790—1801; Michał Haška wot l. 1793—1802; Michał Buk, rodź. w Zejicach, wot l. 1819—1830; Jakub Kučank wot l. 1831—1842; Pětr Jórdan wot l. 1832—1838. Serbja skhadźowachu so porjaduje, čitachu serbske knihi, přeložowachu zertnje z druhich rěčow, wuknjachu drje tež najwažniše prawidła rěčnicy; tola zo bychu sami pisali a so z tym w maćeřšćinje wudokonjeji, nimamy tu pisomnych dopokazow. Někotři čěscy wótčincy, jako Dobrowský, Hanka, Doucha, tež druzy słowjanscy hosćo přikhadźachu k nim, jich zbudźujey a podpjerajey.

Z wocúćenjom Słowjanow k nowemu narodnemu žiwjenju wstanychu tež Serbja, „Maćicu Serbsku“ w léće 1847 založiwši. Po přikładze wótčincow we Łužicy zjednočichu so na spočatku šulskeho léta 1847 pod nawjedowanjom Jakuba Buka ze Zejic: Mikławš Cyž z Bóšie, Mikławš Jaeslawk z Nowoslic, Michał Haška z Kulowa, Jakub Wels z Hrubjelěic a Jakub Wornaf z Dubrjenka k serbskemu towařstweju, Serbowka mjenowanemu, z wosebitymi wustawkami mjez sobu k tomu so wjazajey, zo chcedza so w maćeřskej rěči wudospołujeć a lubosć k narodnosći wubudžeć, wosebje so prócować, zo bychu serbsku rěčnicu a prawopis wuknyli, serbske nastawki pisali, serbscy deklamowali a přednošowali. Pisne džěła mějachu so w serbskej zhromadźiznje, kotraž so kóždy tydžeň wotměwaše, čitać a rozsudžeć; kotřež buchu za dobre spóznate, zapisachu so do wosebiteje knihi z mjenom „Kwětki“. Kwětki Serbowki roznošuja wot toho časa dobru wón po serbskich zahonach, a mnoho rjanych plodow we wjazanej a njewjazanej rěči w serbskich časopisach wozjewjenych swědča wo wobstajnej pilnej džělawosći Serbowki. Mjez studentskimi towařstwami džěła Serbowka najporjadnišo a najwutrajnišo. To ma so čím bóle připóznać, dokelž dyrbja jeje sobustawy, to žadaju sebi kruće wustawki seminara, wo powšitkownu zdžělanosć a powolańsku wědomosć po móžnosći z najlěpsim wuspěchom so prócować, runja druhim studowacym, a při tym hišće w maćeřšćinje so wudokonejey. Wobdarjeni a pilni wuknu čěsku rěč, a wobsteja z njeje runja Čecham tež khwalobnje wšitke pruhowanja. Někotři studuja, za tym hać maju čas, tež druhe słowjanske rěče, k čomuž

je w Prazy rjana přiležnosć. Tajke prócowanja přinošuja k do-
 społnišemu zrozymjenju serbskeje rěče a zahorjeja k dalšemu
 džětu za luby serbski lud. Dotaj je Serbowka 79 sobustawow
 poměta, wot wšitkich su w „Kwětkach“ nastawki zapisane; mnozy
 z nich pisachu do časopisow, kaž do Časopisa Maćicy Serbskeje,
 do Jutnički, do Katholskeho Posola, do Serbskich Nowinow, do
 Łužičana, do Łužiskeho Serba, do Łužicy atd. Někotři wudachu
 tež serbske knihi. Podam jich mjena, přitom tych w ćišću wa-
 zběhujo, kotřiž knihi wudachu abo do Časopisa Maćicy Serbskeje
 pisachu: Jakub Buk ze Zejic; Mikławš Cyž z Bóšic †;
 Mikławš Jacsławk z Nowoslic †; Michał Haška z Kulowa;
 Jakub Wjels z Hrubjelčic †; Jakub Wornaf z Dubrjenka; Michał
 Hórnik z Worklec; Franc Riedel z Kukowa †; Jurij Wawrich
 z Miłoćic; Jakub Herrmann z Khrósćic; Jakub Nowak z Prawoćic;
 Handrij Dučman z Bozankec; August Krečmaf z Kalowa;
 Pětr Dučman z Bozankec; Jakub Buk ze Zejic; Ernst Fulk
 ze Židowa †; Jurij Łusčanski z Wotrowa; Jan Čorlich ze
 Sulšec; Jan Čěsla z Boranec; Emil Žur z Budyšina †; Jan
 Haša ze Zajdowa †; Michał Lešawa z Brěmjenska †; Michał
 Róla z Ralbic †; Pětr Lipič z Lubochowa †; Měrcin Krečmaf
 z Hóška †; Gustav Kubaš ze Šunowa; Ferdinand Neumann z Ku-
 kowa; Jan Laras z Lejna; Pětr Pětranc z Čornec †; Jakub
 Šošta z Wotrowa; Józef Leidler z Khrósćic; Jurij Cyž z Nowoslic †;
 Jakub Cyž z Prawoćic; Pětr Klimant z Pěskec; Theodor Rječka
 z Budyšina; Jakub Skala z Khrósćic; Michał Pětranc z Čornec;
 Franc Měrcink z Bělšec; Michał Čoch z Miłoćic; Jurij Nowak
 z Njebjelčic †; Mikławš Bräner z Worklec; Michał Knježk z Krě-
 pjec; Jurij Kummer z Łazka; Michał Bjedrich ze Smjerdžaceje †;
 Jakub Kilank z Łusća; Jakub Bart z Kukowa; Mikławš Hila
 z Cyhelnicy; Jakub Deleńčka z Kukowa; Franc Čornak z Wós-
 porka; Jurij Libš z Miłoćic; Mikławš Bjedrich ze Smjer-
 džaceje; Michał Cyž ze Žuric; Filip Rězak z Bělšec; Ota
 Kleiber ze Šunowa; Mikławš Žur z Worklec; Michał Wjesela
 z Kulowa; Jakub Nowak z Kašec; Jakub Rjeňč z Khrósćic; Jurij
 Kral z Radworja; Mikławš Zarjenk z Džěžnikow; Jakub Nowak
 z Hory; Jan Šošta z Kulowa; Bjarnat Hicka z Ralbic; Jurij Kři-
 žank z Budyšina; Jakub Šewčik z Bačonja; Jurij Kubaš z Ralbic;

Jan Just z Noweje Jasońcy; Jakub Strane ze Žuric; Michał Šewčik z Baćonja; Mikławš Domaška z Kołowa; Mikławš Andrieki z Pančic; Jurij Wingar z Khrósćic; Mikławš Rebiš z Baćonja; Jakub Rebiš z Baćonja; Pawoł Šotta z Wotrowa; Pětr Wedlich (Wjacławsk) z Ralbic; Jakub Lorenc z Radworja; Jurij Hejduška z Hórkow; Jakub Žur z Njebjelčic. Džěl tutych běše jeno někotre lěta w seminaru, někotři wuzwolichu sebi swětno studium abo powołanje, druzy studije wopušćiwši přestupichu do praktiskeho žiwjenja.

Serbowka, tak mjenuje so tež kniba, wobstojaca z „Dnjownika“ a „Kwětkow“, wobjima hižo 45 nabladnych zwjazkow, kotrež seminarsku knihownju debja. W dnjowniku je zapisane, što je so w kóždej serbskej zhromadžiznje dokonjało; pilnosć a próca so tam připóznawa a z tym tež wubudža, liwkosć a njeroda jednotliwych so porokuje. Dnjownik Serbowki je wěrna krónika skutkowanja studowacych młodźencow a jich přihtowanja k džětu za wótcinu. Hdý bychu jeno wšitey rjanu zahorjenosć, kotruž jako sobustawy Serbowki čujachu a pokazowachu, w pozdžišim zastojnstwje wobkhowali, a zjednoćenu z wjetšej zraťosću rozsuda a mudrej wědźiwosću žiwjenja k duchownemu spomóženju swojeho ludu tež nałoželi!

Wučomcy Serbskeho seminaru skutkowachu tež najspomóžnišo we wažnych zastojnstwach, wosebje cyrkwinskih. Chcu jeno tuď mjenować, kotrychž dowěra Budyšinskih kanonikow na najwyše cyrkwiske město pozběhny, kotřiž jako tachantowje kapitla s. Pětra a biskopscy administratorojo katholickej cyrkwi w Łužicy předstojachu. Jakub Wóski, rodź. w Khrósćicach 26. julija 1692, studowaše w Serbskim seminaru, hdvž bě tutón hišće w małej pódlanskej khěži; bu l. 1716 swjećeny a dósta přenje duchowne město w Pražskej dićesy, w Libni (Hochliebenje) njedaloko wot Rakownika. Do wótciny 1724 so wróćiwši, wobstara wšelake slůžby, 24. januara 1734 bu za kanonika wuzwoleny a 1738 bu scholastikus w Budyšinje; 4. hapryła 1743 bu tachant, a dósta wot kejšora Karla VII. zemjanstwo z přimjenom „de Bärenstamm“. Wón słuša k najzasťubnišim tachantom; 1752 bu za biskopa powyšeny, 1752 w cyrkwi wóršulinskih knjeźnow w Prazy wot arcybiskopa Jana hrabje Manderscheida swjećeny. Wón załožil ze

svojim zamóženjom Wotrowsku cyrkej a faru. Pod nim buchu nětčiše farske cyrkwe w Ralbicach, Njehjelčicach, Khróscicach a w Šerachowje twarjene; tež swjećeše wón pobočne wołtanje dwórskéje cyrkwe w Drježdźanach. 3. decembra 1771 wumřě tutóu wulki dobročeř katolskeje Łužicy. Měrćin Nuk narodži so 16. okt. 1720 w Kulowje, a bě wot l. 1733—1744 w Serbskim seminaru. Po dóstatej mēšniskej swjećizuje běše hač do l. 1770 kaptan a pozdžišo farař w Kulowje, wot 17. jan. 1774 — 21. junija 1780 tachant a biskop. Wjacław Kobale studowaše wot l. 1744—1755 w Serbskim seminaru a bu 15. hapryla 1795 za tachanta wuzwoleny, wumřě pak hižo před wobkrućenjom 2. meje 1796. Franc Jurij Lok, rodž. 3. oktobra 1751, bě wot l. 1766—1776 wučome Serbskeho seminaru, 24. junija 1776 dósta mēšnisku swjećiznu a 15. meje 1796 bu za kanonika pomjenowany a 4. oktobra toho sameho lěta za tachanta wuzwoleny, 1. nov. 1801 pak w Prazy wot areybiskopa Chlumčanskeho na biskopa swjećeny. W čezkich časach staraše so wón wótcowscy za Serbski seminar; 7. sept. 1831 zbóžnje wumřě. Tež jeho nastupnik Ignac Bjarnat Mauermann, tachant wot l. 1831—1841, bě někotry čas w Serbskim seminaru, prjedy hač do Litoměřickeje dieceesy přestupi, hdžež swoje studije dokonja. Pozdžišo l. 1815 přińdže zaso do Sakskeje, a bu 1819 za japoštolskeho vikara pomjenowany a po smjerěi biskopa Loka tež za tachanta wuzwoleny. Wottal stej wyššej cyrkwinskej hódności w Sakskej, hódnosć tachanta Budyšinskeho kapitla a hódnosć japoštolskeho vikara, kotryž ma biskopsku polnomóc za sakske herbske kraje, a kotryž so po namjeće sakskeho krala wot bamža pomjenuje, z krótkim přetorbunjenjom w jenej wosobje zjednocenej. Jeno po Mauermannowej smjerěi mēješe Łužica z nowa sama za sebje svojeho biskopskeho administratora w Mateju Kučanku, kiž běše wot 10. nov. 1841 hač do 19. dec. 1844 Budyšinski tachant. Tež Kučank bě wot l. 1787—1799 w Serbskim seminaru a pozdžišo tež we wažnych zastojstwach; wón bě doholětny swěrný dohladowař seminaru a wopokaza so wosebje jako dzakowny wučome, za njón so darniwje starajo a jón časčišo wopytujo. Tež Ludwik Forwerk, rodž. w Drježdźanach 29. augusta 1816, kiž bě wot 6. septembra 1854 hač do 8. januara 1875 tachant kapitla w Budyšinje, dokonja swoje studije

wot l. 1832—1839 jako wučome Serbskeho seminara. — Z toho můžeme spóznat, zo je Serbski seminar za katholsku cyrkej cýleje Sakskeje, wosebje pak za serbski lud jara spomózny wustaw, kotryž hižo přez 200 lět do wótěnskeje winicy pilnych a nawědžitych džělaćeri sće, kotřiž w njej ryja a plěja, sadžuju a při-
liwaju a swěrnje hač do smjerće so prócuja, zo bychy wšitke hažy a hažki, z winowym pjeńkom zjednoćene, zraće plody njesťe.

K dospolnosći stawiznow Serbskeho seminara podam tež mjena jeho předstojnikow:

1. Załožer Józef Jurij Šimon bě hač do smjerće 1729 přeni praeses.

2. Po nim předstoješe seminarej hač do l. 1743 Jurij Bažant, rodženy z Khrósćic, kiž so wosebje wo pjenježne a z cýla hospodářske naležnosće staraše. Studowacych nawjedowachu w tom času młodži duchowni abo tež, kotřiž na měšniku swjećiznu so přihotowachu. Běchu pak éile: Jakub Čezki z Kulowa, bě bohosłowe poslednjeho lěta 1730; Jurij Kral z Kulowa wot l. 1731—1734; Měrcin Römisch z Hengersdorfa, před tym farar w Königshainje, wot l. 1734—1736 praeses, wumřě 1741 w Prazy, wo wustawje za emeritowanych duchownych; Jurij Kral 1736—1739 (druhi króć); Jurij Pjetřik ze Struchow pola Njebjelčie. Wón bě 1736 wučome seminara, zastupi pak do arcybiskopskeho, a jako studiosus juris canonici bu 29. nov. 1739 praeses Serbskeho seminara a dósta 24. augusta 1740 měšniku swjećiznu; praeses wosta do l. 1743, bu na to administrator cyrkwički na Petřinje abo Ławrencowej horje pola Prahi, a 1748 tachant w Aussigu (Ustí).

3. Syman Anton Vicki z Kulowa wot l. 1743—1767. Wjědžeše wšě naležnosće seminara, dokelž bě Bažant swoje do-
talne zastojnstwo zložil. Vicki bě w Lišnicy direktor zemjanskeho wustawa byl a wumřě 12. augusta 1767 jako praeses.

4. Jurij Róžant z Kanec pola Wotrowa wot l. 1767—1777.

5. Jan Khrystof Pannich z Mučnicy w Ketličauskej wosadže, rodž. 4. julija 1741 wot lutherskeju staršeju, wróci so jako kandidat theologie do katholskeje cyrkwe w l. 1768, zastupi do Serbskeho seminara a studije katholskeje theologie dokonjawsí bu 1771 swjećeny a kaplan w italskej syrotnicy w Prazy; w l. 1777—1785 bě praeses Serbskeho seminara, a 1818 wumřě jako professor

w Khomotowje. Spisa w němskej rěči mnoho spisy, kotrež rozdžélne wučby katholskeho a lutherskeho wuznaća wukładuja.

6. Jakub Schubert (Suba) ze Zejje wot l. 1785—1796; najzaslužbniši praeses, ze swojim wulkotnym wotkazanjom, sěinjeunym 2. meje 1812, drubi založer seminaru.

7. Jakub Lebza z Ralbie wot l. 1796—1797.

8. Jakub Piazza z Kulowa wot l. 1797—1824.

9. Franc Příhonský, dr. filos., wot l. 1824—1839, před tym spowědnik karmelitkow na Hradčínje; ze wšelakimi potřebnymi porjedženjemi w seminaru, ze swojim pozdžišim dohladowanjom a rjadowanjom hłowneho zamóženja jako kapítalar w Budyšinje wobkhowa spomóžny wliw na wustaw hač do swojeje smjerće w l. 1859.

10. Franc Náhlovský ze Sýkořic w Čechach wot l. 1839—1848; bě před tym kaplan w Českim Dubje, na tom samym měsće, jakož Měřein Šimon; z jeho wosebitej podpjeru založi so Serbowka; wumřě 1853 jako farar w Sazawje w Čechach.

11. Anton Slaviček z Tišic w Čechach, rodž. 1813; 1839 za měšnika swjećeny a za katechetu w syrofnicy s. Jana Krćenika na Nowym měsće w Prazy postajeny, wot l. 1849—1854 w lubosći starosćiwy praeses, bu na to farar w Noutonicach, pozdžišo tachant w Brandýsu a nětko je česćeny probst kapitla w Starej Bolesławje, ryćer rjadu železneje króny.

12. Józef Pallmann z Wostrowca, rodž. 1812; wón bě wot l. 1831—1837 wučomc Serbskeho seminaru, měšnik l. 1837, katechet a potom dopoldniši předař w Budyšinje, pozdžišo kaplan w Lipsku, wot 16. decembra 1854 hač do smjerće, 2. januara 1877, praeses seminaru. Swoje zamóženje wotkaza zaměram, kotrež ze seminarom zwisuja, wosebje młodym duchownym z Łužicy, kotřiž su w Serbskim seminaru studije dokonjeli, k nakupjenju potřebnych knihow a za słužownych seminaru, kotřiž su w dohlodněnej službje zestarili abo skhorjeli.

13. Jurij Łusčanski z Wotrowa, rodž. 8. novembra 1839; wot l. 1855—1865 wučomc seminaru, 1866 za měšnika swjećeny, a za kaplana w Ralbiech postajeny, 1870 za kaplana do Budyšina přesadženy a wot 1877 praeses seminaru. W léće 1891 bu wón za kanonika Budyšskeho kapitla pomjenowany.

Mythiske bytosće Łužiskich Serbow.

Napisał *Adolf Černý*.

(Pokračowanje.)

Hdyž pak tola dyrbi mać ze jstwy, hdžež jeje džěčko w kolebey leži, won do khěže hić, njesmě ženje durje začinić, ale je přeco wotčinjene wostajić, zo by tak wot swojeho džěsća přez začinjene durje wotdžělena njebyła (Spale). Dyrbi-li pak z khěže won hić a nima-li nikoho, kotrehož by při džěsću wostajiła, tehdy položi k džěsću do kolebki (najbóle k hłowje, druhdy pak tež k wutrobnu abo na džěčko samo) spěwaŕske abo modleŕske knihi.*) Potom móže čěšenca bjez stracha wopuścić, přetož potom nad nim zle duchy wjacjy žaneje mocy nimaju.

Wosebje w nocy, hdyž maju wšitke daemony z cyła wjetšu móc, je strach, zo by džěčo přeměnjene njebyło. Teho dla ma so w nocy při njedzelničinym ložu z najmjeńša w přnim času přeco swěca swěćić (Delnja Łužica).**)

Podobnje strašny čas je tež połdnjo. W Jabłońcu mjenujcy zapisach: Žana njedzelniča njesmě być přezpołdnjo wonkach, hewak jej přezpołdnica džěčo přeměni.

Mać, kotraž dyrbi na polu džělać, wozmjje sobu druhdy swoje džěčko, nima-li nikoho, štóž by jo domach hladał; w Hornjej Łužicy wjeze je sobu we wozyčku, w namjeznych stronach a w Delnej Łužicy pak je njese w „humpawje“. Při tym pak dyrbi być jara wobhladniwa, přetož tež na polu w jeje přítomnosći móže ji być jeje džěčo přeměnjene (tl. bajcy č. 55, 67).***) Zo by so to njestało, „njesmě wozyčk (humpawa) z džěsćom ženje na nědejim (cuzym) polu stać a dyrbi přeco tak wobročeny być, zo móže tón, kiž džěčo hlada, jo přeco na wočomaj měć“ (Spale).

Štó přeměňki podćisuje? Wšědnje so njepraji, štó přeměňki podćisuje, rjeknje so jenož: „džěčo bu přeměnjene“. W někotrych

*) Tónle přiwerk je powšitkownje rozšěrjeny. Ja mam jón z Popoje, z Wurie a z wjele druhich městnow. Hl. Časopis Maćicy Serbsk. 1856, 88; Smolef II, 259; Łužičan 1876, 82; Łužica 1891, 5.

**) Łužica 1891, str. 5.

***) Marija Pjeňkowa z Jenjelicy mi powědaše: „To sme byli w trawje, a z nami jo była Domaškowa z gólećom. Ta jo gnała kněžozju, a toć jo jedna prajiła, až deri to góle čemjenk wordować. Wón tež něnt njeprawy jo.“

bajkach pak tola so mjenuja wěste byća, kotrež přeměnki noša. Smolef praji, zo přińdže stara žona z lěsow abo z horow a džěco za přeměnka zaměni.*) W slědowacej bajcy wustupja tale bytosć w podobje wulkeje, cyle běteje žony.

65. Běta žona chce džěco přeměnić.

W Němcach je njedzelniča z mužom pod woknom neple nalěto z jamy won brata, a jejna wjetša holca je při tom małym džěsću wó jstwje była. Jako holca při kolebcy sedžeše, jo so 'stwa z dohom wočiniła a jo přišla wilka cyle běta žona; ta jo so přimnyła toho stołpa pola đuri a wostała stojo. Ta wjetša holca jo jare pišćala a 'rěšćala. Ta běta žona drje jo 'cyła, zo by ta holca won wuběžala a potom bó wona te džěco přeměniła. Dokelž holca tak 'rěšćeše, ta mać nutř přiběža a ničo njewidžeše, hač zo so te płachty wokoło njedzelskeho łoža tak třasechu.

Powědaše Khata Wokowa z Němcow.

Druhdy so tež praji, zo připoidnica na polu džěci přeměnja, kaž widzachmy z bajki č. 55.

Jara rozšěrjena je wěra, zo čert nosy přeměnki; jednu bajku, sem skušacu, podachmy hižo pod čisłom 64. Slědowaca bajka je w Hornjej Łužicy a w namjeznych stronach jara znata (přir. č. 68. 69.):

66. Hlinjane džěco.

Junu běstaj dwaj bratraj, jedyn bohaty a druhí khudy. Tón bohaty njerěčeše ženje z tym khudym a njeda jemu tež ženje ničo; haj hdyž khudy přińdže k njemu prosyć, wuswari jeho hnydom z domu. Tak přinjesechu bohatemu džěco a khudy praješe při sobi: „Hdyž budža jemu kmóťrić, dha ja pónđu a pokradnu jemu woła.“ Po tajkim dze wón po nizkim puću a jow widžo, kak čert w hlinje džěco pječe, rjekny: „Pomhaj Bóh, čerće, za koho to budže?“ A čert praješe: „Twojemu bratrej su dzensa kmóťra. Hosćo budža za blidom sedžeć a džěco w heli ležeć. A hdyž budža wšitecy jara wjeseli, třichnje to džěco a ničo jemu njerjeknje: „Bóh daj strow!“ hač jenož ja. A potom sej to džěco woznu a do hele položu to hlinjane.“ To pak činješe temu

*) Časop. Mać. Serb. 1848, str. 220. — Pěśnički II, 267. — Šolta w Łužičanu 1876, 82.

khudemu žel a tuž zalže tam spody hele. To džěco třichny a khudy praješe: „Bóh daj strow!“ prjedy čerta. A tuž so čert rozhněwa a rězny hlinjane džěco do jstwy, prajicy: „Čert je će mudreho činiť!“ Hdyž to tón bohaty słyšeše a widžeše, wujedna so wón ze swojim bratrom a dari jemu teho woła.

M. K. (Krečmar): Łužičan 1863, str. 132.

W bajcy č. 63 přińdže čert w podobje čorneho psa, zo by džěco přeměnił. Wódny muž druhdy džěci kradnje,*) w niže položenej bajcy č. 71 pak je w někajkim zjednoćenju z čertom, kiž džěco přeměnja.

Skóněnje móžemy podač bajku, w kotrež so zjewja bytosć, kiž přeměnkki nosy, w podobje čorneje wróny (karony):

67. Čorna karona.

Jena je na poli bóla ze čumpami (= z humpawu); te čumpale su bóli kusk dalej wot njeje, a duž jo te holo jare płakało. Potn jo wona k njemu šła a jo 'cyła jemu doprajić (= jo změrować). Duž jo po puću jeden wojak rajtował na tajkim běłom šumelu. Tón jo z měcu kiwał, zo wona njedej (= njedyrbí) te holo k sebje brać. Duž jo wón k njej čirajtował a jo prajił: wona dej' te holo pra'je bić. Wona jo duž pra'je biła a duž jo tajka čorna karona te holo wozyła a te jeje zas' činjesła.

Powědaše Hana Pětrikowa z Čorneho Kholmca.

Na kajke wašnje bywa džěco přeměnjene? Najbóle so praji, zo nihtó njepytnje, kak bu džěco přeměnjene, w někotrych bajkach pak so tola wopisuje wašnje tuteho přeměnenja. Tak w bajcy č. 64 zwjerća čert ze słomy wěhć, tón połoži město džěsća, kotrež wza, a z teho wěhća bu potom přeměnk. W druhich bajkach (hl. č. 66, 68 a 69) podćisnje maćeri za jeje džěco — hlinjanu podobu džěsća, z kotrejež potom nastanje přeměnk; zo by móhi tuto swoje wotmyslenje wuwjesć, sćini drubdy nadobo tajki wichor a wonkach na dworje, w hródzi atd. tajku haru, zo wšitecy domjacy ludžo zastróženi wuběhnu a džěco wo jstwyje zabudu (č. 69). Njehc nětko slědujetej dvě sem słušacej bajcy:

*) Hl. wotdźěl „Wódny muž“.

68. Čert a pućowacy rjemjeslnik.

Něhdy čehnješe pućowacy rjemjeslnik swój puć a zetka čerta, kiž z hlíny džěćo džětaše. Wón so jeho wopraša, što tola čini; čert wotmołwi: „Wonecy budža džensa křízna, a tam džěćatko zabudu; tuž čeu je přeměnić.“ Rjemjeslnik džěše dale a přińdže před wječorom do toho domu, hdžež běchu křízna. Tudy wón prošese, zo bychu jeho přez nóc skhowali. Ale woni njeběchu k temu zwólniwi. Tuž suže (= suny) so wón skradžu pod ložo njedželniče. Wo poł nocy zběže so na dobo wulki wichor, kruwy počachu ruć, konje zakhadzachu, zo běše w hródzi tajka hara, jako hdy by zly duch wšitko wobročal. Tuž bězachu wšitecy k skotej, a sama njedželniča wopuše swoje lěhwo. Hdyž wšitecy wuběhnychu, zastupi čert ze swojim přeměnkom do jstwy; ale wón njemůžeše swój helski skutk dokonjeć, přetož přítomnosť rjemjeslnika jemu zezadžewa. Jako bě w hródzi zaso wšitko z měrom, wróćichu so wšitecy do jstwy, rjemjeslnik pak jim wupowěda, što bě so stało. Wězo jeho potom z džakownosće radži přez nóc skhowachu a jeho hišće wobdarichu.

Jan Renč: Łužičan 1877, str. 178.

69. Prosař a čert.

(Mužakowska narěč.)

Prosař (prošeř) jo šel mimo jedneho dołu, a tam jo jeden glinu tak plapał. A ten prosař jo se prašal jeho, co to wón plapje? A wón jo prajił: „Ja plapjem džěći. Tam we jsy (wsy) budžeja witše gelnje (křízna); tam budže džěćatko ležac a to budže kichać. Te kmotry budžeja šycke stojac či swěcniku a nje'dže nihto prajić: „Bóg daj strowja“. Ja tam pójdzem a to džěće weznjem a to glinjane tam šlapim.“ — Pótn jo ten prosař šel do tego domu a jo se prašal, wěc (lěc = bač) možo pla (pola) nich nocować. Woni su najpjerwej prajili, ajž jeho nje-možeja nocować. A wón jo prajił, ajž jim njeb'dže měř wzac, 'dyž 'džeja jeho nocować. „Da le(b)ń se do hele“, su woni prajili. Pótn jo wón do teje hele zalězl a jo čece sluchał, 'dy budže to džěće kichnuć. Pótn jo to džěće kichnuło a te kmotry su stali či (při) swěcniku a nic njejsu slyšeli. A ten prosař jo prajił: „Bóg daj strowje.“ Pótn ten zly duch njejo mó(h)ł teg' džěća wezyc.

Powědaše Hana Nykowa (50lětna) ze Zagorja.

(27.) Zajimawe wašnje přeměnenja zapisa Schulenburg (W. Volkssagen, 86): „Jena mać wostaji raz připołdnju swoje džěčo samo wo jstwje a ryješe w zahrodecy kulki; bórzy so dopomni na swoje džěčko a džěše za nim do khěže pohladać. Jako wona wo-čini jstwine durje, wuhlada nutřka tři džěći ležeć, kotrež běchu wšitke jejnemu dospołnje podobne: přenje ležeše na prozy, druhe pod kolebku, třeće w kolebcy. Žane so wot drugeho přes ničo njerodzěleše. Jako je nutř zastupila, płakachu wšě tři; wona pak hnydom zběhny přenje, kotrež je na prozy ležalo, a w tym wokomiku so tamnej drugej minyštej. Jako je wono wurostlo, njechaše so ženje woblec dać; wono měješe kabat na khribjeće přišity, tak zo jón wottorhnyć njemóžachu. Wono tež běše jara wulke, kaž žane druhe džěčo, njekhodžeše mjez ludźi, ale wokoło batow, jědzeše žaby, syre ryby a swinjacu picu. To bě w Glinsku; podobne džěčo bě tež w Bórkowach.“

Samownosće přeměnka. Tajki přeměnk je so wot kóždého drugeho džěsća hižo na přenje pohladanje wótrje rozdžělať. Po někotrych je wón jara wulki, wjetši hač žane druhe džěčo*) a tež bewak drugeho napohlada, hač wšědnje čłowjeske džěći su. Někotre nadpadne wosebitosće jeho hnydom jako „přeměnka“ woznamjenjeju. Tak so z cyła praji, zo je tajki přeměnk hrozny po čěle (Smolef); ma njepriměrjenje wulku hlówu (hl. niže č. 71), jara wulkej woči (niže č. 70), wobličo wohidne, po někotrych cyle wopiče (hl. wyše č. 63), po druhich stare, t. r. njepriměrjene jeho starobje**); wón je tež jara tolsty (ma wulki brjuch). Wyše bu prajene, zo je wón pječa jara wulki; bóle rozšěrjene je cyle wopačne přeswědčenje, mjenujey zo přeměnk z cyła njerosće, ale na přeco mały wostanje; někotři jeho róst bliže postajeju prajicy, zo wostanje mały kaž džěčo dweju lět (Wuricy). W Lejnje pječa tež běše tajka njezbožowna swójba, kotraž měješe přeměnka; při tym pak „ničo njeje rostlo hač hlówa“, a wón njeje hač do swojeje smjerće khodzić nawuknyť, ale je stajnje w kolebcy ležal (z Jělcy). Přeměnk je pječa stajnje z někajkej khorosću, bědnosću wobćeženy, pak z čělnj,

*) Hl. runje podate č. (27).

**) „Přeměnk ma wulku hlówu a stare bjezwočo“ (z Wuricy).*

pak z duchownej (Smolef, Šolta), najhusíšo pak z wobojej. „Tajki, kiž prawje při rozomje njejo, je přeměnk“, prajachu mi w Spalach. W bajcy č. 63 so praji wo přeměnk, kotrehož je čorny pos přinjesl, zo „wot čłowječeho rozoma pola njeho ničo pytnyli njesu“; tež přeměnk, wo kotrymž niže podata bajka č. 92 powěda, bě „cyle hlupikojty“. Tola mnozy měnja, zo so wón takle hlupy jenož čini, haj zo je poprawom jara překlepany (mudry). Wo tym swědči tež powšitkowne přeswědčenje, zo wón jenož w přitomnosći ludźi ze swojeho města so njehibu, přeco we swojej kolebcy leži abo sedži a so humpa (koleba) abo w džěrje, kotruž je sebi něhdže bliže duri abo kachli wuryl, sedži — ale hdyž ludžo wnuđu a wón wo jstwjje sam wostanje, skoči na nozy, lěze na blido, na kachle, haj samo po scěnach, pyta, što by hdže k jědži namakał, a štož nadeńdže, wšitko zjě; hdyž pak ničo wjacj k jědži nima, cyłu jstwu do njeporjada přiwjedže, wšitko womaza a skazy. Hdyžkuli pak pytnje, zo so ludžo bliža, sydnje so zaso na swoje město a hlada z hlupikojtymaj wočomaj, jako by ničo njesčinił. To wšo tež pokazuje na to, zo wón po ludowej wěrje na žane wašnje tak słaby njeje, kaž so zda — haj lud wěri, zo je wón runje nawopak njenaturscy sylny (štož runje scěhuje z niže položeneje bajki č. 71). Wón je tež jara zły; stara Měrcinkowa z Narčaneje Winicy je mi powědała: „Hdyž so tajki přeměnk roznjemdri, dha škrě dawa, a duž so njesmě jemu k lubu činić, nic prajić a nic dosahnyć jeho (t. r. nic jeho napominać abo khostać za jeho njepočinki). Tajki přeměnk je był we Kochanojcach pola Grodka wokoło lěta 1840. Tón jo přecy tu młodu kóčku hladkował.“ Jeho bėdnosć — byrnjež po ludowej wěrje jenož zdaniwa — so hišće powjetsa přez to, zo wón nje-rozeznawa, što je k jědži a što nic; haj wo někotrych přeměnkach so powěda, zo wosebje tajke džiwne jědže lubowachu, kotrež hewak žadyn čłowjek njeje. Tak přeměnk ze Schulenburgoweje bajki jědžeše žaby, syre ryby a swinjacu picu; stary Pjenk z Trebinja mi wobkrućeše, zo jedyn tajki přeměnk pječa tež pólnu myše jědžeše; přeměnkaj w młynje Jatku (hl. niže pozn. k č. 71), dokelž bě přejara wjole zjědł, tak zo wjacj mjasa za njeho hižo njemějachu, su jemu póduše zwarili.

Z krótka: wón jě wšo, haj „samo swoje wono“ (Hrodzišće). Žadyn tajki přeměnk njedorosće, kóždy wumrěje hišće w dźěćacych lětach. Šoita praji: „Najbóle tajke dźěći wumru, hdyž su wokoło jědnaće lět stare“ (přir. niže č. 92). W Lejnje je wumrěl přeměnk wosom lět stary, tež přeměnk w „Jitku“ bě wosom lět stary, jako wón wumrě. — Tu přistajamy dvě bajcy, w kotrymajž so přeměnk nadrobnišo wopisuje:

70. Přeměnk w Čornym Hodlerju.

W Čornym Hodlerju*) běše mać, dokelž do drjewa dźěše, dźěćom kruće prikazała, zo njebychu wot čěšenca šte. Z dohlednosću zamkny jstwu. Dźěći pak po maćeriny woteńdženju z woknom wulězechu, a hdyž zaso nutř přińdzechu, dha Hańžka surowje płakaše. Wona běše tehdom jědnaće njedźeli stara. Mać, hdyž domoj přińdže, hižom w khěži na hłosu słyšeše, zo to Hańžka njeje, kiž płče. W kolebcy ležeše přeměnk z tajkimi wulkimi woćemi. Susodźina, kiž k temu přińdže, styskniwje rucy łamaše; přetož dlěje na přeměnk hladaje a wjetšej so jej woči bywać zdašej. Hdyž bu dźěćo wjetše, běše cyle hlupikojte a njewosta nihdže, hač w swojej dźěrje, kotruž běše sebi při durjach wuryla. Z teje so njehibny, doniž běše što w domje. Běchu pak wšitecy won, dha po sčónach horje a dele wažeše. Jědnaće lět stare wumrě.

J. B. Šoita: Łužičan 1876, 82.

71. Wódny muž a přeměnk.

Srjedz Ptačec a Kóšyny je mlón a tón rěka „Jatk“. Ta rěka, při kotrejž tón mlón leži, jo sebi kóžde lěto něšto žywo žadała, njech jo štož chco. Tón mlónk jo tam temu nykusej kóžde lěto něšto žywo nutř šlepił, pak kurjo, pak psa, pak kóčku, pak proso; pótn wón tak kaž spokojeny był.

A jene lěto jo tyn mlónk zabuł něšto žywo nutř šlepić. Nětk su se k snědanju wołali, a ten knecht (wotroček) jo wostał posledy. Ten jo čišoł nutř, jako woni su hižo za bldom sedźeli, a jo prajił: „Nó, wó sćo šycke tu, a tam tola jedn na tych žlobach sedźi.“ Mlónk jo duž prajił: „Nó tak wěmy, (w) kotrym

*) Mjez Radworjom a Miłkecami w sakskej H. Łuž.

času jo.“ — A dyž su se najědli, da jo šoł won, žo chce jedne proso čiměć (přimnyć) a tam nutř šlepić. Swojej žoni jo prajił: „Hladaj nož te džěći, zo žane won njeběhnu.“ A wona jo šklě z blida rumowała a móta (myła), a hjez tym jo se tola jene holo won sunyło — hač jo ten wotročk khopił wołać: „Tam jo te holo w rěcy na žłobach.“ Duž su tam čěrjeli a pótali (pytali) a su jo tam morwo namakali. Mama jo jare płakała a nan jo jare swarił, žo su jo won pušćili. A duž jo se služobna džowka dohladała: „Mó smó nětk šycke tu a te holo jo tam samo nutři.“ A to bě holo do lěta stare. Tyn nan prajašo: „Dyž jo hew te čert wzał, njech te hewo tež ma.“ A dyž su čišli nutř, te tři běrtle (štwórcě) lěta stare holo jo sedžało (w) kolebce a jo se pujkało (= kolebało) a jo měło wilku hlówu.

A duž jo se čece pujkało a njejo wjetše narostło, ale tołste jo bólo. Jo tež wilke šybałstwo činiło, šycku jědz jo jim zjědło, a štož njeje zjědło, jo jim wopancało. Čeledž njejo cyta tam žana bóć wjac. Dyž bu woni jo widželi, njejo móhło z blaka, a dyž bu woni přeč bóli, bu wono šych (we wšěch) džěrach lazyło a šybałstwo činiło. Dyž bu jom' swarjeli, a wón bu prajił: „Zabijěć mje a zwańće mje z kulawu.“

Nět su bóli žnje a nještajne wjedro. Wotročk jo wjezt fóru žyta dom, a woni su tam druhu hjez tym nakładowali. We brožni pak jo wotročk zawadžil. Duž jo se móslil, jo-li nichten do mlóna čijěł, a jo šoł nutř. Ale tam njejo nichten bóť. Čeměnk pak jo wołał: „Hanso, što sy tajki zrudny?“ A wón jo prajił: „Ty mi ta (= tola) pomhać njeb'džoš.“ A čeměnk jo měnił: „Ka (= kak) zo budu! Po(w)jez mi!“ A duž jo wotročk prajił: „Ja som zawadžil, a nicht njejo (w) mlónje.“ A tón čeměnk jo prajił: „Njechaš-li nikom' žywom' prajić, a ja (ch)cu éi pomhać.“ A wón jo se na tyn wóz tak zespjerał, a wóz jo se wobnjest. A duž jo wotročk jěł na polo. Hospodař jo bóť sobu wonka a jo swarjeł: „Što sy tam tak dołho džěł?“ A wotročk jo wozył (wzał) te čudžišćo (= křud) a jo stajil do zemje; potn jo se wotčinił klobuk a stajil na te čudžišćo. A te su měnili: „Što tyn budžo?“ A wón jo prajił: „Mi jo se wilka wěc stała. Ja som čijěł a som zawadžil, a duž som šoł nutř,

jo-li 'do (= hdo, štó) w mlónje. A tyn hólc jo prajił: Što sy tajki zrudny? A ja som prajił: Ty mi t'la (= tola) pomhać njeb'džoš! A wón jo měnił: Ka (kak) zo budu! Jenó po'jez mi! A duž som ja jom' po'jedžeł a som jomu dejał slubić, zo njeb'da nikom' žywom' prajić. A, kłobuk, to po'jedam ja tebjel! — A duž su woni słušeli. —

Potn jo tam jedn cuzy mlónski čišoł a tyn jo prajił: „Čoho-dla wó tou' dačo rosć?“ A woni su prajili: „Holo jo naše a dejimó je zabić?“ A wón jo prajił: „Woblećó jeho šytku čerwjenu drastu a žanu nitku hinakšu.“ — A to su činili a duž jo čeměnk zabinuł. Dyž jo wumrěł, jo bół wo-sym lět.

Powědaše Madlena Měrcinkowa z Narčaneje Winicy.

Wo tym samym přeměnkú pozdžišo w Kóšynje zapisach: Tajki přeměnk jo jare wjele zjědł, zo njejsu jemu mjasa dosć nawarić móhli. Tajkeho su tež w Játku měli. Dyž wjacy mjasa měli njejsu, su jemu póđuše warili, ten pak jo prajił: „To mjaso jo džensa tajke twarde.“*)

Kak přeměnk wotbyć? Hdyž je přeměnk tajke hrozne stworjenje, kaž runje z ludowych powěsći widźachmy, a tuž jara žalostne khostanje za swójbú, kotrejž by był podćisnjeny, — je bjez džiwa, zo tež lud pyta srědky přećiwo temule njezbožu, wašnje, na kajke by móhł tamón, kiž bu za swoju njewobhladniwosć abo njepristojnu řeč z přeměnkú khostany, tuteho žadławca wotbyć a swoje prawe džěćo zaso wróćo nabyć. Tu najprjedy předpisuje ludowy přiwerk, zo njesmě mać, kotraž pytnje, zo je snadž jeje džěćo přeměnjene, tute brać a jo čěšić, pokojić abo pěstónić — tak kbětře hać přeměnkú wozmjé, zo by jeho spokojija, hižo jeho wjacy njewotbudže. Tak mać w bajcy č. 62 teje přičiny dla „njeprawe góle brała njejo“, tak je tež w druhej bajcy č. 67 jězdny kiwał wot nazdala maćeri, kiž chceše wrěšćaceho přeměnkú pokojić, „zo wona njedej (njedyrbi) te holo k sebjé brać“; napřećiwo temu mać w bajcy č. (27), zběhnywši

*) Tudy, při wosebitosćach přeměnkú, so słuša tež naspomnić, štož Schulenb. wo jednym praji, mjenujcy zo měješe zady kabat k óčlu přišity; přir. č. (27).

wot třoch jenajkich, plākacych džěci jene, kotrež bliže duri ležeše, přez to přeměnka dosta, kotrehož wjacj njewotby. W bajcy č. 55 hižo to dosahny k nabyću praweho džěsća; mać daše džěsću hodžinu doľho plākać, a potom, hdyž bě hodžina nimo, přiūdže připōldnica, kotraž bě džěco přeměniła, wza sebi přeměnka a na jeho město prawe džěco položi. Mać w bajcy č. 62 pōdla teho, zo daše přeměnenemu džěsću plākać, so z modlefskich knihow modleše — a potom je bliže kachli prawe džěco plākać započalo. Nimale powšitkownje pak so praji, zo dyrbi mać, hdyž přeměnka pytnje, jeho prawje bić; druhdy so mjenuje bozowa haľožka abo haľožka wot wisateje brězy, z kotrejž dyrbi wona džěco šwikać tak doľho, doniž prawe wróco njedostanje. Smoleř praji: „Hdyž so tajke přeměnenje skoro pytnje, dha móže so přeměnk přez to wotbyć, zo so z prutom wot wisateje brězy šwika. Na jeho škrěćenje wróci so ta stara žona z tym džěsćom a zaměni je zaso; tola dyrbiš ju z měrom swoju stronu hić dać, hewak móhla přeměnka wostajić.“ Šoľta powěda wo maćeri, kotraž je přeměnka „z bozowej haľožku tak doľho šwikała, doniž swoje prawe džěco w rukomaj njemějše.“ Tež w bajcy č. 67 je mać po jězdni-kowej radže přeměnka tak doľho biła, doniž jej „čorna karonā . . . jeje zas' činjesła“ njeje. Ze Skjarbošca (D. Ł.) mam radu: „Gaž přeměnk niži jo, dej ta maš jogo z chožysćom (khošćom) huchytaš tak dľujko, až přawe gole zasej přijžo.“ W Hrodzišću je tež „jena žona tajke přeměnjene džěco doľho z prutom biła, na čož je wona swoje prawe džěco spody ľoža plākać zasłyšala a tam tež namakala.“ Ze slědowaceje bajki widzimy, kak hľuboko je tōnle přiwerk w serbskim ludu zakorjenjeny:

72. Domyslny přeměnk.

(Mužakowska podrěc.)

To su akle něchtere ľěta. Jena mlōda žona jo měla pěrwe džěće. Ta jo to džěće pōtožyta we zagľowku na blido a jo měla jo z jednym z'jazkom z'jazane. A toć jo šla wen we směrkanjach, jo 'cyła se wumyć džěžku. A 'dyž jo čišla do jspy, da jo to džěće ležalo ze zagľowka wen ajž we srjedz 'spy na woc-

koma. Pótn su jo praskali, dokelž su se myslili, až budžo tajki čemjenk. Ale njejo było a jo čecej rostlo.

Powědaše stara Marja Nykowa (70 lět) ze Zagorja.

Někotři pak mjenja, zo tajke nabiće přeměnka jenož tehdom pomha, hdyž so to w prawu hodžinu stanje. Su pječa tři hodžiny za lěto, hdžež přeměnki khodža. Hdyž sebi w prawym wokomiku pomhać wěš, móžeš jim swoje džěćo zaso wotbić. Ale to dyrbi so w tych třoch hodžinach stać — te pak nichtó njeznaje.*)

Mać, kotrejž bu džěćo něhdže wonkach přeměnjene, a kotraž je přeměnka k sebi wzała, njewědzewši, zo by jeje džěćo njebyło, čehož dla potom wjacy přeměnka přez šwikanje wotbyć móhła njeje — móže sebi wot njeho přez to pomhać a swoje džěćo wróćo dostać, hdyž přeměnka w tu samu hodžinu za lěto na to samo město donjese, hdžež bu ji wón poděisnjeny (z Bolborc).

W bajcy č. 71 zwoblekachu přeměnka w cyle čefwjenu drastu, w kotrejž žana jenička nitka hinaša njebě, na čož je wón dyrbjal wumrěć.

* * *

Podamy nětko přehlad přiwnuznych słowjanskich a druhich powěsći z pohladom na serbske bajki a přiwrki, kotrejž wo přeměnkach podachmy.

Mjez Słowjanami maju najwjacy a najdospołnišich powěsći wo přeměnkach Polacy — tehdla dyrbimy pólske powěće jako podložk přirownowanja wzać.**)

Wjele tajkich powěsći maju tež Češa a Małorusowje; jara mało pak sebi wo přeměnkach powědaju južni Słowjenjo.

Kaž Serbjka, tak tež Polacy wěrja, zo móže być džěćo přeměnjene pak domach, pak na polu; domach, w khěži přeměnjeja džěći boginie abo bogienki, na polu pak mamuny — woboje maju tež druge mjena a wšelake wosebitosće.***)

Bogienki a

*) J. B. Šolta, Lužičan 1876 str. 83.

**) To tež sćini Mikl. Sumcow we swojej znamjenitej studiji „Boginki — Mamuny“ (Wisła 1891, 572—587), kotruž tuďo dzakownje wužijemy.

***) Sybiele maju husace nohi; paniuńće kradna džěćo hišće z maćerineho žiwota (před porodom).

mamuny pokazuja so w podobje bětozdrascěnych žon,*) přebywaju w lěsach, horach atd.; w Olkuskim wokrjesu praja, zo boginie přebywaju w khěžach (přez čož so zblížěja z domowymi), mamuny pak něhdže w dolach. Wone khodža po jednej, po třoch a tež wjacy hromadže. Staroba džěci, kotrež wone kradnu, so tak nadrobnje njepostaja, kaž w Serbach; powšitkownje rozšěrjeny zda so być nahlad, zo boginie a mamuny kradnu džěci do křćeńcy. Pola Ciszewského čitamy, zo móža mamuny přeměnie džěco jenož tehdy, hdyž humpawa („dyrlagi“) stejí na mjezy abo na „wuwroće“,**) štož nam naspomina serbski přiwerk, zo humpawa z džěscom njesmě ženje na cuzym polu stać. Polacy sebi tež powědaju wo třoch boginkach, kotrež pomhachu jednej holcy přasć, za což jim wona slubić dyrbyešć, štož za lěto dostanje. A za lěto měješe wona džěcatko, po kotrež sebi woprawdže boginki přińdžechu. Jako wboha mać jara plakaše, běchu boginki zwólniwe, ji džěčko wostajić, je-li jich mjena zhuda; wona pak, Bóh wě kak, wupraji mjena „Lacia, Ciacia, Łup-cup-cup po dródze“, štož běchu mjena boginek, kotrež ju potom wopuščichu. W katolskich Serbach powěda so něšto podobne wo „Hródkowskej smjerći“:

73. Hródkowska smjerć.

Janu běše mać a ta měješe jara lěnju džowku. Něhdy honješe ju z khošćom wokolo pastyrnje, dokelž ničo džělae nochcyše. Tu přińdže wosobny knjez a praji: „Što tola tak tu holcu čepješ?“ Mać wotmołwi: „Nó, hdyž chce mi wšitke třěchi zepřasć.“ Tuž rjekny knjez: „K tomu je rada“, a nazajtra přijědže wóz, pońny zrěbnych kudželi. Lěnja holca njewědžeše što počć a wořaše: „Luby Božo, hdy dha budu ja to hotowa!“ Tu přińdže hródkowska smjerć. Ta měješe wulke zuby a z tymi torhaše, hač wšitko lětaše. Nazajtra bě wšitko hotowe. Nětko přijědže wóz pačosnoho džěla. Holca zaso žalosćeše: „Luby Božo, hdy dha budu ja to hotowa!“ a hródkowska smjerć tež zaso přińdže. A ze swojimi wulkimi, šěrokimi porstami skubaše, hač kotwrot lětaše. Zaso bě wšitko hotowe. Nětko přijědže wóz čěnkoho, wu-

*) Přir. našu bajku č. 65. Tež připołdnica, kotraž pječa tež džěci přeměnja, pokazuje so běla.

**) S. Ciszewski, Lud rolniczo-górnicy 154.

wochlowanoho džěła. Holca zaso žalósćeše kaž prjedy a hródkowska smjere tež zaso přińdže a pušći so do předženja. Tu pomhaštej hródkowskej smjerći jeje wulkej woči, tak zo bě do wječora zaso wšitko hotowe. Knjez pak, dokelž mjenješe, zo bě to holca wšo sama dokonjala a dokelž so wona jomu spodobaše, so z njej woženi.

Z Pacčic.*)

Tu widzomnje něšto pobrachuje; móže być, zo bě kónc pólskej bajcy podobny. — Hewak tež Polacy wěrja, zo móže čert džěći přeměnić. Přećiwo boginkam a mamunam dawaju k džěsću do kolebki krjeńčku khlěba**), do kolebki, na próh a na wokna zelo „žarnowiec“ abo drube, mjenowane „dzwouki“ (*Hypericum perforatum*), tež dawaju do łoza njeźelnicke sekerku abo podobnu wótru wěc atd. Podobu přeměnka wopisuje pólski lud runje tak, kaž serbski. Zo by přeměnka wotbyła, bije jeho pólska žona na prozy khěže abo na hnoju; w někotrych stronach mjenuje so runje brězowa hałžka, z kotrejž dyrbi so přeměnk bić, runje kaž w Serbach.***)

Po wěrje Čechow přeměnja džěći dźiwja žona (věštice) abo tež připońdnica (polednice). Zo bychu swoje džěći přeměnenja wobarałe, přiwjazuja jim maćerje na šiju někajki swjaty wobrazk (swjećatko) abo křižik. Starobu, do kotrejež móža džěći přeměnjene być, njepestajeja. Přeměnka wopisuja runje kaž Serbja a tež podobne samownosće jemu přicpiwaja.†) Chceš-li přeměnka wotbyć, dyrbiš jeho pječa z mlodej černjowej hałožku na hnoju bić. Mać, kotraž džěćo jara bije, móže so potom teho kać, dokelž jej lohcy dźiwja žona džěćo přeměni. Přeměnk najbóle wumru wokoło 9 lět stare.††)

Tež Małorusowje maju podobne powěsće. Přeměnk dyrbi so bić na hnoju, na čož přińdže „někajka žona“ a prawe džěćo přinjese ze słowami: „Čebo dla bijeće moje džěćo? Dajće mi jo

*) Poda stađ. Andrieki.

**) E. Jeleńska, Wisła V. 481.

**) Sumcow, Wisła V. 572—587.

†) Tež čěski „věštík“ (přeměnk) pječa njemóže khodzić, ale hdyžkuli wšitcy ze jstwy wuńdu, wón wšudžom léze.

††) Košťál, Diví lidé 6; Kulda, Mor. nár. pohádky II. 363; Slawie, Nár. poh. a pov. 143 atd. Wubrachmy jenož přiwěrki serbskim podobne.

a tu maće waše.“ Přeměnki su wobidne, njemóža khodzić, su pak jara mudre; jedyn přeměnk je raz w nocy naněj prajil, zo paduši du měd kradnyč a zo džěda bija; nan njechaše wěrić, ale hdyž jemu to přeměnk drubi raz powědaše, wón džěše won a so wo wěrnosci jeho słowow přeswědči. Tež čert abo wědyma (вѣдѣма) nosytaj přeměnki. Zo by čert njepřeměnił džěčo, swěća Małorusowje w nocy wot poroda bač do křěcańcy swěcu (podobnje kaž Serbja).*)

Rusowje tež wěrja, zo вѣдѣмы abo вѣщицы (přir. česke „věštice“ a južnoserbske „вѣштица“) přeměnjeja džěci, dale zo lěsny muž (лѣсний) a wódny muž (водный) džěci kradnjetaj a za nje wěchć słomy (kaž čert w našej bajcy) abo šćěpu položitaj.***) Pola Słowakow***) a južnych Słowjanow zastupuja městno pólskich boginkow a mamunow „wily“. Južnosłowjanske „wily“ džěci pak jenož kradnu, dokelž (kaž džiwje žónki z cyła) čłowjeske džěci lubuja, pak tež drubdy na jich městno přeměnka položaja. Přeciwo nim pombaju nože a druhe wótre wěcy, pod njedzelničine ložo položene.†) Hewak so wjele wo přeměnkach njepowěda.††)

W němskej Łužicy wopisuje so přeměnk runje tak, kaž w Serbach.†††) Njekřěcne džěcatko kradnje čert a za nje po-

*) Sumcow, Культ. переж. стр. 180. Одница.

**) Tež tam.

***) Slovenské Pohľady 1892 str. 211.

†) Kaž wótre worcelowe wěcy z cyła pombaju přeciwo kuzlarničam atd. Přir. niže serbske přiwěrki wo wichoru. Prjedy bač z džěsćom ke křěcańcy du, položaji hospodař na próh sekeru (a křošćo) atd. (Łužica 1891, 5). Přir. wotdžěl „Kuzlarniča“.

††) Krauss, Volksgl. u. rel. Brauch der Südslaven 98: Man glaubt, Vilen umschleichen das Haus, in welchem eine Wöchnerin liegt, um ihr das Kind zu stehlen und als Ersatz einen verkrüppelten, blöden Balg zu hinterlassen. Nebenbei sei ein Gegenmittel erwähnt: Damit Vilen der Wöchnerin das Kind nicht stehlen oder es mit einem Vilen-(Wechsel-)balg vertauschen können sollen, legt man unter das Bett der Wöchnerin Messer, Gabeln und überhaupt schneidige Werkzeuge.

†††) Gräve 138: Erblickt man menschliche Geschöpfe mit grossen, dicken Köpfen, unangenehmen Gesichtszügen, Kröpfen, krummen Säbelbeinen, verschränkten Armen und mit einem hohen Grade Stumpfsinn begabt, so nennt man dergleichen Erscheinungen Wechselbälge.

loža přeměnki, kotraž je z kuzłarničemi „in der Walpurgisnacht“ spłodžił. Tute džěčo, byrnjež wot staršeju kaž druhe džěći kubłane, přeco wobkhowa swoju belsku naturu (přirodzenosć) a čini wšelake njeskutki. K zbožu pak njewostanje dołho žiwe. Po smjerći pak po swěće wšelaki njeporjad čini, přebywa w hródzách, hdžež kruwam mloko wucyca, konje skhromi, wowcy kotwrotne čini, tež načini, zo kokoški jeja njenoša, kruwy krej deja atd. Přeciwo njemu pomha jeničcy mortwa kohlica (weisses Wiesel), kotruž w bróznjach powěšeja (Gräve)*).

Hewak Němcy najbóle wěrja, zo přeměnki znajwjetša přińdu wot móličkih „Unterirdische“, wo kotrychž rěčachmy we wotdžěle „Kubolčik“. Wot tajkeho přeměnka móže sebi mać na te wašnje pomhać, zo jeho prawje nabije a ze jstwy won wučisnje. Potom tam namaka swoje džěčo, tola pak tež zbite.**)

W někotrych stronach, kaž pola Lűbecka, pak wěrja, zo lěsne žónki, tak mjenowane „gelen (= žolte) Wiwern“ džěći přeměnjeja. Hdyž so tajke njezbože maćeri stanje, dyrbi wona přeměnjekej hlód ćerpjeć dać, zo by wón prawje wrěšćał: potom jej ta „žolta žónka“ jeje džěčo wróćo přinjese.***)

Tež w Němcach swěća w nocy, doniž džěčo njeje křěceno.†)

Našej bajcy č. 55 a 67 nam naspomina tuta Łotyšska bajka: Junu džěłaše jedna mać na polu a swoje džěčo je na kromje pola položila. Tuž widzi dohladowať nad džěłaćerjemi, zo z blizkeho duba zlěze „čertowka“ (velna mate), połoži swoje džěčo na kromu pola, wza džěčo džěłaćefki a zaso na štom so wudrapa. Přeměnk poča wrěšćeć. Mać, měnicy, zo jeje džěčo płaka, chceše jo z nadrom nasycić, tola dohladowať jej to njedowoli hać do slónčka khowanja. Potom njemóžeše čertowka wjacy wrěšćenje

*) Wo skutkowanju kohlicy w hródzách so w Serbach wěri: Kohlica w hródzách džewjeć khorosí na sebje ćehnje; njemóže-li ju tam žiwu mćć, dha tam znajmjeńša jeje kožu powěšej. Ju njesměš z nahej ruku přimać, ale tuta ma so z lenom wobtykać a do něčeho zašić (z pražskeje rkpneje „Serbowki“ XX).

***) Jahn, Volkssagen aus Pommern, str. 98, č. 120.

****) Am Ur-Quell, I. 68.

†) Kuhn, Märkische Sagen 364, 388. Cituje Sumcow, Культ. нереж. 182.

swojeho džěsća słyšeć, tuž złěze ze štoma a wobě džěsí zaso přeměni.*)

Tudy můžeme tež naspomnić slědowace włóšske přiwerki při narodze džěsća: Na kupje Siciliji dyrbi přenju noc něchtó bjez zastaća hladać noworodžene džěćatko; džewjeć a štyreceći nocow dyrbi so při noworodženym džěćatku swěćić; pódla teho so prohi a wokna ze selu posypaju, dawaju so na nje a tež k džěsću do kolebki swjate wobrazki (swjećatka) atd.**)

Přehladawši tute cuze přiwerki a powěsće wo přeměnkach, můžeme hakle derje zrozymjeć naše serbske bajki teje družiny.

Bytosć, kotraž po wěrje Serbow džěći přeměnja, je žona z lěsow abo horow, při kotrejž jedna bajka bětu drastu mjenuje. Hač runjež tuta žónska bytosć nima žane mjeno, kotraž by było z pólskim „boginka“ abo „mamuna“ přiuzne, můžeme tola rjec, zo je wona z tutymi pólskimi mythiskimi žónkami paralelna. Přenjoťuje zawěsće jenož wona přeměňki nošeše a bu hakle pod wliwom křesćanstwa z čertom změšana.***) Sumcow z běteje drasty boginkow a mamunow sudži, zo běchu přenjoťuje swětleje natury, a zo buchu hakle pozdžišo jim wšelake daemoniske samownosće přicpiwane. Wón je tež zblíža z rožanicami, laumami, parkami, moirami atd. Jich (boginkow) zblíženje z domowymi wón widži (pódla druhého) tež w tym, zo po wšelakich přiwerkach dyrbi być přeměnk na prozy abo na hnoju bity. Tež ze serbskich bajkow můžeme podobne zblíženje widzeć: hdyžkuli mać w bajcy č. (27) džěćo z proba zběhny, měješe přeměňka; w bajcy č. 62 namaka mać wróćene prawe džěćo bliže kachli. Kaž pólske mamuny, tak tež serbska žónska bytosć, kiž přeměňki nosy, přebywa w lěsach a horach a přez to so zblíža ze wšelakimi pólnymi a lěsnymi duchami (dušemi štomow); na te zblíženje pokazuje tež jeje změšenje z připołdnicu (č. 55).

Runa přičina nastaća přiwerkow wo přeměnkach běchu z wěstosću případy naroda njestrowych, idiotiskich, njelepnych džěći

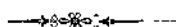
*) Sumcow, l. c.

***) Pitrè: Usi e costumi . . . di Sicilia. — Cituje W. Marrené, Wisła III. 808. — Tež Sumcow, Wisła V. 579.

***) Kaž z cyła čert wšelake daemony zastupuje.

z wulkej hlownu a slabymi stawami.*) Luď sebi njewědźeše to linak wukfasc, hač přez skutkowanje někajkeje daemoniskeje bytosće — a tak nastachu předstawy bytosći, kotřež přeměnki podćisuja. Přenjotnje běchu zawěsće tele bytosće přiwuzne z duchami prjedownikow — pozdźišo so přeco a wjacjy wot nich wotkhlachu (bywši wosebje z dusemi štomow změšane), tak zo nětko hižo jenož někotre rysy na tutu přenjotnu přiwuznosć pokazuja.

(Pokračowanje.)

Zběrka swójbných mjen.

Wot *Radyserba*.

P ř e d s ł o w ě k o.

Tuta zběrka, kotraž nimale 2000 hornjoserbskich swójbných mjen podawa, je nastala přez našeho njeboćičkeho Smolerja něhduše a M. Hórniku nowišo wabjenja. Někotřežkuli mjena ze zamyslom z wjacorymi woblićemi steja. Njedźiwajcy na kepsanje němskich pisakow serbskich mjen je kóždemu mjenu po móžnosći prawy zynk daty. Njeh z tym zběraćel za našich řečespytnikow njeby podarmo so prócował! A druzi njeh jeho zběrku doćinja!

* * *

Babik. Babjeńc. Bac. Bajef. Bakan. Bakaš. Bakus. Bakut. Balak. Balan. Balko. Balo. Balcar. Bambor. Bamž. Banda. Banja. Barak. Barašk. Bare. Barcak. Barć. Barš. Barsko. Bart. Bartk. Bartka. Bartko. Barto. Bartoš. Bartuš. Bartlka. Baša. Batka. Batuška. Bažant. Benjak. Běbrach. Běbran. Běgoń. Běhak. Běhan. Běhaf. Běla. Bělích. Bělka, -ko. Bělan. Bělman. Bělowan. Bělwan. Bělwica. Bělš. Bělša. Běły. Běluš. Běr. Běrích. Běrk, Běrka. Běrlink. Běrních. Běrník. Bětká. Bětko. Běza. Bibas. Bicka. Bila. Bilas. Bilka. Biskop. Bjar. Bjarnat. Bjarik. Bjarš. Bjedrak. Bjedrich. Bjedruš. Bjechtak. Bjek. Bjelaš. Bjenada. Bjenak. Bjeniš. Bjenš. Bjenjowski. Bjeński Bjerich. Bjeriš. Bjermich. Blasko. Błaža. Błažij. Błažik. Błažko. Blesk. Bleski. Bleža. Blizki. Boba. Bobak. Bobik. Bobrik. Bobola. Bódlan. Bódleńk. Bódlínk. Bog. Bogman. Bogdan. Bohot. Bóje. Bólwica. Bombak. Borak. Bórbaski. Bórda. Bórdan. Bórdak. Bórman. Bórk. Bórn. Bórnak. Bórnač. Bórnowski. Borč. Bóš. Bóša. Bóšerja. Boriš. Borš. Bosak. Bóško. Bórski. Bóslawk. Bozanka. Brambork. Bramš. Branca. Brancko. Brancl. Brankač. Brankačk. Brěda. Brězak. Brězan. Brězank. Brězanka. Brězowski. Brička. Brinka. Brinkač. Brišk. Broda. Bródk. Brojeť. Bróniš. Brósk, Bróska, Brósko. Brudak. Bruk. Brunk, Brunka. Brus. Bruska, Bruska.

*) Sumcow, Wista V. 586, 587.

Bruška. Bryda. Bublínk. Buda. Budaf. Bubán. Budich. Budín. Budyeh. Budžín. Bucka. Budka. Buk. Bukan. Bul. Bulak. Bulan. Bulank. Bulic. Bulich. Bunak. Bunka. Bur. Burík. Burow. Butřank. Butřanka.

Čak. Čalta. Čaf. Čarš. Čawník. Čeňč. Četwica. Čoch. Čun. Čuň. Čunk, Čunka. Čuzak. Čybla. Čyblík. Čylich. Čyhan. Čyhanek. Čympjela. Čypak.

Čabor. Čapan. Čaprak. Čaržík. Čašl. Čeč. Čech. Čelch. Čeřch. Čeňč. Čepic. Čerčik. Čerwinka. Čerwjenak. Čěšk. Čč. Čidrich. Čitar. Čistak. Čiža. Čizak. Čoch. Čóšk. Čolef. Čop. Čornak. Čorny. Čórlich. Čoršuch. Čowpak. Črjopk. Črjopka. Čuka. Čumpjela. Čunka. Čurak.

Čalran. Čěšk. Čemjer, Čemjora. Česla. Česlak. Čibka. Čislawk.

Đalwica. Đarink. Đaško. Đebik. Đejka. Đejko. Đejo. Đelan. Đelank. Đeleňk. Đeleňka. Đeleňka. Đelni. Đober. Đobik. Đobiš. Đoběranc. Đobrica. Đobrik. Đoběreňc. Đóčko. Đóto. Đolhi. Đólk. Đónčka. Đónka. Đónsk. Đónski. Đoman. Đomanja. Domaš. Domašk. Domaška. Đomjel. Đomjela. Đomka. Đomla. Đomaš. Đomaška. Đonat. Đorník. Đoržan. Đoržank. Đóst. Đrěmich. Đrěmka. Đrogan. Đroguš. Đroguša. Đróš. Đróša. Đrósica. Đrobiš. Đrobš. Đrosčel. Đrosčel. Đružk. Đrjapak. Đub. Đubak. Đuban. Đubanja. Đubjanski. Đubraw. Đubski. Đučka. Đučman. Đuda. Đudak. Đudka. Đudl. Đudla. Đuchan. Đumka. Đušnja. Đušny. Đworak. Đworník. Đulka. Đyrbuša. Đyrlich. Đžedak. Đžedžik. Đžislawk.

Ƒala. Ƒalar. Ƒalta. Ƒaltin. Ƒarak. Ƒaska. Ƒica. Ƒidlef. Ƒulk. Ƒulko. Ƒult. Ƒumfak. Ƒunka.

Ƒano. Ƒanow. Ƒarbať. Ƒarbus. Ƒědan. Ƒelauski. Ƒerach. Ƒěřš. Ƒěžik. Ƒlawka. Ƒlawš. Ƒlediš. Ƒlin. Ƒólč. Ƒork. Ƒramadka. Ƒról-mus. Ƒronik. Ƒrós. Ƒróša. Ƒrul. Ƒrylich. Ƒuda. Ƒudka. Ƒudki. Ƒudow. Ƒudy. Ƒuta.

Ƒabla. Ƒadank. Ƒacha. Ƒala. Ƒalba. Ƒalgas. Ƒalka. Ƒalkaš. Ƒalkiš. Ƒajna. Ƒajefik. Ƒaješ. Ƒajna. Ƒajněka. Ƒajnk. Ƒajuka. Ƒajnak. Ƒamiš. Ƒamš. Ƒančak. Ƒandrak. Ƒandrik. Ƒandricki. Ƒanka. Ƒanko. Ƒanto. Ƒanowski. Ƒansk. Ƒanski. Ƒansko. Ƒantko. Ƒajnik. Ƒajniš. Ƒaupula. Ƒantuš. Ƒanuš. Ƒapač. Ƒapach. Ƒapka. Ƒaša. Ƒašk. Ƒaška. Ƒatať. Ƒatnik. Ƒatas. Ƒatula. Ƒašowk. Ƒawka. Ƒawš. Ƒawšnik. Ƒawša. Ƒawšic. Ƒěblak. Ƒečik. Ƒejtman, Ƒ-mank. Ƒejdan. Ƒejduša. Ƒejduška. Ƒejna. Ƒeňka. Ƒejno. Ƒelas. Ƒeleš. Ƒelgest. Ƒelkiš. Ƒembjerk. Ƒemjela. Ƒemš. Ƒeňc, Ƒeňca. Ƒeňdruša. Ƒeňka. Ƒeňko. Ƒeňč. Ƒeňčka. Ƒeňčko. Ƒerc. Ƒerč. Ƒerčik. Ƒerjenc. Ƒeski. Ƒeš. Ƒeša. Ƒetaš. Ƒercha. Ƒicka. Ƒidijas. Ƒidrijas. Ƒika. Ƒila. Ƒilka. Ƒilbjenc. Ƒilbrich. Ƒimjela. Ƒoba. Ƒobka. Ƒoblan. Ƒobjeda. Ƒobr. Ƒobrak. Ƒobrašk. Ƒoch. Ƒojeť. Ƒokaf. Ƒolba. Ƒólnik, Ƒólnak. Ƒólan. Ƒólanek. Ƒolka. Ƒolba. Ƒolbik. Ƒolbojan.

Hóbjat. Hólč. Hólša. Holesš. Homla. Homola. Honč. Hopak. Hopjela. Hopjenc. Honak. Horak. Hornak. Hórník. Hornčef. Horjeń. Horjeńk. Hoša. Hošak. Hoška. Horšk. Hóška. Hórka. Horb. Hórlíca. Hóška. Hoša. Hótas. Hotij. Howak. Howaška. Hóřan. Hóřanski. Hubač, Hubak. Hudak. Hudžak. Hul. Hula. Hulan. Hulka. Hundrak. Hupa. Hupka. Hurban. Hurbank. Husań. Husor. Huška. Hušanau. Huzak. Hucws. Hruzl. Hruzla. Hromada. Hromadka. Hlinka. Hrjehoń. Hrjehońk. Hrabowski. Hrubjelka. Hładki. Hlowač (Шобатфj). Hlóbja. Hlóbny. Hrěšny. Husleń.

I. I. I. Izlt. Izolt.

Jack, Jacka, = Wjack atd., Jacko. Jaeslawk. Jakobik. Jakš. Jakša. Jakub. Jakubaš. Jakuša. Janač. Janak. Janaš. Jančk. Janš. Januš. Jansk. Jansko. Janec. Janca. Jando. Janka. Jauko. Janoch. Janowc. Jarik. Jarin. Jariš. Jarš. Jaršl. Jawork. Jawrik. Jejko. Jekel, Jekela. Jekla. Jeleńk. Jelink. Jemlich. Jenč. Jenchel. Jenk. Jenka. Jenki. Jenko. Jento. Jeniš. Jenš. Jerich. Jerl. Ješa. Ješk. Ješka. Jěrich, Jěrch. Jěřcha. Jěšk. Jěžak. Jěřka. Jěrmus. Jěrušk. Jězora. Jězorka. Joch. Jokufa. Jokuš, Jokuša. Jóns. Jórdan. Jórk. Jórš. Junak. Junka. Junc. Junk. Jur. Jurk. Juro. Jure. Jurak. Juras. Juriš. Jurš. Jurjenc. Juršik.

Kač. Kalbas. Kalpak. Kanja. Kapka. Kapla. Kapleń. Kaldaš. Kalow (Шобшof!). Kara. Karan. Karich. Karink. Karš. Kašprak. Kawš (?). Kejča. Kěča. Keńk. Kerěk. Kelc. Kejzor. Kěřka. Kijank. Kijeńca. Kilan. Kilian. Kiselka. Kislich. Kislik. Kiš. Kitl, Kitla. Klawka. Kleč. Klečka. Klemich. Klič. Klin. Kliman. Klimka. Klipan. Klóča. Klok (Шлотc!). Klónk. Klótka. Klótko. Klós. Kluka. Klukuš. Klumpak. Klunk. Klunka. Kujec. Kmoch. Kmótr. Knjez. Knježk. Knježka. Knot. Knotań. Kobalc. Kobań. Kobanja. Kobiš. Kolš. Kobjela. Kobjelka. Koblik. Kofta. Kocht, Kochta. Kóča. Kóčka. Kocor. Kóč. Kokla. Kokula. Kokor. Kólba. Kólpa. Kola. Kolach. Kołodžej. Komor. Kónc. Konik. Kólša. Kóks. Količ. Kolik. Kólps. Konjeń. Koplanski. Kopt. Kopta. Kopto. Korcań. Korčanań. Korch. Korš. Koppjenač. Kopsš. Kopri. Korjeńk. Korlus. Kopač. Kosak. Kosaf. Koš. Košik. Košk. Kóswica. Kótka. Kotuš. Kowańik (?). Kowań. Kowarńik. Kowarń. Kózleń. Kózlik. Kózkań. Kózńik. Krak. Kračk. Krasa. Krazk. Kraska. Krawc. Krawčik. Kračmań. Krjela. Krjeńc. Krjeńca. Krokuš. Krokš. Krosk. Krašwica. Kruwjac. Kruža. Krympa. Kuba. Kubka. Kubanja. Kubańka. Kubin. Kubinc. Kubic. Kubica. Kubaš. Kubiš. Kubš. Kubjel, Kubjela. Kubjeńc. Kubleń. Kućan. Kućank. Kućanski. Kudžela. Kuchań. Kujaw, Kujawa. Kukela. Kukš. Kula. Kulak. Kulan. Kulka. Kulčec. Kulika. Kulich. Kuliš. Kuleš. Kuluš. Kulša. Kulpa. Kulman. Kumpan. Kumpas. Kumsš. Kun. Kunč. Kunak. Kunka. Kunań. Kunat. Kuniš. Kupk. Kupko. Kupjeńc. Kura. Kure. Kurink. Kurjawa. Kurjac. Kurjeńk. Kurječa.

Kurjo. Kurjat. Kupa. Kupka. Kušk. Kuško. Kuwal. Kuwale. Kral. Kralik. Kralowski. Krasnik. Krakowski. Krokowski. Krolik. Kron. Krónka. Kropa. Kropač. Kropašk. Kridl. Kridl. Křidlo. Krupa. Krupač. Křižan. Křižank. Křižeňko. Kruwjac. Kruwjacy. Kwas.

Kharas. Khambor. Khěžka, Khěžkař. Khěžnař. Khěžnik. Khemjel. Khila. Khilan. Khilank. Khódza. Khorich. Khowe. Khoja. Khmjel. Khmjelik. Khroblak. Khromla. Khromola. Khróstak. Khryša. Khryšman. Khuta. Khwač.

Lahoda. Lahodka. Łakaf. Łazeř. Łoboda. Łoka, Łoko (Łoće). Łowka (Łowče). Łuka, Łukaš (Łufas). Łusčanski. Łyka (Łiče).

Laban. Lado. Laduš. Lanč. Laras. Laska. Latas. Lawjac. Lawko. Lawška. Lawško. Lawkus. Lebza. Ledrik. Ledźbor. Lejuik. Lelanc. Lelański. Lembjera (Łemberg). Lejniš. Leňš. Leska. Leška. Lešawa. Lěpjer. Lěska. Lěšnik. Lěška. Libak. Libanja. Libich. Libik. Libiš. Libš. Libša. Libšik. Libuš. Libuša. Liša. Liška. Lišnja. Lisak. Lišak. Liska. Lika. Linak. Linašk, Linaška. Linacki. Linačka. Lindo. Lipak. Lipič. Lipin. Lipiš. Lipk. Lipka. Lipinak. Lipinka. Lipjer. Lisnař. Łoban. Łoca. Łoda. Łodak. Łódnik. Łok. Łoka. Łonjer. Łólk. Łólka. Lor. Łore. Lomač. Lop. Łowka. Lubak. Lubašk. Lubanja. Lubic. Lubica. Lubjenski. Lubk. Lubko. Lubnjer. Lubuš. Lubušk. Lubš. Ludik. Luka. Lukan. Lukaš. Łupak. Lupo. Lupko.

Mack. Macka. Macko. Maćerka. Maćij. Madlenča. Madleňa. Machalc. Majchař. Makač. Makojea. Małk. Małka. Mač. Małkš. Maluš. Malek. Malina. Maň. Manja. Manica. Manjowka. Matek. Matik (-ijk). Matejk. Matejko. Matyj. Matejsk. Matejšk. Matk. Matka. Matko. Matuš. Matusk. Matuska. Marčka. Marčko. Marcin. Marčink. Mariš. Mark, Marko. Marš. Maro. Martak. Marško. Marus. Małs (Małs!). Maslak. Maslink. Matej. Matejk. Matije. Mazula. Mjedak. Mjedawka. Mjedula. Mjedonka. Mječ. Mječik. Mjeck. Mjeň. Mejn. Mjekwica. Mjelčak. Mjeleř. Mjela. Mjehel. Mjehelk. Mjerzak (Měřjad!). Mjerzijowski. Mjerwa. Mjertink. Mjertynk. Mjetela. Mělnik. Měrcin. Měrcink. Měř. Měřšik. Mět. Mětan. Měto. Mětk. Mětko. Mětowski. Mětrach. Měšer. Měškan. Měškař. Mič. Mičeř. Mičk. Mička. Mičko. Mičerlink. Mičrich. Mihan. Michalc, Michalk. Michalk. Mihula. Mika. Mikanja. Miklawš. Miklich. Mikliš. Mikow. Mikš. Mikš. Mikuš. Mikuša. Mika. Mikel. Mikela. Mikula. Mikl. Miklawšk. Mikša. Mila. Milan. Milich. Miliš. Milš. Milink. Mileňk. Milawk. Milk. Mils. Mit. Mitaš. Mitank. Mitraš. Mitruč. Mišnař. Miznař. Mjakuš. Mlynk. Mlink. Móčeř. Móčerja. Mokry. Mokš. Morcha. Mortak. Mosak. Mosich. Mots. Motsak. Mótk. Mótk. Mróz. Mrózak. Mrózk. Mrózko. Mučink. Mučeř. Mučiš. Mudař. Mudra. Mudrak. Mudrich. Mudrik. Mudro. Mudruš. Mudruša. Mudry.

Mucha. Muka. Mulk. Mulka. Mulak. Mulan. Mulank. Mulanski. Munčik. Mutela. Muša. Muž. Mužik. Mydlan (ó?). Myslak. Myš.

Nabok. Načk. Načka. Nadžan. Nahleř. Najč. Nakónc. Napač. Nart. Narčik. Natuš. Natušk. Nawka. Nazdal. Nazdalak. Nejdo. Nejka. Němc. Němčik. Němška. Ničk. Nička. Nikiš. Nikša. Nikuš. Njebělka. Njebjelka. Njemjelka. Njemóty (y?). Njerada. Njeradk. Njerich. Nšska. Nosak. Nšski. Nšstica. Nowak. Nowačk. Nowka. Nowotnik. Nowotny. Nučan. Nučank. Nuhel. Nuhleř. Nuhlik. Nutničanski. Nuza. Nyča. Nyčka. Nyk. Nyka. Nykl. Nykus. Nysan.

Pacak. Packa. Pača. Pacha. Pachař. Pakosnik (st?). Palma. Palman. Palmař. Palach. Pan. Panc. Panča. Pank. Panka. Panach. Panaš. Panoš. Palas. Paleř. Pankowski. Panica. Parc. Parč. Parjeńc. Parjeńca. Papuš. Pasan. Pasanc. Paša. Pašk. Pačka. Pažka. Pasternak. Patok. Patoka. Patula. Pawlik. Pawlo. Pawluša. Pawo. Pazura. Pentař. Pejčo. Pječel. Pešel. Pěč (tř?). Pěto. Pětrak. Pětranc. Pětrjenc. Pětka, Pětko. Pěterk. Pětrik. Pětraška. Pětrak. Pětrka. Pěteržik. Pětruška. Pěť. Pěsač. Pěšk. Pičola, Pičula. Pihan. Pilop. Pík. Picha. Pink. Pinkař. Piskař. Piskor. Piško. Piščelak. Piskak. Pifka. Pila. Pilk. Pilka. Pilko. Pitko. Pisař. Pisašk. Pjast. Pjatak. Pječik (tř?). Pjenčk. Pjelch. Pjetaš. Pjetawa. Pjetraš. Pjetřka. Pjetašk. Pjerach. Pjech. Pješk. Pješka. Pjeza. Pjezach. Plac. Plack. Pobank. Plawjeř. Plawš. Pobrach. Pohonč. Pójč. Pójčik. Pójčko. Pójka. Pójčka. Póltrak. Pólrenk. Pólan. Pólank. Polak. Pólnik. Pólk. Pólk. Pólka. Pólař. Pomalak. Pomor. Pomrich. Ponic. Popanc. Popik. Porch. Pórša. Pórmač. Pop. Popjel. Popjela. Porjak. Póslan. Póstr. Požeř. Póžerja. Prajska. Prask. Prasko. Prěča. Preč. Pricka. Próca. Prohaska. Probst. Pribst. Proch. Prochnař. Prochno. Prochnow. Prok. Prokš. Próska. Prostak. Proš. Pryzlak. Powy. Psyk. Puj. Pukan. Pumpak. Pusćin. Pustola. Puternak. Putnik. Puzola. Puzora. Pyrjowski (ó). Pyšny.

Rab (Hr?). Rabica. Rabowski (Hr?). Rada. Radca. Radnik. Radon. Raduš. Raiba. Radka. Rařiš. Rařik. Rajniš. Rachel. Rachlica. Rachlowc. Rajman. Rak. Rališ. Ramka. Ramš. Ramuš. Ranik. Raniš. Raš. Raška. Rejda. Rejdo. Reju. Řepin. Řepka. Rězykař (Ry?). Rězak. Rězan. Rězař. Rězbark. Rěznik. Rjebuš. Rječk. Rječka. Rjedo. Rjek. Rjekuša. Rjenč. Rjenčka. Rješ. Rješk. Rjela. Rjelka. Rjekman (g?). Rjepjenak. Rjer. Rjun. Rila. Rimjela. Ripka. Ritus. Riznař. Robšink. Ročk. Rohač. Rohačk. Rohork. Rohork. Roch (Hr?). Rocho. Rochoř. Rochot. Rochor. Rochow. Rój. Rójč. Rokot. Rokš. Róla. Rólka. Rólnik. Rórak. Rótka. Rosak. Ropa. Ropak. Roš. Rošk. Róška. Rót. Rozjat. Roznij. Rozkop. Rozpuk. Rostok. Roztok. Rozsyk (Rosyk?). Ruda. Rudak. Rudka. Rudnik. Rulich. Rulik. Rumlich. Rumrich. Runk. Runka. Runak. Runař. Rurak. Ruška. Rybak. Ryčes. Rycerja. Rymjela. Rynč. Rynčka. Ryšawy. Ryzkyk.

Sachaf. Salman. Salowski. Sedlik. Sepš. Serb. Serbik. Serbin. Skala. Skoban. Skop. Skorješk. Skaby. Smjetana. Smochta. Smola. Smoler. Smola. Smorž. Slodeńik. Slodak. Slodan. Slódk. Smošk. Smolka. Smolka. Smyk. Somor. Sórzik. Sobotka. Sodonja Socha. Sochor. Sokol. Sokula. Soler. Solor. Sotonja (Sod-). Spal. Span. Spanc. Spank. Spanka. Szywa (Spěwula?). Spěwafk. Spinak. Spjenka. Spódk (Spyfk?). Sprigoda. Stacha. Stanka. Stańk. Star. Starc. Starik. Starš. Stary. Statnik. Sterš. Stranc. Strjela. Strjelka. Stobor. Stój. Stojan. Stok. Stolp. Stolpa. Stopica. Stopjera. Stopra. Straža. Stražnik. Strobla. Stóš. Studnik. Subuš. Subš. Suchan. Suk. Sup. Suchi. Sušk. Suška. Suško. Swačka. Swak. Swat. Swet. Swědomja. Swinjarski. Swora. Swóflk. Syjk. Sywik.

Šaca. Šanda. Šamala. Šat. Šata. Šatola. Šatula. Šala (w?). Šapan. Šapan. Šćdrak. Šćdzik. Šćpan. Šćpank. Šćiba. Šćrbak. Šebjel. Šek. Šklich. Šelk. Šembjera. Šerc. Šer. Šory. Šerach. Šerak. Šare. Šerik. Šiba. Šibak. Šimka. Šipk. Šipk. Šišik. Šišak. Šiška. Šiman. Sewe. Šewěik. Šimank. Šiwart. Škleńč. Škoda. Škórc. Šlec. Šlca. Šleik. Šlez. Šliž. Šloc. Šlóca. Šlachta. Šlik. Šlinc. Šlincich. Šlurik. Šmis. Šmólka. Šmórda. Šofka. Šolta. Šoltka. Šorat. Šor. Špihel. Špitank. Šrama. Šranka. Štorbor. Štohr. Štós. Štows. Štrnc. Štruski. Špan. Špon (S.). Šula. Šudak. Šudrak. Šunak. Šunda. Šunka. Šurk. Šurak. Šwilas. Šwibš. Šwik. Šwinda. Šwjela. Šwjerč. Šwjetas. Šwój. Šwóra. Šwórak. Šwórcak. Šwórcak.

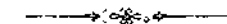
Tabor. Tačink. Tafla. Tawor. Taws. Teč. Tejk. Tica. Tils. Tkalč. Tkalč. Tóčka. Tóčko. Tolš. Tolsty. Tolšny. Topor. Trawaf. Tranja. Trawč. Trjebaf. Trjebic. Trida. Trilank. Trelan. Třelof. Trnc. Trča. Tukan. Tukař. Tupáč. Tupak. Tupka. Turik. Tuzmo (ž?). Twupak (T?). Tykanč. Tylk.

Wačak (Wl.). Wačka. Wakaf. Wakwie. Wal. Wale. Walka. Wanc. Wanca. Wanda. Wanja. Wank. Wanka. Wapla (L?). Waplof. Ware. Warko. Waroda. Warnač. Wawor. Wawra. Wawrij. Wawrich. Wawrik. Wezaf. Welc. Wels. Wenc. Wěrk. Wicank. Wicank. Wičaz. Wičozk. Widař. Wihela. Wichor. Wika. Wilis. Wil. Wilki. Wiek. Wicki. Wiček. Wilka. Winař. Winař. Witaš. Witk. Witka. Wiška. Wjack. Wjacka. Wjacko. Wjackik. Wjadik. Wječel. Wječela. Wječele. Wječla. Wječlef. Wjela. Wjelan. Wjeleš. Wjale. Wjelk. Wjels. Wjeńk. Wjenka. Wjenko. Wjerab. Wjerab. Wjeraš. Wjerbak. Wjergač. Wjerš. Wjeršik. Wjceslaw. Wjesel. Wjesela. Wjoška. Wjezaf. Wjezora. Wloch. Wnuk. Wobad (k Wobadzićom). Wobat (k Wobatecom). Woljat. Wobjeda. Wobruča. Wobza. Wobst. Woblik. Wóčk. Wóčka. Wóčko. Wohač. Wojak. Wojto. Wokač. Woleńk. Wólsink. Wólska. Woman. Wólman. Wolac. Worak. Wórcik. Wortik. Worcl. Worzech. Worješk. Wórška. Worjenko. Wórka. Wornač. Wóršlink. Wórlie. Wórlie.

Wósk. Wóski. Wóska (z?). Wóslícher. Wóslík. Wótka. Wołafk. Wowsnik. Wóznik. Wrječenak. Wrobl. Wroblik. Wrótnik. Wubran. Wudwica. Wudowjenc. Wujanc. Wujenc. Wuhlef. Wuchač. Wuchale. Wujk. Wukáč. Wukas. Wulak. Wuleš. Wulkuš. Wunč. Wutka. Wutlík. Wusak. Wusman. Wuleńk. Wulík (Wuhl?). Wusík. Wyrgač.

Zahrodnik. Zajac. Załowski. Zar. Zarink. Zarjeńk. Zbóžny. Zejcha. Zejk. Zeleńk. Zeleńka. Zelef. Zelinka. Zejmis. Zemjan. Zemjank. Zhubjeny. Zijac. Zikš. Zoba. Zodan. Zóka. Zuhan (w?). Zwóńk. Zunzl. Zybješć. Zymaf. Zymor. Zymlak. Zymny. Zynda. Zynkwica.

Žahalc. Žarink. Žeń. Ženich. Žeńk. Želiš. Žid. Žitak. Žliwin. Žofka. Žumla. Župan. Žur. Žurk. Žurik.

Nekrolog XXVII.

Professor ryčerj dr. Křesćijan Bohuwěr Pful.

* 28. nalětnika 1825. — † 21. hodownika 1889.

Po njepristawacych džělach, kotrymž so po přislušnosći wotwłakowae njemóžach, nětko k temu dóndu, zo, štož je sebi hižo dawno kaž moja wutroba tak tež wospjětowana próstwa wysočydostojneho knjeza redaktora maćičneho „Časopisa“ a druhich swernych Serbow wote mnje žadała, „žiwjenjoběh“ swjeho droholubeho njeboheho swaka, knjeza profesora ryčerjara doktora Křesćijana Bohuwěra Pfula, byrnjež nic z hódnej wobšěrnosću a dokładnosću, tola při wšej krótkosći po jeho wěrnym, mi do wutroby žiwje začičšćanym znamjenju spisam.

Wěsće kóždy Serb, kiž našeho njezapomniteho Pfula po jeho nadobnym zmyslenju a po jeho wótěmskim skutkowanju bliže znaješe, do toho swědčěnja hłosuje, zo je so z jeho wasnjenjom našemu Serbowstwu jedyn najswěrnišich, najzaslužbnišich synow pominył, muž wysokeje wobdarjenosće a wuznamjeniteje wučenosće, rjek njesprócnijeje džěławosće kaž w swojim napinanjom polnym zastojnstwje, tak na poli serbskeho pismowstwa a požehnowany wobarať před škódnymi wotpućenimi ludoweho wjednistwa. Swjate pčomjo njewuhlasliweje lubosće k serbskej narodnosći so w nim na to horješe, znutřkomnu wosebnosć serbskeje rěče rozjasnjóć, za jeje bajenje wutroby zhrěć, kaž tež njewučenenemu ludej ze zabawnymi serbskimi pismami rozwućenje a wotkewjenje skićić.

Naš Pful bě so 28. nalětnika 1825 w Přišecach pola Budyšina jako jenički syn tamnišeho měšćanskeho kublerja Michała Pfula a jeho mandželskeje Hany rodženeje Němcec z Małeje Nydeje pola Wojerec narodził. Nan bě nabladny muž wulkeje na-

wjedziwosće, kruteje wole a swěrnej mysle. Wot njeho syn zahe nawukny swoje mocy napinać a ze železnej pilnosću a wutrajnosću za sebi wottyknjenym kóncom honić. A wot koho měješe swoju luboznu cunjosć a přecelniwosć? Štóż ze stawiznow wo wšelakich wosebnišich mužach wěmy, zo je maćerina zamóžnosć za jich pózdniše znutrkomne rozwiwanje najplódnišo skutkowała, to je so tež našemu Pfulej wot jeho mičeje maćerje bobaće dostało. Cunjosć a derjeměnjawosć jejneje nadobneje zmyslenosće bu jeho džěl. Wot njeje je sebi tež nadobył rjanu čistosć serbskeje řeče, kotruž by, kaž porědko štó, po wšěch stronach čłowskeho žiwjenja wobknuježil. „Ty sy mój žiwy słownik“, tak by wón, tón wulki słownikař našeje serbsčiny, husto tež w pózdnišich lětach swojej lubej „matcy“ narjeknył, hdyž by wot njeje pak zaso njeznate słowo abo přeujoťne prawidmo zaslyšať.

W staršiskim domje měješe so tež wjele lět lubosćiweho wobkhada swojeju wulkostaršēju zwjeselić, kotraž běštaj, swoje kubło w Małej Nydej předawši, so k swojej jeničkej džowey do Přišec přesydliloj. Za swjatok žiwjenja bě jimaj potřeba a radosć wutroby nimo wšelakeho hospodářskeho a domjaceho popombanja wosebje jeju džěćidžěćom, našemu Pfulej a jeho sotromaj Milcy a Gustley, wot kotrejuž mlódsa zahe k swojemu zbóžnikej domoj džěše, čas a mocy poswjećić. Džěd by po swojim wubjernym darje zajimaceho powjedanja z pokłada svojich jasnych wobkedžbowanjow a bohateho nazhonjenja z ludoweho žiwjenja svojich wnukow do praweho zrozymjenja nabladow a přecow, prócowanjow a wašnjow swojeho lubowaneho serbskeho naroda wodzil; čehož su někotre pokazki z pjera našeho Pfula w jeho „starinach“, do „Lužicy“ podatych, so wukhowałe. A kakeje zamóžnosće je wowka, wulkeje česće dostojna Serbowka wosebneje wobdarjenosće, blubokeje bobabojosće a swjećeneje lubosće k swojej serbskej narodnosći nad svojimi džěćidžěćimi měta: wo tym wšěm by so móhlo wjele dopokaznow zwjesć. Jenož jene tu wuzběhny. Wowka by jim stajnje kóždu zbóžnu njedzelu po wobjedze přédowanje, na kemšach slyšane, nimale słowo po słowje wospjětowała a z přibodnymi napominanjemi k wutrobje wjeďta. Z napjatej nutrosću by sebi to mioduške posłuchářstwo Bože słowo wot wowki připowjedane, do wutroby zaščepilo. Při tym w na-

šim Pfulu so to krute, swěru přewjedzene wotmyslenje založi, sebi tola tež, hdyž sam kemši pónďža, kóžde přédowanje tak pomjatkować, zo by jo móhl potom tež druhim powjedać. Z tym je sebi naš Pful swój pomjatk zahe tak wótkil, zo pozdžišo tež na poli wědy slyšane přednoški abo wačítane wukłady jeho wobsedženstwo wostachu. To je jemu w jeho poslenich lětach, hdyž so čérpjaceju wočow dla sam w knihach wjacjy wobhonjeć nje-móžeše, tu wosebnu službu wopokazało, zo móžeše z pomocu swojeho wobohačeného pomjatka tež najčežše prašenja wujasnić a najwučeniše nastawki z pjerom swojeje lubowaneje mandželskeje do zjawnosće podać.

Tola wróćmy so zaso do jeho džěcatstwa a mladosće. Wot šesteho lěta do Michafskeje a wot sedmeho lěta do seminarskeje šule w Budyšinje pokhodziwši, wón dwanaće lět stary do tamnišeho gymnasia zastupi. Tež tu sebi bórzy ze swojej pilnosću připóznaće a lubosć wučerjow doby. Při swojich často a husto mytowanych pokračowanjach we łacanskej, grekskej, francowskej a hebrejskej rěči běchu jemu pak tež rtne a pisne prócowanja w maćérnej serbskej rěči wosebje witane a lube, kajkež so tam w serbskim gymnasiálním towarstwjě nawjedowachu a hajachu. Jako starši tuteho towarstwa poča přenje zběrki za swój wulki serbski słownik spisować. Tež bě hižo tehdy wšelaku serbsku knihičišćersku korekturu wobstaral a na próstwu knihařnikow nowe nakłady serbskich knihow, n. př. „Cyrkwinych klučow“, „Nikodemusowych knižkow“ pod mjenom „Łužan“ wudał. Jeho mlodostna serbska zahorjenosć, kotraž so tež do wutroby jeho sobuwučomcow wuliwaše, njebě pak někajki słomjany wobeń, kiž so bórzy přepali a so potom do liwkosće a zymnosće přewobroći, ale trajaca ćopłota, kotraž jemu čas žiwjenja zawosta.

Po jara khwalobnje wobstatym pruhowanju „zrałosće“ dźeržeše we wotsalnym „Mättigowym aktu“ hebrejsku rěč. Tajki skutk je so z éčka hdy do jeho časa stał a njeje so po jeho času hišće ženje wospjetował. Z jenku we wědomnosćach a w zadźerženju, kaž tež ze slěbornej radžinej premiju wuznamjenjenu wón jutry 1843 z gymnasia woteńdže.

Na Lipsčanskej universiće so wosebje po rozpokazanju profesora Winera w theologiskich a pod nawjedowanjom prof. Herr-

maana we filologiskich studijach ze wsej swěrnosću prócowaše. Při tym pak na to njezaby, zo je Serb, kiž ma při źórlach powšitkomneje wědy tež w swojej serbsčinje so wudokonjeć. Duž wosebje w towarštwje profesora J. P. Jordana, w kotrymž běchu studentojo nimale ze wšěch słowjanskich narodnosćow ze sobustawami, so na přirunowacym stejišću do hlubšeho zeznaća swojeje serbskeje maćérnjeje rěče zanari. Z kajkej lubosću tam, wot serbskich njezow zdaleny, swój serbski lud a kraj w myslach nošeše, to při kóždym domojwróćenju do universitnych prózdniwow so jemu, wot kotrehož někotryzkuliž rjany spěw a khěrluš mamy, kaž samo wot so z wutroby wuspěwa w jeho wuley rjanym, bórzy do ludowych spěwow přijatym spěwje:

„Hory módre, ja was znaju:
 „Ja sym zaso w serbskim kraju,
 „Hdžež mi bydli wutroba;
 „Módnazelena t strona,
 „Wokřewjace serbske hona,
 „Wy sće moja domizna.“

W času swojeho studentstwa pospyta z Jordanom l. 1844 serbski słownik wudać, kotrehož pak jenož přeni zešiwk (A — Duran) wuńdže, na čož tam sam swoje hižo w Budyšinje započate słownikowne dźěło dale wjedžeše, a ze Smolerjom listnje a rtnje twar „noweho“, analogiskeho serbskeho prawopisa zestaja, wo čimž wón w léće 1848 w drubim zešiwku Časopisa Maćicy Serbskeje „Hornokůžiski serbski prawopis z krótkim rěčničnym přehladom“ wuda. Do wobzankajenja svojich Lipsčanskich studijow wot filosofiskeje fakulty za „doktora“ pomjenowany, wón w léće 1847 woje theologiske pruhowanje jara khwalbnje wobsta. Hdyž bě jónkróc w Budyskim Michałskim Božim domje před fararjom Jakubom a před nami, tehdomnišimi serbskimi kandidaty, serbski přédował, bu za wučerja na Dreždžanski križny gymnasijs powotany, a hnydom bu jeho wodženja tamniši „alumnat“ přepodaty. W njewuhasliwym dopomnjeću jeho tehdomnišich dwanaćoch hólcow wostanje, kak je jich naš Pful w strašnym zběžku léta 1849 z mužskej wobhladnivosću přez barriky přewjedł, zo móžachu so kóždy bjeze wšeje škody do swojeje domizny podać. Hakle po tym so wón sam za swoje wukhowanje postara. Swoju theologisku lubosć k našemu serbskemu ludje wón w swojim

Dreždžanskim učerstwje z radosću z tymi wopokaza, zo při přilutowanskich prócowanjach fararja Jakuba a serbskeje hlowneje duchownskeje konferency na založenje Dreždžanskich serbskich kemšenjow do ruki wzatych, so sam k ministrej z Wietersheim poda a jemu rtnje nuznosć a wužitnosć tuteho dušepytárskeho naprawjenja z přeswědčacej wutrobnosću rozestaji.

Po Božim wodženju raz do kolije gymnasiálneho učerstwa stajeny, w njej skhodžeńk po skhodžeńku powyšeny zawosta. W léce 1856 stupi čestny nawožeń ze swojej serbskej čestnej njewjestu Wikju, njeboh Ernsta Bohuwěra Jakuba, fararja při Michałskej cyrkwi w Budyšinje, mandźelskej druhej dzowku do swjateho mandźelstwa, kotraž je jeho nic jenož z najcunišej lubosću wobzbožata, ale jemu tež w najrjensišim rozomje teho słowa najwadžniša „pomocnica“ při jeho pózdnišiel na wědu zloženyh džělach byla. Wot tajneho radźićela doktora Gilberta, najwjšeho ministerialneho nakědźbowarja wšitkich sakskich gymnasijow, nawabjeny, naš Pful k wotstronjenju žiwje začuteho njedostatka w gymnasiálnych učebnych knihach spisa a wuda: „Lateinische Dichterschule für Gymnasien und Realschulen. Mit Anmerkungen und Wörterbuch von Dr. Pfuhl. Leipzig. Baumgärtner 1860.“ Wšitke po swědomju swobodne khwilčički by pak serbskemu pismowstwu poswjećil. Luboznej džěsi jeho swobodnych khwilčičkow běštaj jeho z maćičnym nakładom za luđ spisanaj „Serbaj“ (1848) a „Wuměnkaf“ (1851). Ale jeho wučenosći najpřibudniše a wobdźělowanja najpotrjebliwiše polo bě jemu, wjelelětnemu předsydze maćičneho rěčespytneho wotrjada, serbski rěčespyt. Z teho dowjedženja nastachu nimo jeho horkach naspomnjeneho „Hornjołužiskeho serbskeho prawopisa z krótkim rěčničnym přehladom“ wosebje scěhowace knihi a pisma, z džěla we łacanskej abo w němskej, a z najwjetšeho džěla w serbskej rěči spisane: 1. „De verborum slavlicorum natura et potestate.“ (Wosebity wotčić z programma Dreždžanskeho křižneho gymnasija lěta 1857.) 2. „Die Bedeutung des Aoristus.“ (W programmje Vitzthumskeho gymnasija 1867.) 3. Laut- und Formenlehre der oberlausitzisch-wendischen Sprache. Mit besonderer Rücksicht auf das Altslavische.“ 1867. 4. „Pěsnjeńske prawidła“ w Časopisu 1853—54. 5. „Hornjołužiska serbska rěčnica na přiruno-

wacym stejišču.“ 1862. 6. „Pomniki Poľobjan Słowjanščiny“ (w Časopisu 1863 a 1864). 7. Jeho najwjetše, wěčneho džaka hódne džělo, na kotrymž je přez 25 lět džělať (wot l. 1857 w zešiwkach wukhadžacy): „Łužiski serbski słownik. Spisať a pod sobuskutkowanjom fararja Seilera we Łazu a wikara Hórnik a w Budyšinje wudať professor dr. Pful w Dreždžanach. W Budyšinje 1866 z nakładom Maćicy Serbskeje.“ (Z wosebnym, rozpomnjeća hódny m předstowom.)

Kaž so Pfulowa wulka zaslužba wo wědze serbskeje rěče po wšěch nawjedžitych Serbach džaknje česći, tak so jej tež samo w dalokim wukraju zjawne připóznacě dostawa: přirunaj wo tym stawizny słowjanskeho pismowstwa wot Pypina a Spasowiča. Tež do wjerchowских hrodow tole připóznacě stupi. Hdyž bě naš sakski kral Jan našeho Pfula z professorskeje dostojnosću wuznamjeniť, sčini jeho po wudaću serbskeho słownika pruski kral za ryčerja swojeho krónskeho rjada, a ruski khěžor, kotremuž běše minister z Wietersheim přez sakskeho póstlanca w Pětrohrodže jedyn exemplar runje wudateho serbskeho słownika připóstať, wobdari našeho Pfula z wulcy drohotnym zlotym, z krasnymi dejmantami wusadženym pjeršćenjom.

Na zakitanje Serbowstwa přečiwo njeprěćelskim nadpadam a na wujasnjenje wšelakich zajimacych prašenjow je hižo jako gymnasiast w Budyskim „Erzähler an der Spree“ 1843 (číslo 3 a sčěhowace), potom jako student do Jordanowych „Słowjanskich lětnikow“, do jeho „Jutrnički“, do „Serbskich Nowin.“ a pozdžišo do „Łužičana“, do njeďzelskeje přiłohi Monsowych němskich „Budyskich powjesćow“ (n. př. wo Flineu, Ajaxu), do dwójich Dreždžanskich nowin a. t. d., wšelake dobre nastawki spisať. A ze wšěch stron, hdžež su něhdy Serbjo bydlili, buchu jemu wot stawiznarjow a rěčespytnikow abo wot wyšnosćow próstwy wo wuloženje ze serbskich korjeni nastatych městnostnych mjenow abo namakanych woponow a napismow ze starodawnych serbskich časow z najlěpšim wuspěchom připóstať.

We wšej swojej džělawosći za serbsku wědu wón tež zawosta, hdyž běše na woči bědny 1870 nakawilnje a 1872 na stajnje ze swojeho wučerskeho zastojnstwa stupiť, kaž tež, hdyž běše. wšu móc widženja zhubiwi, so 1878 do Njeswaćidla za-

sydlił. Haj, čezki křiž swojeho čelneho njewidženja, so wšědnje z wěrjacym modlenjom posylnjujo, wón z křesćijanskej sčerpliwosću njeseše a pytaše tež hišće swój zbytkny čas Bohu k česći a Serbam k wužitku wukupić. Hnujace běše připosłuchać, kak wón, swojich čerpjenujow kedźbu njemějo, swojej swěrnej lubej mandželskej wupłody swojich wučenyh serbskich rozpominanjow do pjera podawaše, swoje poslenje duchowne mocy našemu Serbowstwu poswjećujo. Na 21. decembra 1889 wón číše wusny a bu patoržicu z pohrjebnymaj rěčomaj fararjow doktora Kalicha w Budyšinje a Jakuba z Njeswaćidla jara swjedžeńscy na Budyškim Tuchorju při swojim swaku fararju Wanaku khowany. Jemu swěć po dočasnym hasnjenju zeńskeho swětla přez Knjezowu miłosć wěčne swětło!

W Hođziju, 14. winowca 1892.

Lic. theol. H. Imiš, farař,
ryćeř kral. saks. zast. rjada I. rjadomaje.

Troje „o“ w serbskej rěči.

Spisał *M. Hórnik*.

W serbskim pismje widźimy drje jenož dwoje „o“ (mjenujey „o“ a „ó“), ale w rěči slyši so troje, hdyž ma „o“ samo dwoji zynk. Na to dyrbi wosebje tón kedźbować, kiž serbsćinu wuknje abo wuči a štóž chce prawopisnje pisać.

Dotal hišće njejsmy so w pisanju „ó“ dospołnje zjednočili, runjež je naš Časopis hižo w lětniku 1855 namjety k tomu podať. Na jonej stronje njepisaše so z cyła žane „ó“, tak zo „o“ za troji zynk plaćeše, na druhej pisachu wjacj „ó“ dyžli běše trjeba. Přitom wupraja lud w jonej wokolinje słowo z „ó“, kotrež druhdže „o“ wurjekuja. Tuž dyrbi so zjednoćenje w tutej maličkosći z postajenjom wěstych prawidłow stać. Podobnje je z našim trojim „e“, kotrež jako tajke tež za dwoji zynk plaći (= ä, ee abo francózske „è“ a „é“), mjez tym zo so třeći nětko „è“ (ie) piše.

Troje „o“ pak hodži so takle rozeznać a pomjenować:

1. Połne „o“, iakož so tutón pismik tež mjenuje, klinči jako nadobo wuprajene *ou* abo němske *oo* abo pola nas dialektiske: *toß* m. *tauß*, *Stoße* m. *Stauße*. Při rozwučenju by so poznamjenilo jako „ô“.

2. Jasne „o“ = nadobo wuprajene *oa*, kotrež so w pismje wosebje wot počneho „o“ njerozeznawa; za rozwučenje pak by so móhlo jako „ô“ poznamjenić. Zynk je jako pola našich Němcow w słowje *Gott*, abo dialektiske: *Woffer* m. *Waffer*, *Woter* m. *Water*.

3. Mutne „ó“ = nadobo wurjeknjene *uo*, (dóršt, wórel). Pola nas njeklinči jako „u“, mjez tym zo so pólske „ó“ wuprāja „u“ a česke z „o“ nastawace samo *u* so piše. Dokelž su pola nas nětko wšitke vokale, tež „ó“ krótke, tuž sym prawidło nastawka l. 1855 dawno pušćil a wobkhowam „ó“ tež w njeakcentowanej zložcy, jako to same činju ze zynkom „ě“ („ê“ a někotre mjehke „e“ w zamknjenych kmjenach): *běch*, *njeběch* (*njebjeh*); *wěra*, *njewěra* (*nic: njewjera*) atd. Tohodla móže „ě“ w tajkej zložcy stać, kotrež je w starosłowjanskéinje wosebity zynk abo pismik (*ѣ*), mjez tym zo so „ó“ wosebje w njej njepoznamjenja, dokelž je jenož dialektiske mućenje čisteho „o“. Tuto mućenje stawa so hižo w delnjoserbséinje hinak dylži pola na-

I.

Połne „o“ wuprāja wjetšina Serhow tam, hdžež po nim hubnik (labial) abo kerknik*) (guttural) slěduje; tute zynki takrjec podpěraju počnosć zynka. Hubniki su: *b*, *p*, *f*, *m*, *w*, *ł* (wot wjetšiny Hornjołužičanow jako w abo krótke u wuprajane), kerkniki pak: *h*, *ch*, *g*, *k*, *kh*. Tuž rěka přenje prawidło: Njepiš mutne „ó“ před hubnikami a kerknikami, ale jenož „o“. Potajkim jeničke abo přenje „o“ w słowach: *bob*, *bobot*, *dobry*, *kłobuk*, *khrobty*, *Łobjo*, *wrobl*; *kopyto*, *łopata*, *pop*, *skop*; *cofać*, *kofej*; *dom*, *hromada*, *płomjo*, *słoma*, *dat. sing.* — *om*; *słowo*, *kować*, *płow*, *wowca*, *row*, *gen. plur.* — *ow*; *boł*, *čoło*, *doł*, *hoły*,

*) Tak bychmy pisać móhli z krótkim „e“ město kerknik, dokelž „r“ njeje hewak pola nas počwokal jako w čěšéinje, n. př.: *trać* m. *trwać* (č. *trvati*, *krawy* wuprajamy město: *krwawy*); hinak wuprāja so *keřk*, *kerjašk*, *kerječk*.

hoří, stořp, pčola; — čoho, koho, mnohi, pohan, pohonč, wloha; lochki m. lokki, noché, hroch, moch, proch, trochu, sochor, wochla; pogrocić (grót), pogronić; bok, rokot, mloko; pokhodzić, pokhwatać. Tak wupraja so tež wukónčne „o“ předložki (prae-
posicije): do boła (do bóľčka), do kwasa, do Bukec, po kermuši, po wodu, po pomoc, wo khlěb, wo pjenjezy.

Wuwzaća: 1. Před nýmym (njewuprajany) „h“ pak „ó“ zwostawa: Bóh, róh, próh, tež: móhť (pl. móhći). — 2. Před „t“ piše so „o“ w participijach, hdýž plural „ó“ pokazuje: brót (n. př. su wobróli), kłót (kłóli), próť (próli). — 3. Druhe wuwzaća su njetřebne, dokelž mnozy tež počne „o“ w nich wurjekuja: Łóbjo, wloha, dróha, póhan, wóhniwy.

Přispomnjenje. Dokelž rěč „ó“ před „w“ nječerpi, je so drubdy do „u“ přeměniło: krówa, nětko kruwa.

II.

Jasne „o“ abo „ò“ (jenož tudy tak čišćane) piše a wupraja so na kóncu słowa a před sobuzynkami, kotrež njejsu ani hubniki, ani kerkniki, tuž před dentalemi, lingualemi a palatalemi (džasnikami): c, č, ć, d, dž, j, l, n, r, s, š, t, z, ž. Tudy zwjetša po wšěch Serbach jenak wuprajeju, tak zo je w pisanju jenož mało wšelakosće. Wězo móže před nimi „ó“ stać.

1. Na kóncu słowow kóždy Serb praji „ò“, njez tym zo je to Němcej wosebita čezja: do, čo, jo, po, so, wšo, wo, zo; žito, břemjo, džěćo, samo, štyrjo, što, wjedžo, wołajo. Wuwzate: štó, -chtó.

2. Wosrjedź słowa n. př. kloc (pjeńk), woći, w poče, khodjenje, wojo, polo, hono, worać, kosa, nosyć, wozyć, wožat. Z prae-
posiciju: do doła, po čeleću, wo ničo; njejsym za to, zo by so pisało: dó dna, dó rta, pó čmě (khiba: póčmě), pó jstwy, wó žnjach.

Kmjeny (korjenje) z tutym wosrjedźnym „ò“ přeměnja je w twórbach ze zamknjenej zložku do „ó“: wóčny, khódba, wójnik, pólnik, twórba, kósny, wózny. Toła džerži so „ò“:

1. W derivatach, hdžež nastupacy kmjen njeje w přenjej zložcy abo sam jako jednore słowo njepřikhadža: rozwod, přewod, nawod, wobwod, wodowod, přichod, zachodny, dowoz, přiwoz, wójwoda, přihoda, -dny. Wuwzaće je: pomoc (substantiv),

jako rozdžěl wot: pomóc (verbum). Tola: dokhód, překhód, domojwrót, nutřkhód, wuróst, přibóh, wuwrót; přetož wužiwa so: khód, wrót, róst atd.

2. W słowach, w kotrychž naše „ò“ na měsće starostowjanskeho **н, њ** stojí (čěscy pořvokal „r“ abo krátke „e“): borloh(o), č. brloha, čorný, č. černý, dorn, č. drn, horb, horďy, hordlo, horne, horšć, khort, korčma, kormny, pos (gen. psa), son (wo snje), rot (rta), rož (ržany), sorna, zorno. Wuwzaće: bóz m. boz, č. bez, bu.

3. Hdyž je vokál wupadnył: hoitwa m. honitwa, horni m. horjeni (přir. horjeńk, horjeńca), holca m. holica, dosé m. dosyć (přir. pólske); tež w imperativach: khodž (něhdy: chod-i), noš, toč, noš; tohorunja w jednotliwych słowach, kotrež pak so wšudže tak wuprajeju: brozny, korčec, škorpina, horliwy atd.

4. W cuzych słowach, hdžež město „a“ stojí; Borbora, borta (barret), Korla (pódlá Karl), korb, kornar (kragen), wojnar (wagner) m. kołodžij. Wopak je pola někotrych: trošt; to je z časa, hdžež so „ó“ w knihach njepoznamjenješe.

III.

Mutne „ó“, kotrehož dla je najwjetša měsěńca w serbskim pisanju, přikhadža w kmjenach a w cuzych słowach.

1. W serbskich kmjenach z wotewrjenej zložku abo w twórbach z čezko poznajomeho korjenja. Tajke su: bóńk, bórbot, bóřec, bórk, bóřy, brón, brónic, bróžnja (Schne), črjóda, črjósló (korjeń: brog), dlón (ruski: ladón), dónť (špatna twóřba!), dróst, drózn, hóle, hófki (ale: hórki, sing. hórka), jónu, kmótr, kóčka m. kočička (k. kót), kócić, kónc, kórc, kólnja, kónk, króc, krótki, khlóšic, lóđz, móc (verbum: pomóc, spomóc, wumóc, zamóc; praesens: móžu), módry, móřec, móšna (nic: móšañ, jako bróžec a nic: bróžnja!), móť, móta, póčka, póda, pónoj (z gen. pónwje), próca, róžec, slóncó, Stróža (straža, stražnik je z čěšćiny!), stróžic (přir. pólske: trwožyc, trwoga, z wupadnym „w“ jako: trać), škórc, šwórčec, wólša, wósk, wóžher. Sem slušaju všitke słowa, w kotrychž starostowjanske „ta, ra“ w rušćinje „to, oro“, w čěšćinje „á“, druhdy „a“ kliněi: blóto (ruski: boloto, čěski: bláto), bróžda, klóda, hróđz (ale: hród, hrodu), klóc, klócić, móřec, mróz, plóšic, khróst, mlócić, tlócić, mrócić, prócić, wlócić, wrócić, wróna.

Wuwzaće: włós, kłós; młody, broda, proso, wróta, strona, złoto. Wšitke tudy mjenowane wobkhowaju swoje „ó“ (abo „o“) w deklinaciji, konjugaciji a w dalšim stworjenju słowow.

Potajkim tež w zestajankach zwostawa „ó“, hdyž w přědku słowa předstupi: nje-, naj-, samostojace předložki abo njedźželomne roz-, wu- abo drube hewak samostatne słowo: njemóc, njemóžu, njezbóžny (ale: bjezbožny m. bjez Boha), najbóle, zabórčeć, nanajhórje, dokónčić, nawróčić, přewłóčić, postróžić, pohóršk, zamóženje, wumóžnik; domojwrót, nutřkhód (m. zastup, přistup), wjelemóneny, parolódž atd. W kompositach zjednoćeju so předložki „do, po, pod, wo, roz-“ tak wuzey, zo so na zestajenje za- bywa, wosebje hdyž słowo trochu hinaši woznam dostawa, a přitom jich „o“ do „ó“ překhadža, n. př. dóhé (do-hié n. do-jié), dóstać,*) dótkać, pódkowa (pod kować), póndu, póznać, pózrjeć, pózrěć, pódnož, wóščeć so, (namězne) wóžrěć so, rózdřěć.

Drube serbske kmjeny ze zamknjenej zložku přeměnjeju „ó“ do „o“ (= ō, ò), hdyž so zložka wotwěra: bród, brodzić; brjóđ m. wrjóđ, brjódu; dwór, dwora; hlód, hłodu; hlós, hlóso- wać; hnój, hnojić; kón, konjenc; łój, łojowka; móc, mocy; mór, morić; móst, mosty; nóc, w nocy; nós, nosaj; płód, płodźić; płót, płotu; póst, posćić; ród, rodźić; skót, skhód atd.

2. Kontrakcije a skrótšenja maju tež „ó“: póndžela m. ponjedžela; khójna, khójca m. khwojina, -ica, póslać m. pošylać (posoł, gen. pósla); póćiwcy (po ći) m. počesćiwcy; pójsnyć m. powěšnyć, wójmadło m. wojimadło. Wuwzaće: košla m. košulka, khorhoj m. khoruhej (č. chorouhev p. choragiew). Do skrótšenjow słušeju: bóle m. bolěje (přir. dlěje), hórje (hórjej, namězne), lóže (lózej, něhdy lzej). Tola: hońtwa m. honitwa atd. Tež tudy dźerži so „ó“ jako pod 1., n. př. kbójnowy, najbóle atd.

3. W cuzych słowach ó zastupuje za „ō“, „u“: róža, klóštr, króna, móda, póst (póstownik, Post), tótka (Totengräber, rowaf), nórť (pjenjez Dřt), trón; — bórša (Bursch), bróst, Wórša, Wór-

*) Dostać, empfangen, (fut. dóstanu), dostawać, ale dostać = dostajeć, biš zu Ende stehen; dotkać, vollends wehen, ale dótkać berühren; pošlać m. pošylać (posoł), ale pošlać, ein wenig streuen. Tohodla: dostojny (k. dostojěć, dostojěć), dostojnik atd.

šula (Urfula), fóra, kórka, mór abo mur (Maurus, čornoch), šnóra, šórc. Tohorunja: róžička, pod klóštro, krónować, na trónje atd.

* * *

Tak sym tutoho nastawka dla cyły Serbski Słownik (hižo 1866 dowudate) přeptywał a přitom něštožkuli wujasnił. Bych moje džěto rad hišće lěpje zřjadował był, hdy by to telko časa nježadalo. Na wudawarjach a korektorach wšich časopisow a knihow nětko zaleži, zo bychy so tež „w maličkosćach“ zjednočili. Njeh so njepowołaju na dotalne pisanje, hdyž je tak wšelake (přir. knihi Lubjenskeho a Tecelina z nětčišimi!) a hdyž wšitke spisowne řeče z prawopisom tež pola druhich ludow (samo Němcow) so porjedžeju. Snadž su tola časy njepřećelow wšoho postupa a zjednoćenja nětko nimo. Před lětami knježeše hišće njemudre a njemdre přećiwjenje. Tak wobaraše so studowany čłowjek z mocu přećiw „ó“, prajo, zo woznamjenjenje z čarku čitarja myli, byrnjež wědzał, zo n. př. francozske troje „e“ so tež woznamjenja dla lóžšeho čitanja (é, è a něme e). Tajkich njedowučenyh přećiwnikow dla nałożowaše serbska biblija hakle we wudawku l. 1881 trěbne „ó“. Runje tak běše z jara trěbnym „ě“. Naš J. E. Smolef zwaži so w Serbskich Nowinach hakle wot 8. měrca 1862 wšudže „ě“ nałożować, tuž ani na spočatku lětnika, na měsće stareho njelepeho „je“, při kotrymž so mjehke „e“ ani njewoznamješe (n. př. wjera, jyd, meno, ne-). Tak njemóžemy so džiwac, zo „ě“ w l. 1881 hišće w bibliji njeje; tola budže w tej, kotraž so nětko tudy pola Monsec čišći a drje za lěto wuńdže. Spěšniši pestup k lěpšemu a k dospołnemu zjednoćenju w serbskim wostanje naše hesło; njestrachujemy so hroženja, kotraž je redaktor Časopisa l. 1851—52 na stronje 43 (wudaty bu tamny zešiwk 10. w spočatku l. 1854) wocišćal; přetož „maličkosće“ přeměnjeju t. r. porjedžeju so w kóždym prawopisu a w kóždej spisownej řeči.

Wjesne a swójbne mjena z lěta 1534.

Wupisał a wukładowal *M. Hórník*.

Do najstaršich pomnikow serbskeje řeče słušeju mjez druhim tež wosobine a městne mjena. W rukopisach a kni-

hach, wosebje w nječišćanych a čišćanych lisćinach khowa so wjele tajkich mjenow. Jenož škoda, zo su nam wosebje wot Němcow w tak špatnej a skaženej twórbje podate, z kotrejež je často njemóžne, zastarsku prawu podobu mjenow wuslědźić. Nic jeno wosebite serbske sobuzynki (ć, dž, ł, ž) njejsu pisac zamóhli, ale ani w jich rěči wužiwane njejsu rozeznawali (b — p, d — t, z — s, g — h, ch, k); tuž su w běhu časow hrozne njestwory z našich rjanych mjenow nastale. Njewučeni zastojnicy a pisarjo su potom po njedobrym dobrozdaću dale kazyli a hišće kaža! W přeměňenju swójbnych mjenow knježi hišće wjetši njerozom.

Tónkróć podam mjena wsow a swójbow z aktow rady města Budyšina (Rep. V, Lit. 9, 1) z lěta 1534. Zapisk mjenuje so: Berzeichniß über die in der Stadt Budissin und den dazu gehörigen Dorffschaften befindlichen Grundstücken. Hódnota ležownosći podawa so při kóždej po hriwnach (tehdy 17 starych krošow). W Bórku n. př. je najwjetše kublo 1600 hr., dvě po 800, tři po 600 atd. Wuzběhuju ze zapisa wobsydnikow jenož serbske mjena; přeložene a skóncowane hač na někotre z přičiny wuwostajam.

Burgl = Bórk. Simon petrigl = Pětrik. Wenzel Stoß = Stós. Peter nitshen gutte = Nič. Franz penßsch = Pjeńč. Hannß Swara, Nidel Schwara = Swora. Peter noagl = Nowak (pisař je hižo na bibliskeho Noacha myslit!). Cobemann guth = Kobman, Kopman. Andres scholta = Šolta.

Enaw*) = Wownjow. Schidlen gut = Šidlo. Jacoff Runowa = Kujawa. Andres Scholt zu Strefewiß (drje = Strěžowicy, pozdžišo Sěžecy, Čěžecy, přir. Čěžkecy, nětko po officialnym Zieschüß — čohodla nic: Zieh-schüß? přir. Strohschüß! — wopak Cyžecy) = Šolta.

Janfewiß = Jenkecy. Jacoff Rafer = Mazař. Werten nits pawer = Nič.

Strehlan = Trěłany, něhdy Strěłany, nětko officialnje, ale wopak Strehla, wot Němcow wuprajane Schtrele. Remisch gut = Remiš, Ramiš. Paul predel = Prjedel. Lubßch = Lubš.

Rehna = Kina, něhdy Kijina? Die ungennt (jungen?) Schopße = Šopc. Simon Schopß = Šopc. Mattes Deutschmann = Tučman.

Breißchwiß**) = Přišecy. Gregor rachla = Rachel, Rachla.

*) Dawno hižo piše so officialnje Dehna, jako by wot němskeho ohně! Serbscy so nětko tež wopačna forma trjeba: Howanjow! Runje tak wopačnje: Hunjow m. Wunjow, něhdy Unjow abo Unějow.

**) Lěpje Breißchwiß, nětko offic. Pruschwiß, zo by na prussisch dopominało, dokelž w Pruskej — njeleži, ale blisko Budyšina.

Stewiſ (drje Stwiſ?) = Ściwjeey, nie Śájeey, cím mje-
nje Śáibeey. Steffan Zentſch = Jené. Peter Kruſchwiſ = Kruš-
wica. George Kremiſa = Kremica m. Kromica. Mattes Kentſch-
= Rjeuč.

Budiffin = Budyſin. Das Reichen Quartier. Lorenz
Hantſch = Hanč. Balthazar tſchipe = Čipka. Johann Dolenn
Dolan. Drosius Lubuſa = Lubuša. Werten Crommel = Khro-
mjela? Hans butlingf = Bódenk. Simon Kubſch = Kubš.
Peter Dronigt = Dronik, Dórnik? Wenzel ſelemgf = Zeleńk.
Hans Kuntigt = Konik? Hanus Schiriſ = Šerc. George ſedler
= Sedler? Mattes ierepf = Jerjabk. Hans Bober = Bobr.
Augſtenn heimſchſt = Henčk. Hans petagf = Pjetak, Pjatak?
Donat Sacl = Sak. Andres haligt = Hawlik? Die zuſpſchina
= Sušcina, Sušcyna? Die Beſchſhune = Pješkowa. — Das
Lawen Quartier (Lubinska ſtwórc, w ſtronu k horje Lubinej).
Jacoff Schmalter = Smolef? Werten Lowfa = Lowka, Hlowka?
Simon Spitte = Spyka? pſir. Spyteey, něhdy Spytkowicy, nětko
Spittwiſ. Werten hartſch = Bartoš. Drosius Libiſch = Libuš.
Jan Zcaltha = Caſta. Andreas Suſchke = Sušk. Hans Kuba
= Kuba. George haligt = Holik? Simon Dobreſta = Dobro-
ſlaw. Simon biham = Běhan. Mattes Raclaw = Raclow.
Walten Cobott = Kobolt. Paul pſigt = Psyk. Jacoff Lippitſch
= Lipič. Peter Batacl = Patok. Wenzel Cropra = Sropka.
— Das Frenberger Quartier. Bartel Schereke = Šerak.
Werten Runer = Runat. Mattes Luſchke = Tóčka. Michel
Drabach = Drobach. Walemm heidiſch = Hejdaš. Peter Czislaw
= Zdziſlaw. Anna Daubzechnie = Dubseyna. Greger Leſchaw
= Lešawk. Andres Hanuſchke = Hanašk. Georg Koſelanſki =
Kózlanski (z Kózlów). Colekſch = Kuleč. Die Miklaſch gene
= Miklašowa. — Das Schüler Quartier. Andres Korſ =
Kórc. Werten matida = Matijka. Andres compane = Kumpan.
Urban Cobena = Kobjena. Hans Kuſchke = Kušk. George
Libiſch = Libiš. Paul Stanifch = Staniš.

Boſtewiſ = Budesteey, ſnadž něhdy Budhoſtowicy, nětko
offic. Poſtwiſ, najnowe Groſſpoſtwiſ. Der Kreſchuer = Korčmač.
Gregor piſchke = Pětika. Walten Behniſch = Bjeniš. Gregor
Mitrach = Mětrach.

Sayniſ = Hajnicy. Greger ſchultha = Šolta. Wenzel
neſſag gertner = Njeſak? Baſtian duden = Duda. Bartel Glowa
= Hłowa. Andres Liba = Liba (Lipka tam dotal je). Mattes
behr zu Grabiſ = Běr z Hraboc.

Groptiſ = Hrubóiey. Jacoff mytt = Mět. Georg
bibrach = Běbrach.

- Letten = Lětoń, Litten. Caspar Lehmann = Wićaz.
 Torgeniš = Toronca, něhdy Torbanica? offic. Daraniš.
 Kethann Erben = Kětan. Thomas paulišč = Pawliš.
 Auriš = Wuricy. Simon pauligł = Pawlik. Sam = Jan.
 Rafchow = Rašow. Jeronimus Zoršč = Jorš, Jurš.
 George Kepla = Kepla, Kapla (pozdišišo jo Kaplef). Die So-
 bynne = Sobina, Soba.
 Denkwiz = Dženikecy. Batten halicgł = Hawlik abo
 Holik?
 Bobeliš = Bobolicy, Boboley. Rhoda = Kada? Ko-
 kusčka = Kokuška. Gschornagł = Čornak. Johann Herš = Herc.
 Thomas Broda = Broda. Martšhinte = Marcink. Die Na-
 tuschinne = Natuš.
 Dobščiš und Lehen = Debsecy, něhdy Debsowicy,
 nětko Döbšchüš. Peter Zschoch = Čoch.
 Binewiž = Bynjeey, něhdy Bynjowicy, nětko Binnewiž.
 Peter Nisna = Ryzyna. Bartel paniš = Panic. Thomas Latte
 = Latka, Hladki? Thomas Karigł = Karik, Korch?
 Mješčiš = Mješicy, nětko Mješchwiz. Wengel Zschiligł
 = Čiličk. Natusch Trumpler = Trumpler. Jacoff Blošč =
 Bloš. Jan Niskan = Mikan. Jan Kergł = Kerk. Luschten
 garthe = Luška, Htuška? Paul Sethe = Syty? Mattes peter-
 šiš = Pěterk. Andreš Schumpel = Čumpjel. Steffan Neč
 = Rjek. Cristoff Mischera = Měšer.
 Wadewiž = Wadecy, něhdy Wadowicy, nětko Wadiž.
 Mattes Subšč = Zubš. Bartusch Saver = Zawjera. Hannš
 Spannke = Spank.
 Wujeschke = Wujesk, Wuischke. Simon Zschoch = Čech.
 Jacoff benath = Bjenad. Die miškis = Micka, Mička?
 Blesaw = Brězow, Blösa. George duda = Duda.
 Weissagł = Wysoka, Wetšig. Jan nabug = Nabok.
 Paul schneiš = Šnica?
 Greshen = Zrěšin, Rieschen. Jacoff Zcisl = Česla.
 Sohorniš (drje Soworniš?) = Sowrjeey, něhdy drje So-
 woricy. Jan Nischke = Rišk. Paul Sicora = Sykora.
 Krum Forst = Křiwa Boršć, prjedy Krumenförstchen,
 nětko offic. „noble“ Kronsförstchen. Gubann Endene = Kuba na
 kónen (wsy). Jacoff Ratte = Radka. Mattes berg = Běrk.
 Nickel Gziščka = Čiška, Šiška.
 Dubraw = Dubrawa, Dubrau. Gregor tuna = Kuna.
 Greger poladin = Polak.
 Weigesdorf = Wuhančicy, něhdy Wyhońčicy? Paul
 Habel = Habel, Habla. Simon Petranš = Pětrjanc (Pětr Ja-
 nee). Thomas handreg = Handrik. Jan hentschell = Hendeł.

Buchwalde = Bukojna, něhdy Bukowina. Michel schandala = Šandala. Donat Lehmann zur Lauff (z Łuska). Sippitsch zu Pomeritz (z Pomorie, nětko Pomore).

Cannewitz = Kanecy, něhdy Kanowicy? Merten Witzsches = Wićaz (drahdže wšudžow Lehmann). Hans schuler = Šuler. Die Roselidin = Kózlikowa, Kózlik.

Nechern = Nječhorn. Nebffe = Hrabski? Jacoff hujagt = Huzak, Husak. Georg Serbann = Serbin. Mattes Knischte = Knježk.

Peschenn = Stwješin. Casper Jeschiltsch = Čiličk. Blasi Lehmann aus Blohen (z Błocan).

Doberstich = Dobrašecy, nětko Doberstich. Baurigf = Wawrik. Merten Hipsch = Hips.

Bastufus = Bozankecy, Bafankwitz, Bozynkecy, něhdy Bozynkowicy. Blasius Sathan = Satan, Sotan. Peter Benada = Bjenada.

Nadelwitz = Nadžanecy. Sanisch georg = Janiš. Drusch zu Seude (Dróż ze Židowa).

Bresinka (?) = Brězynka. Der Lehmann, der freischer (drje krejšmer?), der Schneider.

Taucher = Tuchař (Wujězd). Baltten Richter = Rychtař. Jacoff kubiš = Kubiš. Merten Gzigell = Šeigel, Šeihlica. Jann Baschingt = Bažink? Thomas Hasche = Haša. Der Forster = Hajnik.

Gebelitz = Jělica, něhdy Jělica, Zieditz. Profius Luste = Łusk? Włoski? Jan Bernasch = Wornač. Heinchen = Hajnik. Mattes Butra = Butra. Mattes belag = Bělak.

Laschendorff (hižo!) = Ledźboricy.*) Ržeda = Rada. Merten cleinhaus = Hansk. Mattes auschomwitz (z Wučekec, něhdy Učkowicy).

Wučahi z protokollow M. S.

1) Posedženje předsydstwa a wubjerka, 22. měrca 1892. Přitomi: kk. Hórnik, dr. Kalich, Fiedler, dr. Grólmus, Kapler, Mrózak, Mjerwa a Skala. Po wotedatym rozsudku ma so Radyserbowa knižka „Nowe Trójniki“ po wuwostajenju někotrych stawow woćišćeć (600 exemplarow); redakciju chce předsyda na so wzać. Při tym so žada, zo by kolporter znowa knihi M. S. roznošował. Na to postaja so na programm hłowneje

*) Najskerje je so něhdy němski zastojnik prašal, kak by so to serbske mjeno hodžiko němski pisać, a Serb drje je na „ledźbje“ pokazal, hdžež so kapsa „Lasche“ přišawa.

zhromadžizny: rozprawy, nowowólba pismawjedźerja a namjety. Knihy chcedža z M. S. wuměnjec: Fürstlich Jablonowskische Gesellschaft w Lipsku, redakcija Mittheilungen ethnologische we Budapesée. Stipendium Kraszewskeho je so wupisało. Zdzěluja so listy, aktam připoložene.

2) Hłowna zhromadžizna, 20. hapryla 1892. Tónkróc wotbywaše so w Gudźic hosćencu a bě wot 61 sobustawow a hosći wopytana. Dokelž bě pismawjedźer zastojnsy zadžěwany, zestaja a čitaše předsyda hłownu rozprawy wo 45. lěće M. S. Z njeje wuzběhujemy slědowace powěsće. Z našim nakładom wuda so: 1. Časopis z hłownym džětom k. Černeho, kotryž „mythiske wosoby lužiskich Serbow“ na přirunowacym stejnišću wopisuje. 2. Protyka wot k. Křižana. Z nakładom njeboh dr. Tyburowskeho wudajomna přisprawna knižka ma so hišće spisać. Rozprawa wopomina potom zemrěteho sobustawa, k. Eduarda Jul. Wjelana, jeho spisowarske a narodnoserske skutki. „W swojim zastojnstwje běše wón lubowany a česćeny, na synodze a w zjawnym žiwjenju rěčeše za spokojenje potřebnosći swójeho lnda, jako šulski dohladowať wustupowaše njebojaznje a dobyćescy za Serbowstwo.“ Tohodla bě M. S. při jeho pohrjebje zastupjerja póstala, k. Fiedlerja, a palmu ze židžanej seku, na kotrejž bě baseń wot toho sameho wočišćana. Přitomni na hłownej zhromadžiznje počesćichu wopomnjeće k. Wjelana z postanjenjom. Rozprawa pak skónči z přećom, zo bychu wšitke stawy našej Maćicy swěrne wostali, za nju a za Serbowstwo pilnje dale w zastojnskim a zjawnym žiwjenju džětali, jej tež nowe sobustawy, nowych přećelow a dobroćerjow přidobywali. Na to podawaše k. Mjerwa rozprawy wo pokładnicy: dokhodow běše wob lěto 3175 hr. 2 p., wudawkow pak 3116 hr. 71 p., tak zo 58 hr. 81 p. zby; zamóženje za nowotwar domu M. S. wučinja 11882 hr. 83 p. Stary dom měješe jenož 208 hr. 91 p. čisteho wunoška, dokelž běchu so jamy atd. twarić a porjedženja wuwjesć dyrbjale. (Přirunaj niže wočišćane zlićbowanja.) Knihownik Fiedler wozjewja, zo bu wot 12 darićelow 34 čislow a wot 19 towarstwow 86 čislow do knihownje darjenych. Knihiskładnik Kapler rozpraja, zo je ze składu M. S. zwudawał 8089 exemplarow, mjez tym pak 5850 exemplarow protyki. Při slědowacej wólby bu k. Skala

na pjeć lět znowa jako pismawjedžeř wuzwoleny. Jako nowe sobustawy přijachu so: university professor Morfill z Oxforda, stud. theol. Michał Šewčik z Prahi, stud. theol. Stranc z Prahi, hejtman Karl Šewčik z Děbric, literat Štěpan Ramuřt z Lwowa, stud. jur. Herrmann z Wuric. Nětko přewza k. městopředsyda dr. Kalich wjedženje zhromadźizny. Hdyž bě k. kantor Šwjela ze Skjarbošca postrowjenje wot Delnjołužičanow wuprajit, přepoda najprjedy wučer Jakub Kral z Radworja wot njeho zryadowanu numismatisku zběrku (z mnohimi dublettami), zo by so nětko w knihowni M. S. khowała. Na to dawa k. dr. Muka wšelaku radu, wosebje dla knihownje. Kapłan k. Křižan wobžaruje, zo dyrbi so nowotwar domu M. S. přeco wotstorkować; radži wudaće tak mjenowanych džělbných abo dołžnych listow na twarjenje po 100 hriwnach, ale njeje hišće nadźija, zo by so jich dosahaca ličba předała! Redaktor Smoleř žada pominanje tych, kotřiž su dary lubili a hišće njewotedali. Lic. Imiš, faraf Mrózak z Budestec, dr. Muka rěča dale wo twarje; wosebje ma so wuprajic, zo so pjenjezy na dołžne listy hakle dadža, hdyž so woprawdže twarić počina. Tež myšlička wo lotteriji so wobnowja, ale njezda so pola nas praktiska. Hłowna pomoc budže tež přichodnje: Dawaj kóždy Serb po móžnosći a napominaj druhich k darniwosći. Městopředsyda džakuje so za wšitke rady a za wšitke dotalne „dary za dom“. Z tym skónči zhromadźiznu, zo bychy přitomni hišće w prawym času na koncert „Bjesady“ w třelerni přinć móhli.

* * *

Horjeka spomnjene napismo a baseň na sekli k palmowej hałozy rěkataj takle:

Dopomnjenju na zbóžnje wusnjeneho slawného wótčincea, swěrneho Serba, wysokodostojneho Knjeza Julinsa Eduarda Wjelana, derjezaslužbného fararja w Slepom, pilneho serbskeho spisowarja, nadobneho podpjerarja serbskeho pismowstwa, wutrobiteho zakitarja serbskeho luda, dolholětneho swěrneho sobustawa Maćicy Serbskeje, na dnu Jeho khowanja, 11. hapyřa 1892, předsydstwo a wubjerk Maćicy Serbskeje.

Što po wšěch Serbach z boloznosću zhonja,

Što zrudoba so jima wutrowow?

Ach, zaso jedyn z našich wótčincow,

Naš slawny Wjelan, swój běh časny skonja:

Wón, kiž je swěru Serbstwo hajił, množil,

Lud serbski wutrobiće škitował

A duše z čerstweje wodu napojał,

Wón nětk je k rjeniším so honam zložil.

Lud serbski pak při jeho marach plaka

A Jemu za wšo džěło wótcínske

Džens na row sćeale palmy česće, džaka.

Njeh Wón nětk prochnje, njeh spi wótcow spanje,

Njeh kamjeń rowny sam so rozmjele:

Tu w Serbach Wjelan w česći zawostanje!

3) Posedženje předsydstwa a wubjerka, 14. junija 1892. Přitomni: kk. Hórnik, dr. Kalich, Fiedleř, lic. Imiš, Kapleř, Mjerwa a Skala. Wozjewja so, zo chce k. faraf Jenč dzak M. S. za přeprošenje na swjedženju předafskeho towafstwa w Lipsku wuprajíc. Předsyda powěda, zo su někotre dary za dom z Budžewjow přišle. Na to bu k. lékař dr. v. Bötticher z Hoždžija jako nowy sobustaw přijaty. Potom wudžěli so stipendium Kraszewskeho. Skónčnje řeči so wo předawanju serbskeje Čitanki.

4) Posedženje předsydstwa, 12. oktobra 1892. Přitomni: kk. Hórnik, dr. Kalich, Kapleř, Mjerwa a Skala. Po namjeće lic. Imiša wobzamkny so, zo ma so k. Kućankej, seniorej kapitla w Budyšinje, při jeho pjećdesatletnym jubileju wot M. S. zbožje přeč z wotivnej taflu, kotruž deputacija na dnju swjedženja přepoda, dokelž bě jubilar mjez sobuzaložerjemi M. S., wěste lěta jeje pismawjedzeř a spisowař knižkow za M. S. Přitomni su jenohłósnyje za to. Skónčnje wozjewi předsyda, zo budže Časopis skoro dočísćany a Protyka.

* * *

Na 21. oktobra poda so deputacija M. S., lic. Imiš, kapitular Hórnik, faraf dr. Kalich a faraf Skala, do wobydlenja k. jubilara seniora Kućanka. Jako čestny předsyda M. S. postrowi k. Imiš jubilara z řeču, kotruž tudy na wopomnjeće podawamy.

Wysocy dostojny knjez senioro! Wutrobnje lubowany knjez jubilaro! Na swjedžeńskim dnju twojeho polstalětneho zastojnskeho jubileja, na kotrymž ze wšěch tebe česćacych stron zbožopřejaće wotpóslanstwa tebi so bliža, tež naša „Maćica Serbska“ sebi nanajčoplišo žada, přez nas zastupjena, k tebi přistupić ze swojimi najlěpšimi přećemi. Jej je njezapomnite, štož sy wot jeje spočatka hač sem za nju a za jejne zaměry skutkował. Wšu swoju hižo tehdy

ważnu zamóžnosć sy na jeje založenje natožil; sy hižo w jejných přěních předsydstwach jako pismawjedzeŕ jejne lěpše na wutrobje nosy; sy z wubudžacym swětlom twojeje „Jutnički“ wótcínsku mysl zahorjował a mócnje rozšěrjał; sy nic jenož jako sobuwudawaŕ „Serbske horne Łužicy“, ale tež samostatnje přenje serbske ludowe knihi za našu Maćicu spisał; sy, štož je so wulcyšnje spomožne wopokazało a dale bóle swoje žohnowanje wupřestrěwa, z twojej přikladnej serbskej džělawosću jeneho po druhim na polo serbskeho pismowstwa nawabił. A hdyžkuli so wo tym jednaše, za Serbowstwo z mjenom a ze skutkom wustupić, bě ty stajnje bjez najpřěnimi k temu hotowy. Njewuhasliwe wostanu twoje swědčenja při serbskich wotpóslanstwach před njeboh kralom Friedrichom Augustom w Pilnicy, před njeboh kralom Janom a před něćišim kralom Albertom w Drežďzanach, kaž tež z najnowišeho časa před pryncem Friedrichom Augustom. Při wšej swojej wuznamjenitej swěrnej serbskosći je bjez džíwa, zo je twoje lube, mi wot mladósće drohe mjeno do wutroby našeho serbskeho luda kaž tež wosebje jeho Maćicy kaž ze zlotymi pismikami zapisane. Duž tež směmy w mjenje a z wutroby našeje Maćicy a wšěch wótcínscy zmyslenych Serbow tebe na twojim zlotym jubileju postrowić z tym najnaležnišim přecom: „Bóh luby Knjez, kiž je so hač dotal k twójim nadobnym prócowanjam z wulkej milosću póznował, zdžerž tebe hišće wjele lět při dobrej čerstwosći kaž twojemu wysokemu zastojnstwu, tak tež našej „Maćicy Serbskej“ k bohatemu žohnowanju.“

K tutej rěči přistaji předsyda Hórnik zbožopřeće w mjenje Towarstwa ss. Cyrilla a Methodija, kotrež tež faraŕ Skala sobu zastupowaše. Na to přepoda so wotivna tafla w zlotym čišću z rjanym wobłukom zaškleńcowana. Słowa na taflí běchu slědowace:

Wysokodostojnemu a wjelezaslužbnemu knjezej Monsignorej Jakubej Kućankej, seniorej kapitla s. Pětra w Budyšinje, čestnemu komornikej J. S. bamža Leona XIII., inspektorej pražskeho serbskeho seminara, ryčerjej I. rjadownje sakskeho zaslužbného rjadu atd. atd., sobuzaložerjej a pismawjedžerjej Maćicy Serbskeje, předsydzě Towarstwa ss. Cyrilla a Methodija, serbskemu spisowarjej, zastupowarjej serbskich naležnosći, založerjej a spěchowarjej wužitnych skutkow w Serbskej Łužicy atd. atd. k Jeho 50-lětnemu měšnikemu jubileju na 21. winowca 1892 najpodwolnišo a najnutrišo wjele zboža a mnohe lěta přejetaj předsydstwo a wubjerk Maćicy Serbskeje.

Tak sta so k. jubilaraj česć, kotruž bě wón derje zasłužił a kotruž wón z wulkim džakom přija.

M. Hórnik.

Zličbowanje M. S. w 45. léce (1891).

A. Dokhody.

I. Zbytk w pokladnicy.
Z léta 1890 . . hriwnow 172. 75.

II. Domoj wzate kapitale.
Vacat.

III. Dań z wupožčenych pjenjez.
Z knižkow č. 54600 4. 60.
Ze statnje papjery wot rěč-
nika Jakuba 11. 25.
Z 500 hr. na domje M. S. 20. —
Z legata dr. Tyburowskeho
na domje M. S. 40. —

75. 85.

IV. Přinoški sobustawow.
Wot 56 sobustawow 224. —

V. Předplaćenje.
Wot 9 sobustawow 36. —

VI. Doplaćenje.
Z cyla 356. —

VII. Z předawanja knihow.
Z cyla (w tym za protyki
1120,20) 2138. 10.

VIII. Dobrowólne dary.

Dr. Gintl z Hočovic 2. 71.
Farař Wjelan ze Slepoho 28. 96.
Farař Harna z Chwałkowic 8. 50.
Prof. Baudouin z Dorpata — 60.
Wjzech Anatol Gagarin z
Odessy 20. —
Dr. Havlíček ze Žel. Brodu — 26.
Roubínkec knježna — 15.
Towarstwo „Černobóh“ z
Drježdžan 8. —
Farař Halabala z Rajhrada 8. 14.

72. 32.

IX. Wšelčizny.
Za 20000 listnow papjery 100. —

Wospjetowanje.
Staw I 172. 75.
" III 75. 85.
" IV 224. —
" V 36. —
" VI 356. —
" VII 2138. 10.
" VIII 72. 32.
" IX 100. —

Do hromady 3175. 2.

B. Wudawki.

I. Zaplaćenje lońšeho wuložka.
Vacat.

II. Wupožčene pjenjezy.
Do knižkow č. 54600 900. —

III. Čestne myto.
Vacat.

IV. Čiše knihow.
Spěwna radosé (6000 ex.) 420. —
Casopis č. 80 270. 50.
" č. 81 205. —
" č. 82 170. —

1065. 50.

V. Wudawki za protyku.
Čiše (6000 ex.) 252. —
Papjera 173. 60.
Wobrazy 91. —
Pjeńč za wobrazy 2. 16.
Wjazanje 90. —

608. 76.

VI. Wjazanje knihow.

Časopis č. 81 13. 50.
" č. 82 18. 50.
" č. 83 20. 25.
Čitanka 133. 70.
Spěwna radosé 81. —
Bibliske stawizny 25. —
Bitwa p. Budyšina 24. —
Štyrilčičniki S. Nowin 5. 20.

316. 15.

VII. Wšelčizny.

Papjera za wobalki 31. 85.
Inseraty pola Smolerja 9. —
Inseraty p. Mouse 7. 20.
Pominace listy 3. 25.
Wotnajecé za knihownju 90. —
Zawěšćenje 12. 10.
Dokhodny dawak 6. —
Porto pola pokladnika 6. 90.
Za rozestanje knihow 60. —

226. 30.

Wospjetowanje.		Zamóženje knižneje pokladnicy.		
Staw	II.	900. —	W lutowarni na č. 54600	1053. 50.
"	IV.	1065. 50.	Na starym mačičnym domje	1500. —
"	V.	608. 76.	Awstriska statna papjera k. Halabale	162. —
"	VI.	316. 15.	Sakska statna papjera č. 60945 rěčnika Jakuba	297. —
"	VII.	226. 30.	Zbytk p. pokladnika	58. 31.
	Do hromady	<u>3116. 71.</u>	Z cyła	<u>9070. 81.</u>
Přirunanje.				
Wšitke dokhody	3175. 2.		
Wšitke wudawki	<u>3116. 71.</u>		
	Zbytk	58. 31.		

W Budyšinje, 18. hapyrła 1892.

M. Mjefwa.

Pokladnica mačičneho domu.

A. Dokhody.

Zbytk pola pokladnika	193. 38.
Čisty wunošk stareho domu přez k. Mütterleina wotedaty	550. —
Dań w lutowarni na knižki č. 49828	49. 93.
Wot Serbow skladowane	281. 50.
Wot přecelow Serbowstwa zwonka Němskeje	<u>53. 75.</u>
Do hromady	1128. 46.

B. Wudawki.

Do krajnostawskeje lutowarnje na knižki č. 49828 1000. —

Přirunanje.

Wšitke dokhody	1128. 46.
Wšitke wudawki	<u>1000. —</u>
Zbytk p. pokladnika	128. 46.

Přehlad zamóženja za nowotwar.

Na lutowarni	2654. 37.
Na starym domje M. S.	8100. —
Wotplaćene na doh	1000. —
Zbytk p. pokladnika	<u>128. 46.</u>
Z cyła	11882. 83.

W Budyšinje, 18. hapyrła 1892.

M. Mjefwa.

Přinoški sobustawow M. S. (1891).

W běhu lěta (1891) zaplaćichu přinošk tute sobustawy:

Na l. 1892: kk. sekretář Deleńčka z Marijneje Hwězdy; professor Kopytčak z Tarnopola; dwórski radzićel dr. Jakub z Drjež-
džau; farať Gólě z Budyšinka; professor Morfill z Oxforda; wučerka
Haňža Roubínkoc z Prabi; prof. Bandonin de Courtenay z Dor-
pata; assessor Kral z Mišna; farať kanonik Herrmann z Wotrowa.

Na l. 1891: kk. stud. theol. Jan Just w Prazy; wučerka
Kramottec z Prabi; kand. theol. Žur we Wrótsławju; G. Hatas
z Dubrawki; farať Wićaz z Hbjelska; stud. theol. Křižan w Prazy;
katecbeta Libš z Budyšina; kubleť Mlýnk z Čemjeric; farať lic.
Imiš z Hodžija; wyšši wučer Grólmus z Budyšina; wučer Wjenka
z Róžanta; farať Reně z Ketlic; farať Lauček z Łupoje; farať
Sykora z Minakała; farať dr. Kalich z Budyšina; wučer em. Ro-
stok z Huski; řečnik dr. Gintl z Hořovic; sekretář Deleńčka
z Marijneje Hwězdy; farať Wjelan w Slepom; farať Mrózak z
Hrodžišća; kapłan Reně z Budyšina; agronom Jelski z Warszawy;
agronom Januszewki z Warszawy; dr. med. Rachel z Pančic;
Serbski seminar w Prazy; praeses Łusčanski w Prazy; překupc
Domanja z Khrósćic; dr. Sauerwein z Bantelna; farať Wjacksa
z Wujězda; vikar Zarjeńk z Budyšina; farať Gólě z Budyšinka;
farať Gólě z Rakec; kand. theol. Šořta we Wrótsławju; Pětr Mu-
sioř z Przygodzic p. Poznania; wučer Strehla z Móšec; Spěwařske
towarstwo „Jednota“ z Khrósćic; farať Wendt z Čorneho Khořmca;
řečnik dr. Havlíček ze Železneho Brodu; professor Morfill z Ox-
forda; wučer Domašk z Bolbore; stud. theol. Turek w Prazy;
stud. theol. Jakub Šewčik w Prazy; kubleť Kokla z Khrósćic;
sudnik Leidler w Šerachowje; farať Bergan z Wulkich Zďzar;
assessor Kral z Mišna; překupc Mjerwa z Budyšina; lěkar dr.
Lešovský z Budyšina; archidiakon Dobručky z Wojerec; kantor
Haňnik z Bukec; farať kanonik Herrmann z Wotrowa; kan. kap.
scholastik Hórnik z Budyšina; kantor Kubica z Wujězda; kan.
kap. senior Kučank z Budyšina; farať Halabala z Rajhrada;
řečnik Ryba z Kraloweje Hradca.

Na l. 1890: kk. kantor Kocor z Hodžija; wučer Hila z Bu-
dyšina; wučer Šořta z Čerwjonych Noslic; wučer Kral ze So-

kolcy; redaktor Smolef z Budyšina; tachantski wikar Kummer z Budyšina; duchowny Handrik z Budestec; faraŕ Wićaz z Hbjelska; katecheta Libš z Budyšina; wyšši wučer Fiedleŕ z Budyšina; faraŕ Lenik z Klětnoho; řečnik dr. Gintl z Hořovic; sekretaf Deleňka z Marijneje Hwězdy; kapłan Renč z Budyšina; dr. Rachel z Pančic; překupe Domanja z Khróscic; dr. Sauerwein z Bantelna; wikar Zarjeńk z Budyšina; kantor Šolta z Radworja; serbske towařstwo w Bukecach; wučer Nyčka z Essena; kubleŕ Kokla z Khróscic; sudnik Leidler ze Šěrachowa; faraŕ Bergan z Wulkich Zdžar; assessor Kral z Mišna; dr. Lešovský z Budyšina; archidiakon Dobrucký z Wojerec; kantor Hatnik z Bukec; kantor Kubica z Wujězda; řečnik dr. Ryba z Kraloweje Hradca.

Na l. 1889: kk. wučer Kral ze Sokolcy; tachantski wikar Kummer z Budyšina; faraŕ Wićaz z Hbjelska; katecheta Libš z Budyšina; wyšši wučer Fiedleŕ z Budyšina; dr. Rachel z Pančic; dr. Sauerwein z Bantelna; wikar Zarjeńk z Budyšina; kantor Šolta z Radworja; kubleŕ Kokla z Khróscic; sudnik Leidler ze Šěrachowa; faraŕ Bergan z Wulkich Zdžar; assessor Kral z Mišna; dr. Lešovský z Budyšina; archidiakon Dobrucký z Wojerec; kantor Hatnik z Bukec; kantor Kubica z Wujězda.

Na l. 1888: kk. Kral ze Sokolcy; Wićaz z Hbjelska; Libš z Budyšina; Fiedleŕ z Budyšina; burske towařstwo we Wojerecach; dr. Rachel z Pančic; Leidler ze Šěrachowa; Bergan z Wulkich Zdžar; Kral z Mišna; dr. Lešovský z Budyšina; Dobrucký z Wojerec; Hatnik z Bukec; Kubica z Wujězda; faraŕ Mrózak z Budestec.

Na l. 1887: kk. Libš; burske towařstwo we Wojerecach; dr. Rachel; Leidler ze Š.; Kral z M.; dr. Lešovský; Hatnik z B.; Mrózak z B.

Na l. 1886: kk. dr. R.; L. ze Š.; Kr. z M.; dr. L., H. z B.; Mr. z B.

Na l. 1885: kk. faraŕ B. z K.; R. z P.; L. ze Š.; K. z M.; L. z B.; H. z B.; M. z B.

Na l. 1884: kk. B. z K.; R. z P.; L.; K. z M.; M. z B.

Na l. 1883: kk. R. z P.; L.; K.; M. z B.

Na l. 1882: k. L.

Dary za dom M. S.

Wot 1. januara 1892 su dale darili w hriwnach: kk. faraf kanonik Herrmann z Wotrowa 100; hrabja Mieroszewski z Krakowa 5,16; z realneje šule w Pisku 2,44; professor Kourád z Táboru 5; paedagogiska Jednota w Prazy 17,75; A. L. z Lauchhammera 2; wunošk z domu 550; kantor Jordan z Popoje 3; inženjer E. Procházk z Brna 8,50; ze zawostajeństwa njeboheho „Šwinca“ 20,46; Záložna (lutowarnja a požžernja) w Budzejowicach (w Českej) 17; Bjesada w Brnje 8,50; faraf Lauček z Łupoje 1; seminarski praeses kanonik Łusčanski z Prahi 10; přez stud. theol. Jakuba Šewčika nahromadžene „wótčinske dary“ (male cedulki) 34,10; faraf Fr. Turek w Měrowicach 5,10; dr. Nabělek z Kroměříža 1,70; skladowanka na kwasu k. diakona Křizana w Hodžiju 52; překupc Domanja z Khrósćic 3; Jakub Jurk z Khrósćic 1; zhytk ze stipendija 20; K. wot Bardy 1; Serbowka w Prazy 47,61; senior Kučank 100.

Mjez horjejnymi darami su pódlá darow wot přečelow Serbowstwa tež někotre wot Serbow date wosebiteho spominanja hódne. Su to přikłady, kak bychu so wšelake přiležnosće wužiwać dyrbjale na hromadženje za dom. Nam swěća w tym nastupanju wosebje Čechowje z wubjernym příkladom, hdyž za narodne wěcy wšudže a wobstajnje dary składuju. Nadźijmy so tež, zo zamóžici Serbja w swojim wotkazanju na M. S. a jeho dom njezabudu! Wěrnó však je, zo maju naši Serbja zymnišu wutrobu za swoje serbske naležnosće, dyžli druhe ludy; tuž dyrbymy jich stajnje k wjetšej horliwosći zbudžować. Při malej ličbje lužiskich Serbow je we wažnej zhromadnoserskej wěcy, kajkaž twarjomny maćičny dom wostawa, nětko widžeć, zo ju bjez pomocy přečelow našeho Serbowstwa dostojnje dokonjeć njemóžemy. Na pjeć lět wot dzěla Serbow slubjene a zwjetša date přinoški njemějachu tajki wunošk, kajkiž běchmy sebi žadali; přetož wšitcy Serbja njejsu dawali, byrnjež wo to z brošurku a z nowinami přeprošowani byli. Hdy by n. př. wot 100 000 hornjolužiskich Serbow kóždy dzesaty w běhu pjeći lět jenož hriwnu za narodnu wěc woprował, bychmy Serbja sami nowy maćičny dom, naše duchowne srjedzišćo, natwarić móhli; hewak to po dotalnym zhonjenju sami njezamóžemy. Na hłownej zhromadžiznje dawaju so Maćicy wšelake rady; to však je dobre, ale hromadženje darow wostanje wěc sobustawow a druhich jednotliwcow, a přiležnosć k wotedaću dara je w kóždym času pola překupca Mjefwy w Budyšinje. Njech skutki Serbow dopokazuja jich lubosć k serbskej narodnosći.

Redaktor.

Zličbowanje domu Maćicy Serbskeje.

A. Dokhody.

I. Zbytk w pokładnicy.

Po wotedaću 550 hr. z l. 1890 zby 86. 13.

II. Wunošk přenajēja.

Wot Smolerja 750 hr., Valtena 600, Barthela 480, Grofy 160,
Kučki 60, Hulča 30, za knihownju 90 2170. —
2206. 13.

B. Wudawki.

I. Daň hypotekarneho dołha.

Farskemu lenuistwje w Hrodzišću za 1200 hr. wot l. okt. 1890
do 30. sept. 1891 480. —
Towarštwu Pomocy za 5300 hr. na l. 1891 212. —
Měšćanskej lutowarni za 4000 hr. do 30. sept. 1891 150. —
Mäuselec herbam za 4000 hr. na I. kwartal 40. —
Wićazowej w Janecach za 1500 hr. do 30. sept. 1891 60. —
Fondej Kraszewskiego za 2000 hr. na 1891 60. —
Twarskemu fondej M. Łahody za 500 hr. na 1891 20. —
Fararjej K. A. Jenčej za 1000 hr. na 1891 40. —
Fondej dr. Tyburowskeho na l. 1891 (do knižneje pokł.) 40. —
1102. —

II. Dawki a bjernje.

Městski dawk 42. 12.
Ležownostny dawk 13. 56.
Wotpalańska pokładnica 24. 34.
Bjernja (geschoss) 8. 30.
88. 32.

III. Twarske porjedženja.

Murjerjej Spěšnemu za twar jany 454,6, kryjerjej Kučcy 119,47,
Murjerjej Andersej 58, Spěšnemu za porjedženje muri 25,34,
Kanjenjerjej za džiožbu 12,96, Grofej za přiwožowanje 48 717. 83.

IV. Zarjadniske wudawki.

Wubnjerjej 6, za wodu 8,24, wotwoženje hnoja 8,70, na sudže a
na radnicy 7,75, zarjadowanje 50, dodawk k ležown. dawkej
6,78, wotpisk zličbowanja —,60 88. 7.

Wospjetowanje:

Staw I. 1102. —
" II. 88. 32.
" III. 717. 83.
" IV. 88. 7.

Do hromady 1996. 22.

Přirunanje.

Wšě dokhody 2206. 13.
Wšě wudawki 1996. 22.
Zbytk jako wunošk 209. 91.

W Budyšinje, 20. hapyrła 1892.

E. Mütterlein, rěčnik,
zarjadnik domu.

W o b s a h.

Serbski seminar s. Pětra w Prahy. Episa! Jurij Lusčanski	str. 3.
Mytiske bytosće lužiskich Serbow. Napisał Ad. Černý (pokračowanje)	„ 25.
Zběrka swójbnych mjen. Wot Radyserba	„ 41.
Nekrolog XXVII. (Křesćan Bohuwér Pful.) Wot Imiša	„ 47.
Troje „o“ w serbskej rěči. Spisał M. Hórník	„ 53.
Wjesne a swójbne mjena z l. 1534. Wupisał a wukładował M. Hórník	„ 58.
Wučahi z protokollow M. S.	„ 62.
Zličbowanje M. S. w 45. léće (1891)	„ 67.
Pokładnica mačičneho domu	„ 68.
Přinoški sobustawow M. S. (1891)	„ 69.
Dary za dom M. S.	„ 71.
Zličbowanje wo domu M. S.	„ 72.

Z tutym wudawa so:

89) Přotyka na l. 1893.

K wužitku mačičneho domu předawaju so w mačičnym knihoskladze a pola pokładnika Mjerwy za dvě hriwnje wot Ludwika Knby wubjěrnje harmonisowane a serbscy a čěscy krasnje wudate:

Písne lužické (serbske ludowe pěsnje).

Tute pěsnje hodza so derje za serbske koncerty.

Wo zapłaćenje lětnych a wosebje tež zastatych přinoškow (kóždolětnje 4 M. abo w cuzych pjenjezach po kursu) a wo dary za dom M. S. najpodwolnišo prosymy. Lěto so bórzy minje! Pokładnikowa adressa za póst je: Kaufmann M. Mörbe, Bautzen (Sachsen).

Tež prosymy, zo bychu naše česćene sobustawy swojich znatych k přistupjenju do naše Mačicy Serbskeje nanašewjeli.

Přinoški kwitujemy w Časopisu a „Lužicy“, darjene knihi dotaj jenož w „Serbskich Nowinach“. Přeměnenje adressy njech so předsydzce abo pokładnikoj wozjewi.

Časopisa M. S. su tež mnohe stare lětniki hišće na předaji přez knihokupca Rühla abo přez direktně skazanja pod adresu: An die Mačica Serbska in Bautzen (Sachsen).

Rozeslanje mačičnych spisow (dwójce za lěto) wobstara knihokupstwo E. Kühla. Hdy by něchtó wozjewjeny spis njedostal, njech napiše kartku z adresu: Herrn Kaufmann Mörbe, Bautzen (Sachsen).

»-o-«

ČASOPIS
MAĆICY SERBSKEJE

1888—1892.

Zwjazk IX.

Lětnik XLI—XLV.

(Zešiwk 77—86.)

W BUDYŠINJE.

Z nakładom Maćicy Serbskeje.

Mythiske bytosce lužiskich Serbow.

Napisal *Adolf Černý*.

(Pokračowanje.)

Khorosće.

Prěnjotny čłowjek widžeše, kak so jeho bližšemu zecny; wón wobkedźbowaše, zo čělo bližšeho při tym podobnje bjez žiwjenja wosta, kaž při spanju — tuž sudžeše, zo je přičina teho tež nakhwilny wotkhad duše z čěla*), hač runjež pozdžišo widžeše rozdžěl mjez spanjom a zecujenjom. Drubi króć wón wobkedźbowaše, kak wótry kłok, kiž je so jemu do čěla zabodł, jemu bolosć načini — potajkim, zo bě cuze čěleso, kiž so do jeho čěla nutř dosta, přičina bolosće, skborjenja.***) W druhim času widžeše čłowjeka při nadpadže epilepsije: tu wobkedźbowaše jeho konwulsivne hibanja, widžeše, kak so jeho bližši wije kaž w najwjetšich bolosćach, słyšeše jeho njezwučene, nječłowjeske wołanje, w kotrymž njespóznašawaše hiós swojeho towarša, a sudžeše po tych znamjenjach, zo bě duša jeho towarša čělo wopušćila a zo něšto druge, někajki drubi, cuzy duch do jeho čěla zastupi, jo čwiluje, z njeho woła atd. Podobnje sebi wukładowaše kóžde wostabnjene, kóždu khorosé (hdyž nje-widžeše zjawnu zwonkownu přičinu, kaž kusnjeje zwěrjeća atd.) přez wotkhad duše z čěla a přez skutkowanje cuzego ducha we wopušćenym čěle (příklady takjeje wěry pola džensnišich džiwich

*) Tylor, Antropologia, cap. XIV.

***) G. J. Kulikowski: Похоронные обряды обонежского края, Etnografičeskoe Obozrenie 1890. I, 44.

ludow podawa Tylor). Wězo je čłowjek tute duchy k złym ducham émowosće přiličil; woni přebywaju w émowych abo njeluboznych městnotach: w lěsach, tonidlach pod zemju atd., z wotkelž wukhadžeju, zo bychu ludžom škodžili.*) Pozdžišo, hdyž wón poča wšelake khorosće rozdzěleć, poča je tež skutkowanju wšelakich złych duchow přicpiwać: pak znatym złym ducham, pak wosebitym ducham khorosći; tuž sebi předstaješe telko tajkich duchow, kelkož khorosći rozdzěleše.

Z tajkeho pohladowanja na khorosće slědowaše tež metoda lěkowanja: ludowy lěkar pytaše zleho ducha z čěla wuhnać, kotryž bě so w nim zasydlil, abo z njeho wotstronić cuze wěcy, kotrež su do njeho přez zlóse njepřecelskich, złych ludži (kuzłarjow) přište.***) Zleho ducha khorosće pytachu z čěla wuwabić na wšelake wašnje. Pola wšelakich ludow, kotrež hišće na přenich skhodženkach kultury steja (kaž na př. w Kambodži a pola wšelakich afrikanskich ludow), nakhadzamy najpřenjetniše wašnje wuhonjenja zleho ducha z čěla khorowateho čłowjeka: woni činja wokoło khoreho po móžnosći najwjetšu haru, zo bychu zleho ducha z njeho wučěrili.***) Howak jeho tež proša, zo by čělo khorowateho wopušeil, abo prikazuja jemu to na kuzłafske wašnje. Wšelake ludy (wosebje naraňše) wołachu k pomocy přećiwo złym, émowym ducham khorosći — swětle bójstwa, a wobročachu so z próstwu k slóncu atd.†) Powostank ††) teho wašnja nakhadzamy pola křesćijanow, kotřiž so při wšelakich khorosćach k wěstym patronam (swjatym) z modlitwu wobroćeju: tu stupichu swjeći na město pohanskich swětlych duchow (bójstwow). †††)

*) Sumcow, Kult. perež., str. 219.: Демоническое значение болѣзней.

***) Tak w Rusowskej w Oloneckim kraju pytaju při wěstej khorosći (щетины) dostać z čěla na wosebite wašnje šěčički, kotrež su pječa zli ludžo do čěla pósłali. Kulikowskij, l. c. 45.

***) Sumcow, l. c. 221.

†) Sumcow 219. — Otto Caspari, Die Urgeschichte der Menschheit, Lipsk 1873, str. 96 a dale.

††) Z tutym słowom přeložujemy jendželske survival; Rusojo přeložuja „perezíwanie“ (Sumcow), Čěša „prežitiek“ (tež tak Polacy).

†††) M. Hoefler w Zeitschr. des Vereins für Volkskunde, Berlin 1891.

Někajka episođa ze žiwjenja swjateho, abo jenož někajka podrobnosć na jeho swjećatku, abo tež njezrozumjenje jeho mjena bě přičina, zo bu za patrona wěsteje khorosće powyšeny. Skónčnje pytaše přnjotny čłowjek tež z lesću ducha khorosće wothyě — wón mjenujcy so prócowaše zleho ducha z khoreho čěla přewjesě do čěla někajkeho zwěrěca abo do štoma.

Mnohe powostanki teje přnjotneje wěry nakhadžamy pola wšitkich europiskich ludow: pak w zarjekowanjach a druhich wašnjach ludoweho lěkarjenja, pak w přiwěrach wo wšelakich bytosćach, khorosće načinjacych. Mjez słowjanskimi ludami je so wěra do duchow khorosći najlěpje zakhowała pola Rusow a Južno-słowjanow. Rusowje wosebje zymnicu-lichoradku (лихорадка, пропашница) sebi jako wosebitu bytosć předstajeja, mjenujcy jako staru, wobidnu, suchu žonu ze zmoršćenym wobličom, kotruž drje kóždy njewidzi, kotraž pak so khoremu husto we snach zjewja. Tež druhe khorosće sebi we wšelakich stronach Rusowskeje jako wosebite byća předstajeja, mjenujcy roctecъ (gostec = wić, rheuma), wosebitu khorosć пристригъ (pristrit) a wosypicy (оспа матушка.*). Pola Božharow rěkažu duchu khorosći bolešticy (boleshčicy), kotrymž tež wopory přinošeju, zo bychy je sebi přečelniwe sćinili.**). Južni Serbja sebi podobnje kaž Rusojo zymnicu (groznica) jako žónsku bytosć předstajeja. Raz zetka smjeré, kotraž njemóžeše jenocho bura přewinyć, zymnicu a skoržeše jej swoju nuzu; zymnica džěše k tomu burej a jeho přez nóc tak čwilowaše, zo móžeše jeho potom smjeré lohey přewinyć.*** Tež „staće“ (dř. naglěd) sebi zwosobnjuja a mjenuja te byće urok (pl. uroci) abo uročica (pl. uročice; Krauss, Volksgl. 41).

Tež pola lužiskich Serbow, bdyž kedźbliwje jich přiwěrki, ludowe lěkarjenje atd. přepytujemy, nadeńdžemy stopy stareje wěry do wosebitych duchow, kotrež khorosće načinjeja abo kotrež su snadź zwosobnjene khorosće same.

*) Wobšěrnje pola Sumcowa, Kult. perež., str. 222 a dale.

***) Fr. S. Krauss, Volksgl. u. relig. Brauch der Südsl., str. 40, Sumcow 221.

***) Fr. S. Krauss, Sagen und Märchen der Südslaven, II, 150.

Tak widzáchmy hižo, zo móže připořdnica, směrka, džiwica, abo zła žona khorosé naćinić, niže pak spóznajemy, zo tež zły duch, kotryž we wichorach lěta, móže być přičina khorosće.)

Tola pak móžemy tež na powostanki wěry do wosebitych duchow khorosći, na stopy zwosobnjowanja khorosći pokazać.

Stopy tajkich předstawow namakamy wosebje w zarjekowanjskich formulach, dále w někotrych hrónčkach a prajidmach abo frasach.

Z tych móžemy wupytać, zo sebi Serbja wosebje tež *zymnicu* jako wosebite byće myslachu. Horjeka (we wotdźěle „Bože sedleško“), podachmy ludowy srědk přećiwo zymnicy; kbory přiwjazuje nitku ze sučkami na bóz, prajo při tym: „Dobre ranje, bozo, njesu ći swoju zymnicu.“ To je widźomnje powostank wěry, zo móžeš ducha, kotryž tebje khoreho čini, štomej wotbyć. Zo je sebi lud zymnicu prjedy personifikował, na to runje pokazuja słowa, kotraž je Wjeselowy powědař přistajil: „Na to přińdže zymnica prawje zła a rozhněwana na tebje, tola njebój so: budžeš bórzy wustrowjeny.“

Powostank wěry, zo móžeš ducha khorosće tež do zwěrjeća přewjesć, widźimy w tymle přiwěrku: Hdyž će hlowa boli a widziš něhdže ješćeřcu — kotruž pak njejsy pytať —, wzmi čapku z hlowy, čisň ju na zemju a přećěř ješćeřcu přez nju. Hdyž je ješćeřca přeběžata, wzmi ruče čapku a staj sebi ju zase na hlou. Ješćeřca so pócňje mjetać, a tebje wopušeći hlouybolenje. (Z katolskich stron, zapisa M. Róla.)

W zaprajenjach (zarjekowanjach) řeči so ke wšelakim khorosćam kaž k žiwym bytosćam — štož pokazuje na to, zo sebi w zastarsku te khorosće woprawdže jako wosebite byća předstajachu, abo zo je sebi jako scěhwk skutkowanja wosebitych

*) Podobnje wěrja Mazurowje, zo krasnoludki, abo tež woselite białe a zimne ludzie khorosće naćinjeja (M. Toepen, Aberglauben aus Masuren, 1866 a 1867; přeložk w „Wisle“ 1892). Wobydlerjo kupy Sicilije maju tu samu wěru wo „knjenjach doma“ (słušacych k „domowym“ ducham, Wisła III, 336). Podobnych přikładow je wjele.

bytosći (duchow) wukładowachu. W tajkich zažohnowańskich formulach wobroća so zaprajeř („mudry muž“ abo „mudra žona“) wosebje k *zymnemu wohnju* (der kalte Brand), k *róži* (erysipelas), *stróželum* (Schreck), *bělanej* (wočna khorosć, grauer Staar) a *staw-pje* (Stockschnupfen).

Wosebje wažne je slědowace zaprajenje *zymneho wohnja*; w nim so „zymny woheń“ (khorosć ludźi a skotu) sćeće „do lěsa abo kamjenjowych škałow“, hdžež zle duchy a sobu tež duchy khorosći přebywaju. Zarjekowanje kliněi takle: „Wósmy je běžacy woheń, pjaty je třasacy woheń, štwórty je naduwacy woheń, třeći je wutrobu naduwacy woheń, druhi je trójcý so wróćacy woheń, přeni je horecy abo zymny woheń. Wy njesměće do tuteho čěła a do tuteje krowje ženje wjacý so wróćić; wy njesměće tuto čěło a tutu krej wjacý rozhorić a nic wjacý zazymnić. Ja sćeću was do lěsa abo kamjenjowych škałow + + +.“ (Z Wulkeho Wosyka.)*

Cyle podobnje tež slědowace zarjekowanje (pře wšelake džěćece khorosće) wuhonja khorosć z čěła „do skałow a lěsow“: Wótcе naš (atd.) . . . Hansko (křćeńske mjeno džěsća; nětko tři króć duć)! Ty sy přišta do jeho čěła a krowje, mjasa a kosćow. Ty dyrbiš wichować (woteńć)! Hdže dha? Do pustych skałow a lěsow, ty dyrbiš so rozeńć. Ja wozmu kamjeń a čisnu jón do lofta (powětra), a bolosć je so rozlećała! To pomhaj Bóh Wótcе, Bóh Syn a Bóh swjaty Duch (zaso tři króć duć). — Z Mišoraza.**)

Druhe podobne zaprajenja, w kotrychž so zaprajeř wobroća k wšelakim khorosćam kaž k wosebitym byćam, poda H. Jordan w „Lužičanu“ 1877. Najwažniše z nich tudy wospjetajemy:

*) Tež jažnoserbske zaprajenja poručaja khorosćam podobnje: „ajde u morske dubljine, u gorske planine, gje oroz ne pjewa, gje se služba ne djela!“ abo: „minte s owoga křtenoga tijela za goricu, gje se sunce ne ragja, gje křteno tijelo ne dolazi, gje se Bógu ne moli!“ a podobnje. Krauss, Volksglaube 51, 54. Hl. tež Mannhardtowu studiju „Baum-, Menschenleib- und Krankheitsdämonen“ w jeho knizy Baumkultus der Germaunen und ihrer Nachbarstämme, 17.

***) Schulenburg, Wend. Volksthum, 97.

Pře róžu, stróženje (stróžele)*) atd.: N. N., što w twojim lieu (błowje, kuli atd.) je? stróženje abo stróžica, flos abo flosyca, wichor abo wichorica, róža abo róžica? *Róža*, kajka ty sy w lieu (kuli atd.), módra, bruna, běła, čerwjena, ty dyrbiš hié won z twojich (N. N.) koscow, z twojeje krwje, z twojich wšitkich kréenyh stawow. Kóždy khwata z božeho doma, nichtón njecha rad zamknjeny wostać. Tak tež ty dyrbiš hié a dyrbiš jara khwatać. To pombaj Bóh Wótc +, Bóh Syn +, Bóh swjaty Duch +. Amjeń. (Z Wojerowskich stron. „Łuž.“ 1877, str. 187.)

Pře bělan: „W božemje, w božemje, w božemje. Šta je Mařka z božeho rajka, zetka ju tam *bělan*. Bělano, wróc so zas! To pombaj Bóh Wótc, Bóh Syn a swjaty Duch.“ — Kóžde hróněko dyrbiš tři raz prajié a póđla do wóčka duć. (Z Wojer. str. — Ib.)

Pře šlawpu: Ja rěkam N. N., ja sym . . . lět stary, a ja sym někotre škodził a zjebał, štož mi škodziło njeje. A ty zła *šlawpa*, kotraž ty mi a mojím khudym zwěrjatam škodzić chceš, dha ée ja wobskoržu pola mojeho Boha, zo ty mi škodzić nje-dyrbiš. + + +. Amjeń. (Z Mužakowskich stron. Ib. 176.)

Zo sebi lud tež *hikawku* (Schlucken) jako wosebitu žónsku bytosć mysli, to je jasnje wiđzomne ze séšhowaceho hróněka pře-éiwo hikawcy:

„Hikawka sedži na płóćiku
we čerwjonym kabaćiku“,

kotrež so wospjetuje, doniž hikawka njeprěstanje.**)

Tež ludowe prajidmo „mje hikawka storka“ (delnjoserbsey: „hykawa jogo dybjo“, dybnuš = stossen***) wobkruća naše twjerdženje.

Tež přizajéce abo apoplexia (Schlag) bu přenjetnje skutkowanju někajkeho, wězo jara mócného ducha přiepiwana. Na to pokazuje prajidmo: „*boža ručka*†) je jeho zajala“ (ihn hat der Schlag getroffen) a slědowacy přiwěrk: Při zynčenju we wušomaj

*) Tež prajidmo „ma stróžele při sebi“ pokazuje na to, zo sebi lud stróžele jako wosebite byće předstaja.

***) Pful w Časop. Mać. Serb. 1872, str. 103.

†) Časop. Mać. Serb. 1878, 17, Tešnarjowe poznamnjenjenje k słowničku J. B. Nyčki „Dodawki a porjedženki“.

‡) Tež Češa praja „ruka Páně“.

so praji „boža ručka nimo čehnje“, a tu dyrbiš pak rjec „Božo, budź mi hrěšnikej hnadny“, pak wuspěwać „Wótče naš“, pak sčinić tři križe. (Z Bolbore a ze wšelakich katholskich wsow.) Tudy njepokazuje epitheton „boža“ na dobrego ducha, ale jenož z cyła na daemona khorosće, kaž je tež Sumcow we svojich „Perežiwanijach“ (§ 106) w nastupanju małoruskeho słowa *божевиный* (božewilnyj, pomjenowanje wrótneho čłowjeka, blazna) wuprajit. We swojej studiji pokazuje Sumcow na to, zo je z mnohich słowjanskich pomjenowanjow khorosći widzomna přenjetna myšlička wo „*карающемъ божествѣ*“, khostacym bójstwjje; k tymle pomjenowanjam, kotrež je Sumcow we swojej knize zapisał, dyrbi so hišće pristajić naša boža ručka a česki „božec“ (abo „psotník“, džěcaca khorosć), tež „boží kázeň“ abo „bič boží“ (epilepsia).*)

Horjeka pokazachmy na to, kak je lud swjatyh na patronow wěstych khorosći powyšił. Tež pola našeho ludu namakamy slěd teho w přiwěrku, kotryž je wokoło l. 1700 Frencel**) zapisał. Za jeho časy nošachu wotrosćeni ludžo wječor před Janom Křćenikom na hłowje wěncy z bulicy (*Artemisia vulgaris*, Beifuss) wite. Štóz to činješe, bě pječa wěsty, zo jeho za cyłe lěto hłowa njezaboli.***) Čehodla dyrbi tónle srědk runje přećiwu hłowobolenju pomhać? Snadž je lud při tym na sćeće swj. Jana Křćenika myslit. †)

Dopokaz za to, zo sebi Serbjja khorosće jako zle duchy, kotrychž njesměš hněwać, myslachu, móže być tež tónle přiwěrk: Powěda-li so wo někajkej khorosći, ma so stajnje „njedziwajcy“ pristajić — hewak sam skhorješ (z katholskich stron). —

*) Tu přir. tež „boží głosc“ (boža 'łosć).

**) Abr. Frencel, *Historia populi et rituum Lusatiae Superioris* (Žitawskeje radneje knihownje fol. 33), cap. VI. — Muka, Časop. M. S. 1882, 27. — Knauth, *Oberl. Kirchengeschichte 1767*, str. 187.

***) To same činja Polacy. Dr. M. Udziela, *Medycyna i przesady lecznicze ludu polskiego*, Warszawa 1891, str. 105.

†) Podobnje kaž w Bajerskej je na pť. swj. Lucija patronka khorych na woći, dokelž je sebi woći pře zemrěteho nana wuplakala. Hl. naspomnjeny nastawk M. Hoeflera.

„Njedźiwajcy“ přistajachu přjedy wiđzomnje teho dla, zo njebychu ducha khorosée na so hněwneho sčiniłi — nětko na to wězo nihtó wjacj njemysli. Dale z teho wašnja spóznamy, zo móžeš po starodawnej wěrje ducha khorosée na so přiwołać, hdyž wo khorosí (njewažnje) rěčiš.

Skónčnje mamy porěčeć wo namjeznych a delnojužiskich *reginach*, kotrež njedwělomnje k ducham khorosí slušaja. Lud drje je w našim času wjacj bliže njewopisuje — tola ze wšelakich prajidmow a přiwerkow móžemy z wěstosću sudzić, zo sebi je přjedy jako złe žónske daemony mysleše, kotrež, hdyž do čłowjeka zastupja, jeho mysl začěmnja, tak zo wón potom tajke wěcy čini a tajke rěče rěči, kotrež hewak činiť a rěčať njeby. Epilepsiju, harowanje wopičow abo roznjemdrjenych luđi, fantasije khorych — to wšo připiwaju skutkowanju *reginow*.*) Hladajmy jenož:

Hdyž njemdra žónska prawje woła a „zachadza“, dha jej praja: „Ty sy kaž ta regina!“ (Z Čorneho Khołmca.) — „Zakhadžeć kaž furia“ (toben wie eine Furie) rjeknje so: harowac kaž wregina (Pful we „Słowniku“). — Z teju prajidmow je jasnje wiđzomne, zo sebi luđ reginy jako žónske daemony předstaješe.

*) Smolef wo nich praji: Wreginy (gespr. 'reginy) etwa die Plager, die bösen Feinde, die Dämonen. Im Oberwendischen nicht bekannt und im Niederwendischen wohl nur in der Formel gebräuchlich: Wón ma wreginy, d. h. er hat die Elfen oder Elben, wie der deutsche Ausdruck lautet. Dies heißt so viel, wie: Er ist in Zornwuth (norweg. Berserkerwuth), in Tobsucht gerathen, und bezeichnet diesen Zustand bei Gereizten, die sich von aller Besonnenheit und Willensfreiheit entbunden haben, oder auch bei Betrunknen bei gleichem Benehmen; vorzüglich versteht man aber darunter die bewusstlose, mit Herumwerfen verbundene krampfhafte Phrenesie der Kranken. Ursprünglich glaubte man gewiss und mag es wohl noch hier und da glauben, dass ein solcher Zustand von den Einwirkungen böser Geister herrühre, es wird jedoch von diesen Dämonen im Volke sonst nichts erzählt, was sie als Wesen kund machte, die sich auch ausserhalb des Menschen wirksam erwiesen. — Was die Etymologie dieses Wortes betrifft, so hat es, zumal da r hart ist, mithin das nächstfolgende e in andern Dialecten o lauten wird, mit dem polnischen wróg und dem čechischen vrah denselben Ursprung. Pěsnički II, 269; wo tym, zo je tute wukładowanje njemóžne, hl. niže.

„Hdyž so muž wopije a zakhadza, so praji: Tón ma te *piwne reginy*“, praješe mi moja młoda powědařka z Čorneho Kholmca. — Hdyž něchtó hlnposće čini, rjeknje so w Trebinju: „Ty maš *tunne (htupe) reginy*“. — W Delnjej Łužicy khorosé epilepsija rěka w ludu reginy. — W Zwahrowym słowniku čitamy: Reginy, das Toben eines Kranken..., Tobsucht. — Tež widlišća (Krämpfe) rěkaju delnjoserbscy reginy;*) M. Hórnik piše: wreginy, lěpje reginy, furije = wiwy, wilišća, delnjoněmscy wringen, wrangen, ringen, winden.**)

W Delnjej Łužicy rěka tež jene zełe (Solanum nigrum; Bittersüss) reginowe zełe (Pful, Zwahr). Wotwar z njeho pječa pomha přećiwo džěcacy m „reginam“ (widlišćam). — Hewak pytaju „reginy“ tež na slědowace wašnje wotbyć: Nan abo kmótr džěsća položi z „reginami“ khore džěco na rózku „mufki“ (kachloweje lawy) a tu roztorhnje jeho košličku; roztorhnjenu košličku čisnu potom po zakhodze slónca do běžaceje wody: woda ju wozmjje — a sobu tež „reginy“ džěco wopušća. Tola wučehnje-li so košlička zaso z wody, so tež „reginy“ zaso nawróća; raz tež bu čłowjek, kiž tajku drastu z wody wučahny, nadobo a dospołnje kbromy.***) Tu je widzomne prócowanje, „reginy“ z khoreho čěła z pomocu běžaceje wody daloko wotwjesć abo je na druheho přewjesć.†)

Wšě druge srědky, wužiwane w ludu přećiwo „reginam“, pokazuja na to, zo je lud k zlym ducham liči. Přećiwo wid-

*) Časop. Mać. Serb, str. 56. — Zo tež widlišća lud zwosobnjowaše, scěhuje z prajidma: „widlišća so na njeho dachu.“

**) Někotre podhladne a špatnje serbske słowa, Č. M. S. 1891, 145. Wón nětko měni, zo drje je twórba z „wrog“ njemóžna a wotwodžowanje „reginow“ wot „wrog“, Serbam njeznateho słowa, předaloko saha. Dokelž je w Delnjej Łužicy najbóle znate, pokhadza snadź ze susodneho delnjoněmskeho ludoweho wuraza: Das Regieren, es regiert mit ihm = regiriny; přetož w delnjoněmskim rěka „regieren“ tež: lärmen, toben, rangen (Dr. Kaltschmidt, Gesamt-Wörterbuch der deutschen Sprache. Nördlingen 1854.) Tehodla pišemy reginy a nic wreginy kaž Smolef, Pful a dr.

**) Schulenburg, Wendische Volkssagen 222.

†) Tehodla so boja ludžo pluwace kruchi drasty z wody wučahnyć, Samsneje přičiny dla tež pječa njesmoš zběhnyć hejkojtu jehličku, hdyž ju něhdze namakaš: wona móhla wot khoreho być, a ty móhi skhorjeć. — Schulenburg, Wend. Volkssagen 223.

liščám (reginam) křadu pod zabřowk řastojče hněžďo (tež wuhlo, kotrež spody praweje, po druhim powědanju spody ľeweje nohi namakaš, hdyž w nalěcu přěnju řastojčku widziš) abo pódkow,*) tež spěwarske po zemřětym (abo z cyla něšto po zemřětym)**) — to wšo su wěcy, kotrež z cyla zře duchi a kuzřarniče zahonjeja.***)

Wšitcy serbscy přepytowarjo — Smoleř, Šořta, Pful, Hórnik a dr. — přirunowachu „reginy“ derje z germanskimi elbami, elfami abo alfami, kotřiž su pječa plody wobkřada kuzřarničow z čertom,†) kotřiž při widliščach w mařym džěsću skutkuja, z cyla wšelake khorosće čłowjekej a wosebje tež wrótnosć naćinjeja.††) Tak Pful we „Sřowniku“ přeložuje: wregina = Furie, Elbe, Elfe, wreginy měć = die Elfen haben, tobsüchtig, wüthig sein; we sřowničku, kotryž z rukopisa Kř. Broniřa wupisa M. Hórnik,†††) čitamy: reginy . . . = die Elben, Elbischen, Elfen. Nadrobniře přirunanje pak njeje mőzne, hdyž so nětko wo reginach jako wosebitych byčach bižo ničo wjacj njebaje.

M ó r.

Hiřće bóle hač jednotliwe wřědne khorosće dyrbjachu na mysl jednoreho čłowjeka skutkować wulke morowe pandemije, hďež ľudo z hromadami mřěja. Bjez džiwa, zo sebi wšelake ludy pódla jednotliwych khorosći wosebje tež mór personifikowachu, haj zo wo tutej bytosći, kotraž je pječa přičina hromadneho wuměranja, poměrnje wjacj mythow wutworichu, hač wo duchach wřědných khorosći. Tak tež pola našeho ľuda so wo moru jako

*) J. B. Šořta, Łužičan 1876, str. 178.

**) Schulenb., l. c.

***) Teho dla tež ľud ženje řastojčku njezabija ani jeje hnězďa njekazy; řtóż by tak činiř, temu bychu křowy krej deřile (Smol, II, 260). — Sem sřnařa tež sřědk, zapisany pola Schulenburga (W. Volkssagen 223): wotwjazaj samodrubej holey řórcuch, wobwal z nim khore džěčo — a reginy (widlišća) je wopuřća. Samodruha a njeđzelniča je mjenujcy po ľudowej wěrje (pola wšelakich ľudow) nječista, a jeje wodžěw, wumjetj atd. bywaju husto kuzřarske sřědky.

†) J. Grimm, D. Mythologie II, 1027. — Mannhardt, Baumkultus 14.

††) Mannhardt, Baumkultus 62.

†††) Časop. Mać. Serb. 1876, 56.

wo wosebitej bytosći wjacj baje, dyžli wo duchach khorosći, kotrež w přítomnosći po prawom jenož ze wšelakich zarjekowanjow a prajdnow wupytać móžemy, kaž runje pokazachmy.

Na rozwiće serbskich bajow wo moru skutkowachu wosebje mórske časy w třićećilětnej wójnje a něšto lět po njej, mjenujcy w wokoło l. 1632 a w l. 1680,*) pódla teho pak časy wulkeho skótneho mora w zaúždenym lětstotku. Wězo tež wšelake starše pandemije, kaž „čorný mór“ w XIV. stolěću, na rozwiće tutech bajow skutkowachu; tola w ludowych powěsćach namakamy reminiscencije jenož na tamne horjekach spomnjene mórske časy, nie pak na starše.

Serbski lud sebi runje tak zwosobnjowaše mór, kotryž ludźi mori, kaž tež padanje skotu (skótny mór). Haj wo skótnym moru so w našim ludu wjele wjacj powěda hač wo moru, kotryž ludźi zahubja, štož móžemy sebi wuklasć: skótny mór je w našich krajinach husćiši zjaw dyžli mrětna ludźi.**)

Bytosć, kotraž je po ludowej wěrje přičina bromadneho wuměranja ludźi a padanja skotu, rěka hornjołužiscej *mór* (masc.), byrnjež ju sebi lud jako žonu předstajał; k tutej ludowej předstawje so přihodža delnjołužiske *mrětna* (f.) a starše hl *mara*, kotrež čitamy pola A. Frencela***), Smolerja, Šořty a w Pfulowym „Słowniku“. Ja pak njejsym te słowo w ludu zasłyšał; snadź je hižo zabyte.†) Pódla teho ma Pful we „Słowniku“ słowje *marata* a *marawa* jako synonymje mjena „mara“. Wšě te słowa wukhadžeju wot korjenja „mr“ a tuž su jenajkeho pokhoda ze słowom „smjerć“ (tač. mors, franc. mort. . .), kotrež z teho sameho korjenja nastaj. Pódla „mór“ praji so w namjeznych stronach (rědčišo) tež po němskim „pesta“. — Wot druhich Słowjanow

*) K. A. Jeně, Mór w serbskich Hornich Łužicach, Łužičan 1861, 170.

***) Pola južnych Słowjanow so wjacj powěda wo moru, kotryž ludźi mori, dokelž tam bě mór w stajnych wójnach a bitwach z Turkami časty hóšć.

***) Historia populi ac rituum Lusatie superioris, d. i. Von den Völkern der Oberlausitz . . . (rkp. w knih. towatstwa wědomosći w Zhorjelen č. Lus. I, 240), str. 86. — Smolef piše: „Mara . . . wird bald als Krankheits-, bald als Todesgöttin betrachtet.“

†) Wo marje pisajo Smolef poznamjenja: „Mary, plur. heisst im Wendischen die Todtenbahre, přiwjedujo widzomnje te słowo do zwiska ze słowom „mara“. Ale „mary“ je z němskeho „Bahre“ skepsane.

maju najbóle rozvíte pověsće wo morowych žonach Južnosłowje-
njo, Rusojo a Polacy. Pola južnych Serbow (Khorwatow) a Słow-
jencow rěka morowa žona kuga; tola w mórskim času ju mje-
nuja kuma (kmótra, wiđzomnje zo bych ju sebi smilnu sćinili)
abo morija, abo skóněnje jenož „smrt“ (smjeré). Hewak rěka
mór tež škratelj abo kratelj, hdyž z wulkej spěšnosću mori.
— Bołharojo a Rusojo mjenuja morowu žonu čuma (tak ju po
nich tež Rumunojo a Madžarojo mjenuja); hewak maju Bołharojo
tež provincialismus mor, Rusojo pak praja tež morowaja jazwa
(rana) — Polacy jej praja džuma abo jenož morowa dziewica,
tež powietrze abo „morowe powietrze“, „pow. zaraźliwe“.

Zo sebi serbski lud mór personifikuje, na to pódla wšelakich
bajkow, kotraž niže podamy, pokazuje jasnje, tež slědowaca po-
wěsć, kotruž Magnus we swojej khrónicy mesta Žarowa zapisa.)*
W l. 1566 přinjese jedyn muž mór do města, wumrě na njón a
z nim wšitcy w jeho khlěži. Tón bu potom ze wšěmi ćělami
spaleny. Tuž prajachu wjesni ludžo wokoło Žarowa (štož běchu
tehdom hišće Serbja): „Nětko njebudže niebtó wjacý wumrěc mój,
hdyž su w Žarowje smjeré spalili!“**)

Najbóle sebi Serbja mór předstajeja w *podobje* žony runje
tajkeho napohlađa, kaž su wšě druhe žony (č. 76); tuta žona bywa
druhdy z běłej drastu wodžěta [č. (30)],***) runje kaž tež južno-
serbska „kuga“ a pólska „dżuma“.†) Ludžo, kotřiž ju zetkachu
a z njej porěčachu, njespóznachu, zo po prawom ze šerjenjom
rěča, doniž so wona sama jako mór njepreradzi.††)

*) J. Sam. Magnus, *Histor. Beschreibung von Sorau*, Lipsk 1710, str. 68.

**) Z toho tež sćěhuje, zo lud morej tež jenož „smjeré“ praji, štož tež
z druhich bajkow spóznajemy. Hl. niže, hdžež so rěči wo tym, kak mór sam
dawa ludžom rady přećiwo morowej khorosći.

*) Hl. tež pola Veckenstedta str. 836.

†) Karadžić, *Žiw. i obič. nar. Srpskoga* 219: Mnozy praja, zo su ju
(kugu) wiđzeli, kak dže „zavjemená bijelom čaromom.“ — Wo „džumje“
(abo „powietrzu“) hl. K. Wł. Wojcicki: *Klechy, starožytne pođania i po-
wieści ludowe*, Warszawa 1851, I, str. 51, 127. — Po khorwatskich bajkach
je kuga jara wohidna žona z kozacymi nohami. K. J. Erben, *Vybrané báje
a pov. nar. jiných wětvi slov.*, Praha 1833, str. 89. Krauss, *Volksgl. u.
rel. Brauch d. Sudsl.* 59.

††) Veckenstedt znaje tež mužskeho pósta moroweje žony, kotrehož

Druhdy éhnje mór přez kraj w podobje běteje mhloweje mróčaŕki,*) kotraž so potom do hobrowskeje mhloweje žónskeje postawy přewobroća. Sem slusaču ludowu bajku wobdźěla H. Zejler w basni „Smjertna hora“, kotruž tudy w pěšej rěči dawamy:

74. Smjertna hora.

K połnocy Łaza, při puću z tujeje wsy do Běteho Khołmca, so zběha Khołmčanska hora, kotraž tež „smjertna hora“ rěka. Napřećiwo tej horje za rěčku raz w mórskim času woraše bur z Łaza. Hdyž wón při swojim dźěle k tamnej hórey poblada, widžeše, kak přez nju a přez holu k njemu tołsta młha kroči. Wón widžeše dale, kak so młha do hobrskeje žony štalci, a lědom bur brózdnu sćeže, steješe spodźiwna žona při nim a rjekny: „Ja sym mór, kiž dze do Łaza — a ty mje tam dyrbiš donjesć.“ A hnydom jemu na khribjet skoči. Wbohi bur ze swojim wulkim, kaž tři kórey pšeńcy ćežkim brēmjenjom kročeše přez rěčku ke Khołmčanskej hórey; wón cheyš strašny mór wot Łaza wotwobroćić, byrnjež sam wumrěć dyrbjał. „Ty njesměš Łazowčanow morić“, džeše wón k morowej žonje a njeseše ju dale wote wsy. Tuž jeho mór prošeše: „Ja cheu tebe a twój dom přepušeć, jenož mje pušć do Łaza.“ Tola bur čím twjerdšo éhnješe strašnu žonu na so. Hdyž pak hač na horu doběža, začu nadobo, zo ćežu wotbywa: pěsačna Khołmčanska hora je so wotewriła, cyła so kurjo, a mór so nuri do zemje, kotraž so za nim zaso zamkny. Wot teho časa přesta mór a tamna hora bu „smjertna“ pomjenowana, dokoľž so w njej mór zahrjeba.

H. Zejler: Serbske Nowiny 1857, 283. Zhromadžene Spisy I, 135.

žadyn druhi zběrač serbskich bajow njeznaje a wo kotrymž tež ja hač dotal ničo njezasłyšach. Z cyła přikhadža mór w mužskej podobje snadź jeničcy w bajcy wotemrětych Lüneburgskich DREWJANOW, kotruž zapisa burski auto-didakt Jan Parum-Schulz (* 1678, † najskeršo 1734) we swojej rkpnej khrónicy wjeski Suthen (far. wos. Küsten). Mały dźěl z tuteho rukopisa (sobu z tamnej bajku) bu přeni raz w „Annalen der Braunschweig-Lüneburgischen Churlande VIII. 2, 1794“ wot str. 278 woćišany; pozdžiše woćišće hl. w A. Hilferdinga: Die sprachlichen Denkmäler der Drevjaner u. Glinjaner Elb-slaven im Lüneburger Wendlande (přef. Smoleř), Budyšin 1857, str. 13—24 a w Pfulowych Pomnikach Čołobjan Słowjanskiny, Č. M. S. 1864 wot s. 182 (hdyž pak tamna bajka njesteji).

*) J. B. Šořta w „Łužičanu“ 1876, str. 179.

(28.) Cyle podobnu bajku namakamy pola Libuša: Jene městno při řěcy Nisy pola Mužakowa řěka „zly brjóh“. Tu so sta slědowacy podawk. Raz wječor nawróćeše so wěsty muž z hole, hdžež drjewo džětaše. Nadobo wuhlada, kak wyše hole dołha, běła mblowa mróčačka čehnje a so runje k njemu bliži. Bur čekaše, dokelž jemu připadže, zo to ničo dobre njeje. Tola kurjawowa mróčačka bě spěšniša, přileća k mužej a wali so jemu w podobje běleje postawy na khribjet. Na tym muž spózna, zo je to mór. Kaž centnař ležeše na jeho ramjenjach, tak zo wón z wuzkosće njewědžeše, hdže dyrbi so wobroćić: wón běhaše z doła na horu a z hórki na polo, tola běła mblowa postawa přeco na nim ležeše a njechaše jeho pušćić. Skónčnje so počnó přibliži. Muž, kotryž domoj njesmědžeše, zo njeby do wsy zatrašny mór přinjesl, so w zadwělowanju rozsudzi, so ze swojej čězu w žolmach Nisy zatepić. Tola lědom na brjóh Nisy doběhny, začu, zo čězu wotbywa, zo móže zaso swobodnje dychać, a widžeše, kak běła mróčačka wot njeho přez holu čehnje hač k blizkej hórcey. Ta so wotewri a mór do njeje zastupi. W promjenjach skhadzaceho stóněka so bur k svojim lubym nawróćeše.*)

Wokoło Lejna so powěda, zo raz přileća mór w podobje wulkeje kule:

75. Morowa kula.

W Lejnje na počnócej stronje nawsy srjedz korčmy a wjesneho puća leži stary wulki kamjeńtny križ, mjenowany „mórski križ“. Před někotrymi stami lět bě wokoło Wojerec žalostny

*) G. Liebusch, Sagen u. Bilder von Muskau, 1860, str. 15. Haupt, Sagenbuch II, č. 208. — Z přeněmčeneje Łužicy zapisa Fr. Schön we swojej rkpnej zběrey bajku, w kotrejž so pokazuje mór w podobje módreje mróčački. Jako we wokolnje Rothenburga raz ludžo jara mrějachu, zawołaču kuzlarja z Čěskeje, kotryž kazaše na Zechbergu p. Tormersdorfa jemu wuryć. Potom poča mór z kuzlařskimi zarjekowanjami wołać, a hlej: wot wšitkich bokow čehnjechu módre mróčački, kotrejž so zjenočichu a do jamy so ponurichu. Tam tež kuzlař zastupi, na čož so jama zawrě. Haupt I, 216. — Tež we Voigtlandže sebi mór jako módru mróčačku mysla. J. Grimm, D. Mythologie 1135. Teho runja Polacy sebi mór jako „płachtę żółto-mglistą“ předstajeja. Federowski, Lud okol. Żarek 301. Bajku jara podobnu našej bajce čitamy pola Jahna, Volkssagen aus Pommern, s. 37, hdžež so mór tež „wie ein langer, schmaler Nebelstreif“ pokauzje.

mór wudyrił;*) tón přileća — kaž powěsě praji — w podobje wulkeje kule tež k Lejneju, kotrež tehdy bóle k poŕdnju ležeše. Tale kula wosta w jenej tonidlowej džěrje tčacy. Wutrobite serbske mlode holcy wzachu spomnjeny kamjeŕtny křiž (po druhej powěsěi wulki kamjeŕ, z kotrehož bu pozdžišo křiž wučesany) a čisnychu jón na tu džěru, z čimž bu morowa kula tam zadžěržana. Tak bě kónce mora a Lejno zakitane a wuswobodžene. K dopomnjeću na tutón podawk hišće džensa Lejnianske mlode holcy kóžde lěto jutrownu sobotu wony kamjeŕ čisty zmyja a běly pěk wokoło njeho nasypaju. Jutrowničku wo poŕnocy wone potom so wokoło njeho zestupawši jutrowny khěrluš zaspěwaju, mjez tym zo mlodži holcy k temu z cyrkwiŕskimaj zwonomaj zwonja. Potom započinaju khěrluš spěwajo po wsy čahać.

Po nastawěku „Kamjeŕtny křiž pola Lejna“, Łužičan 1862, 105 a po powěsěi w Mukowej „Statisticcy“, Čas. M. S. 1886, 195.**)

Skótny mór, kotryž so hewak w podobje žony pokaže (č. 76), widžachu pječa tež jako wulkeho byka (čelca) po wsy hić. Wo tom čitamy pola Schulenburga (W. Volksth. 37):

(29.) Raz přiŕdže do Slepobo wulki byk a ruješe přez cytu wjes. Mudri lužo ščerčachu w hródžach z rječazami, zo njeby skót te ruće slyšať. W tym samym lěće spada w cytej wsy wšón skót, kiž ruće slyšeše, tón pak, kiž jo ščerčenja dla njeslyšeše, wosta strowy. Tón byk je přez wjacy wsow šoť.***)

Podobnje tež Słowjencujo wěrja, zo skótny mór přiŕhadža do wsy w podobje čelca, kotrež ze swojim rućom skót mori.†)

W našich ludowych bajkach wustupuje přeco jenož jedna morowa žona, mjez tym zo we wšelakich druhich słowjanskich

*) Je to widžomnje reminiscencija na mór wokoło l. 1632, kotryž wosebje tež we Wojerowskich stronach surowje zakhadžeše.

***) Wo Lejnianskej „morowej kuli“ ma tež Veckenstedt bajku na str. 337, wězo w cyle druhej podobje, w kajkejž so tam njepowěda.

****) Sem by tež slyšať Veckenstedtowa bajka, w kotrež so mór w podobje běleje husycej zjewja (str. 239—240); w tej samej bajce přiŕhadža mužski pošoť mora; dwěluju wo jeje wěrnosći.

†) Grimm, D. Mythol. 1140. — W powěsćach haličskich židow přiŕhadža „das Episch“ (mór) w podobje čorneho swinjeća, před kotrymž lužo do polow čěkach. Am Ur-Quell III, 286.

powěsáčech' tež tři morowe sotry so mjenuja*), haj tež sydom sotrow. **)

Pokaže-li so mór w podobje žony, *njepříkhadža do wsy ženje sam*, tola da so tam dowjezě abo donjesě. Pak so morowa žona sama přimnje čłowjeka [č. 74 a (28)] abo sama na wóz zalěze [č. (30)] a so mjelě do wsy donjesě abo dowjezě da, abo jemu to naporuči; pak prosy čłowjeka, zo by ju do wsy dowjezl (č. 76). Při tym jemu lubi, zo chce jeho dom přelutować (č. 76 a 74). Tón, kotremuž so na šiju powěsnje, ma wulku čěžu njesě, přetož morowa žona je jara čěžka.***) Sem słušeja [pódlá č. 74 a (28)] slědowace bajki:

(30.) Raz jědžeše jedyn bur z hnójnym wozom domoj do Slepobo. Tuž so na wóz sydney někajka běla knjeni — a w tym samym lěće wumrě w Slepom wjele ludži. (Schulenburg, Wend. Volksth. 38.)

76. Mór w Bórku.

Raz jo Bórkowski Bartko z mlyna domoj jěl. Přede wsu jo k njemu jena žona přišla a jo jeho prosyla, njebó-li so na wóz syn'é móhla. Wón ju z woprědka njechašo horje wzac. Pótn jo wona jeho dale prosyla, zo jo mučna a zo wón ju dej horje wzac, a jo měniła, zo jemu wjele pomhać móže: zo wona póndžo po wsy a 'džo trubić, a wón dej sej wozyé rjećaz a sud a dej ščerčec tak wjele hač móžo, zo tón jeho skót te trubjenje njeslyši. Ma-li wón žaneho blizkeho přecela wo wsy, da (dha) dej jomu tež wukazac. Pótn jo wón ju na wóz 'zaf. A pótn jo we cyłej wsy skót spadał, jenož Bartkej a Palencarkej (Bartkowemu přecelaj) jo wostał.

*) Na Morawje widžachu „smrtňolku“ z jeje dvěmaj sotromaj, mór přinošacymaj. Hanuš, Bájeslovny kalendář 174. — Po wěrje Khorwatow a juž. Serbow su tři morowe sotry; hdyž so raz zetkaja, dha so pobija a budže kónc mora. Erben, Vybr. báje a pov. 89. Krauss, Volksgl. 60.

**) W słowjenskich powěsáčech. Krauss, Volksgl. 60.

***) Južnosłowjenjo z džěla tež wěrja, zo su kugi jara čěžke (Krauss, Volksgl. 64), z džěla runje nawopak, zo su jara lohke (...није тежка ни мамо, Karadžić Živ. i obič. 219). Kuga so mjenujey tež do wsy nósý dawaše, kaž tež pólske „powietrze“ (Wojcioki l. c. I, 51) a bretagniska morowa žona (Grimm, D. Myth. 1136).

Poznamka. Cyła wjes hišće džensa tón dzeń swjeći; cyły tón dzeń nchtó ničo njedžela, kaž by tón najwjetši swjedžen był. W tón dzeń pak dyrbi so cyła wjes posćić a wšitcy dyrbjja so módrí zhotowaé; mužojo sobi znajnjejša módre šantka wokoło šije zwjazaju.

Powědaše młody poboně (něhdže 24-lětny) z Bórka p. Wojerec.*)

Na kajke wašnje ludźi abo skót mori, so jenož w někotrych bajkach powěda. Tak w. bajcy č. (29) dže byk-mór rujo po wsy (runje kaž w słowjenskej powěsći), w bajcy č. 76 pak morowa žona we wsy trubi: skót, kiž ruće abo trubjenje słyši, dyrbi spadaé. W slědownacej powěsći načinja mór wulki wětr, wot kotrehož ludžo mrěja; runje tak „kuga“ powětro wojědojća a z nim ludźi mori.**)

77. Mór z wětrom ludźi mori.

Po tamnej wulkej wójnje (= třicešlětněj) je tu wulka mrětwja buła, tak zo we Terpom dwaj mužaj, we Zabrodže dwě žonje wostałoj, a we Narču jo cyła wjes wotemrěła, jenož po (pola) Bartuškec nic, dokelž jo tam tón mór přebywał. Wón jo jim prajił: 'dyž 'džo khopić jare wěter dué, woni deja (dyrbja) 'šycke wušej skotu we hrodzi na hubju zalězcé a łopač do ruki wozeé a ju deja do lufta (powětra) zběhaé, 'dyž 'džo wěter dué.***)

Powědaše M. Měrcínkowa z Narčaneje Winicy p. Wojerec.

*) Tež w Veckenstedtowej bajcy na str. 336 morowa žona prosy bura, zo by ju na wóz wzał, a potom wšitkich w jeho domje při žiwjenju wostaji, kotrež je ji bur mjenował — jenož pak je zabył mjenowaé, a tón tež wot mora wumré. Hač je tón detail z luda, njemóžu prajié. Něšto podobne powěda wo b. łosći (hl. tam); to pak na žane wašnje jako serbsku ludowu bajku připóznac njemóžu. — Tež južnosłowjanska „kuga“ wostaji na pokoju dom teho, kiž ju do wsy donjese; zo by so do wsey dowjezcé dała, so tam njepraji. — Mór (muž) w Parum-Schulzowej bajcy tež prošeše bura, zo by jeho na wóz wzał a do wsey dowjezł. Za to jemu da radu, kak by swój dom wot mora přelutować móhl, wo čimž niže. — Po wěrje Małorusow a Polakow jězdzi morowa žona na samsnym wozu.

**) Krauss, Volksgl. 64, 65. Přir. tež pólske pomjenowanje móra „powietrze“ abo „morowe powietrze“.

***) Veckenstedt praji (W. Sagen 337 a 338), zo morowa žona dyri teho, kotrehož chcé morić, z drjewjanej łopatku, kotruž pod šórcuchom khowa; njemóžu wobkrućić, zo so to w serbskim ludu wěri. W naspmnjenej

Kak so přečiuwo morej wobarać abo kak jón wotbyć? Najważniši srědk (kotryž pak so wjacy njenažujuje) je wobworanje wjesnych mjezow pak z jenej, pak z třomi brózdami, štož dyrbi so stać wo połnocy při zakhowanju najwjetšeje čišiny; do pluha dyrbja so čiste knježny nahe zapřahnyé, pódla nich pak maju so na tym počinanju wobdžělic dwaj čistej młodźencaj a žona, kotraž je sydom lět wudowa. Smolef (Pěśnički II, 268) wo tym jenož z tymile słowami piše: man kann dieser (morowej žonje) aber den Eingang verwehren, wenn man die Dorfmark mit drei Pflugfurchen umzieht. Wašnje samo nadrobnje wopisuje Magnus w naspomnjenej hižo knizy „Hist. Beschreibung von Sorau“ na str. 110*); tatu jeho wažnu powěsć tudy w dospołnym přeložku podawamy:

(31.) W l. 1602 w času mora, jako wón najsurowišo zakhažžeše, sčinihu serbscy burjo (die wendischen Bauern) wokoło Žarowa (Sorau) a Žemra (Sommerfeld) slědowace: Woni wuzwolicu džewječé wosobow, mjenujcy dweju młodeju wotročkow, wobeju čisteju młodźencow, jenu wudowu, kotraž bě sydom lět we wudowstwje. a šěsć čistych knježnow. Tući wšitcy dyrbjachu so wo połnocy kónc wsy zeńć. Jedyn wotročk přinjese plub z přislušnistwom, drubi pak wótku po mrtwym (eine abgestorbene Raite), z kotrejž sčini koło. Do teho zastupiechu knježny z wudowu a w nim so do nahoty wuslěkachu, při čimž nichtó ani jeničke słowo piknyé njesmědžeše. Potom džěše wudowa z wótku prjedy a za njej éehnjechu knježny plub, při kotrymž jedyn wotročk pódla džěše; drubi pak wosta w kole sedžo a stražowaše drastu, mjez tym zo družy wokoło cyłeje wsy brózdu worachu, zo njeby mór do wsy přinć móhl. Po skónčenym džěle džěše kóždy čicho stupajo (mäuschenstill) a bjez słowčka domoj. —

bretagneskej bajcy morowa žona woprawdže přez dótknjenje z kiješkom ludží mori (Grimm, D. Myth. 1186). — Pólska morowa žona wěje z krawawym rubiškom: hdžež z nim zawěje, tam ludžo mrěja; „kuga“ powětro a wodu w studujach wojědojěl, „čuma“ pak z dótknjenjom (z porstom) pak z jědojtymi kłokami ludží mori. (Tež Apollo w lětajej horcoće morowe kłoki wutřeleše.)

*) Hl. tež Haupt, Sagenb. I, č 8.

To same wašnje namakamy tež pola Rusow, Słowjencow a Bołharow, pódlá pak tež pola Čuwašow. Dokelž je to za přirunowanje wažne, podamy tuďy, štož je nam wo tym wašnju pola tych ludow znate.

a) W srjedźnych a poľdnišich ruskich gubernijach při rěcy Woľzy wobworaju wjes přećiwu skótnemu morej na tele wašnje: Najstarša „mudra žona“ (znacharka) přeprošuje k temu wobrjadej wšitke žony a holcy něšto dnjow do předka. W noci, w kotrejž dyrbi so wjes wobworać, klapa „znacharka“ jenož z košlu wodźěta na wšě durje, a z kběži wukhadžeja do košle wuslěkane žónske, wobrónjene z kbošćemi, hrjebłami, kosami, serpami, widłami atd. a běža za „znacharku“; mužojo pak zamkaju wrota, přiwjazuju psow a zhromadžeja skót, po čimž so wróćeja domoj, hdžež dyrhja (z wuwzaćom najstaršeho dźěda) zamknjeni sedžo wostać. Hdyž su so wšě žónske zhromadźile, zapřeňje so znacharka, wuslěkawši so tež z košle, z dwěmaj holcomaj do płuha, kotryž najstarši muž naprawja — a woranje póćina. Wšitke žónske džeja wokoło, njesucy zapalene luńwo a płomjenicy a horjekach mjenowane wěcy. Při tym móřeči stara „znacharka“ njezrozumliwe pokleća a zarjekowanja na wšě štyri strony swěta. Tak woraju wokoło cyłjeje wsy třikróć w jenej brózdze. Potom so z haru domoj nawróćeja.*) — W druhich stronach je trochu hinaše wašnje: Připoľdnju nanjesu žony dvě hromadže hospodářskich wotpadankow, na kóždej stronje wsy jednu, kotrejž so wo počnocy zapalitej. K jenej čahnu młode holcy, jenož w košlach a z rozpušćenymi włosami, płuh a njesu swjećatko; k druhemu wohnjej njesu čorno zwoblekane žony čorneho kapona, kotrehož třikróć wokoło wohnja wobnjesu. Potom přimnje jena stara žona kapona a z nim běži k wohnjej holičow, hdžež jeho do płomjenjow čisnje; po puću žony woľaju: „Wumrěj, miń so čorny moro!“ Potom čahnu płuh třikróć wokoło wjesnych mjezow.***) — Hišće w l. 1871 wobworachu wobydlerjo Dawydkowa pola Moskwy swoju

*) J. Norden w Lipsčanskej „Illustr. Ztg.“ č. 2467 (l. 1890); k temu wobrazk St. Szamoty (Polaka). — Wisła V, 455. — Orest Miller, Опыт историческаго обозрѣнія русскої словесности I, 10.

**) Mannhardt, Baumkultus 562.

wjes přećiwo kholerje: dwanaće knježnow čebnješe pľuh wokoło cyľeje wsy. (Mannh., Baumkultus 561.)

b) Pola Słowjencow zapľahnu so wo polnocy dwanaćo młódzency a dwanaće čistych knježnow do pľuha, kotryž čabnu sydomkróc wokoło cyľeje wsy přeco w jenej brózdze. Při tym su wšitcy nazy, nchtó njesmě rěčeć abo wćipnje na druheho blaďac abo so jeho dótkować.*)

c) W Boľharskej pod Rhodopskimi horami začínjeju wjes přećiwo skótnemu morej takle: Dwaj woľaj wot jeneje kruwy so zapřehnjetaj do dweju pľuhow; nětko so wora brózda we dvěmaj poľkotomaj (přećiwo sebi). Hdžež so koło začini a woľaj so zetkaj, na tym městnje so zarazytaj a do zemje zahrjebataj. Na tym městnje so postajitaj dwaj drjewjanej stolpaj, horjekach z přečnym drjewom zwjazanaj. Potom přihotuje so z pomocu trěća dweju kruchow drjewa дивъ огнь (dźiwi woheń), z kotrymž so pomjenowany překuš zapali. Pola stolpow stejitaj dwaj synkaj jeneje maćerje (jeje najstarši a najmłódsi) z nožomaj, z kotrymajž buštaj woľaj zarězanaj; nětko wjedu wjesnjenjo wšón skót wokoło teju hólcow, kotrajž kóžde skoćo z nožom na khribjet dyritaj.**)

d) Podobny wobrjad pola Čuwašow rěka „chif-aga“. K temu přeprošuje wšitke wjesne holey sam šoľta. We wšitkich khěžach so woheń zhasnje, při zastupach do wsy postaji šoľta stražu, zo njeby nikoho nutř pušćaľa, holiča sebi rozpušća wľosy, swleknu „im“ (šěroke kholowy, kajkež w narańšich krajach žónske noša) a so do pľuha zapľahnu. Jena čista knježna a jenička džowěička swojeje maćerje pľuh naprawja — a potom počnu worać w zaměru slónčneho puća. Po skónčenym džěle přihotuja woheń z pomocu trěća dweju sucheju drjewow, na wohnju sebi zwarzja jeja, kotrež hnydom zjěďza, na čož so domoj nawróćeja, kóždy sebi woheń njeso.***)

*) Krauss, Volksglaube 66.

**) J. A. Veráček, „Pohanské oběti u Bulharů“, Slovanský sborník 1883, 539.

***) Wisła IV, 334. Čuwašojo, lud drje turkotatarski mongolskeho splaha (po druhich čudski, nětko přetatarjeny) na prawym brjozy Woľhi a Sury w Rusowskej.

Z brózdny wokolo wsy zworanej ma bý widžomnje symboliscey woznamjenjene začinjjenje, zamknjenje wsy — brózda wokolo wsy zworana je tu kuzlařske koło, kotrež zlym ducham zastup nutř wobara. Zo by tón wobrad pokazował na přiwuznosé abo docyła jenajkosé mora z vegetacijnymi daemonami, kaž k. Krauss za wěste ma*), njemyslimy. Přeciwo temu rěča druhe wašnja zamknjenja wsy z kuzlařskim kołom. Tak w Bołharskej wuńdzetej dvě žonje, kotrež so na kuzlařske zarjekowanje wustejitej, z jencho městna za wsu a wobeńdzetej w přeciwnymaj zaměromaj cyłu wjes koło wokolo; na městnje, hdžež so zaso zetkatej, zamknjetej z klučom železny zamk, kotryž tam potom do zemje zahrjebatej.***) Tak bu wjes w kole, kotrež žonje wokolo wsy džěštej, začinjena, kotrež začinjjenje bu symboliscey hišće ze zamknjenjom zamka woznamjenjene. Parum-Schulze (hl. horjekach) powěda: Muž Niebubr prošěše mór (kotrehož bě na swój wóz wzał), zo by jeho při žiwjenju wostajił, na čož jemu mór radu da, er solt ihn vor Dorf stehen lassen mit dem Wagen, und sich nackend ausziehen und überal kein Kleid an seinem Leibe haben, und sol sein Kesselbaken nehmen, forne aus seim Haus ausgehen mit der Sonnen umb sein Hof erumb laufen, den solte er unter die Thürschwelle vergraben... Bur Niebubr wostaji mór z wozom rjany kruch přede wsu, wza hoku wot kótlíka a woběža z njej nahi cyłu wjes w koło wokolo, na čož ju pod móst tykny. Welches (t. r. das Eisen) — poznamjenja Parum-Schulze — zu a^o 1690 ich selber gesehen habe, da die Brück ist gebessert worden, aber von Rost bald verzehrt. Jako pak potom Niebubr k swojemu wozej so nawróci, rjekny mór: Het ich das gewust, solt ich dir das nicht kund gethan haben, das du ein solches in deinem Sinn dich hast fürgenommen, und hast mir das ganze Dorf zu gemacht. Bur potom wotpřahny swojeju konjow a wostaji mór na wozu.***)) — Tajke

*) Wón praji kategoriscey: (Das) Umackern der Dorfgemarkung . . . unsere Annahme, dass die Pestfrauen Waldgeister sind, stark erhärtet. Volksgl. 66.

**) Voráček w mjenowanym nastawku, Slov. Sbor, 1833, 539.

***)) Sem by słušała tež bajka E. Veckenstedta, w kotrež so praji: Wenn sich die Pest einem Dorfe nähert, so muss man um dasselbe mit

kuzlařské kolo (symbol slůnce), kajkež je puć dweju bořarskeju žonow wokoło wsy abo smuha, kotruž je dřewjanski bur Niebuhr wokoło wjesnych mjezow ze železom sćinił — tajke kuzlařské kolo je tež brůzda, wokoło wsy zworana. Wřak tajka brůzda wobara nie jenož přećiwo morej, ale tež z cyła přećiwo zlym mocam: stari Romjenjo wobmjezowachu nowozaložene města z pľuhom (primigenius sulcus); Polacy we wokolinje Krakowa w starřich časač wobworowachu wjes přećiwo krupobiću.*)

Jara wažny wobaracy srědk přećiwo morej je přiřotowanje noweho wohnja přež trěće dweju sucheju kruchow drje-wa. Tole wařnje wopisuje Schulenburg (W. Volkss., 59) takle:

(32.) W starých časač bě wulki mór. Tuž něchtó, najskeršo někajki wěšćeř, radžeše, zo bychu ludžo wřón woheń w cylym kraju wuhasyli, tak zo njeby žana škrička wot stareho wohnja wostała, a zo bychu nowy přiřotowali. Potom wzachu dvě descy, jenu dubowu a druhu žiwicatu šmrěkowu, a tak doľho z jenej wo drubu trějachu, hać so šmrěkowa poča palić. Na tajke wařnje dōstachu nowy woheń, a mór zasta.

Nařožowanje „noweho wohnja“ přećiwo morej wiđzachmy hižo pola Bořarow (džiwi woheń) a Čuwařow. Je to wařnje, kotrež nakhadzamy pola mnohich europiskich ludow, kaž pola Tylora (Antrop. str. 246) čitamy: „Starodawne přiřotowanje wohnja přež trěće powosta w Europje do našich časow we wařnju ludži, přiřotowacych tak mjenowany „need-fire“ (= woheń z nuzy, Nothfeuer) . . . , přež kotryž wjesnjenjo w mnohich stronach konje a drubi skót přehonjeja, zo bychu jón přeđ morom wobróli.“ Potom přistaja Tylor přiřady z Jendźelskeje a Šwedskeje. We „Wisle“ namakamy wjele přiřadow z Pólskeje, z kotrychž wiđzimy, zo je so to wařnje hać do našich časow zakhowało.**)

Woheń přež trěće přiřotowany rěka w Pólskej „żywy ogień“.

dem Henkel eines kupfernen Kessels, welcher aus einem ausgestorbenen Hause herrührt, einen Kreis ziehen (str. 336). Hać je tola z luda?

*) Ježeli we wsi w jednym roku przyszła na świat para chłopców bliźniąt i para bliźniąt ciotków, to po dorosińciu chłopczy, zaprzagszy owe ciotki do pľuga, oborywali wioskę dokoła, żeby ją zabezpieczyć od gradu. W ten sposób były oborane Dolany. Zygmunt Wasilewski, Wisła VI, 201.

***) Wisła IV, 458; V, 165, 482, 924.

Za nas je najwážniši tónle příklad, kiž je dospołnje parallelny z našim wašnjom: „To bě jara dawno, jako je w našej wsy skót padał. Tehdy wubnachmy skót do lěsa a džěchmy z nim, wuhasywši prjedy wšón woheń w cylej wsy, zo žana škrička njewosta. W lěsu wzachu burjo drjewo a trějachu tak dołho, doniž nje-dóstachu „žiwý woheń“. Z tym zapalichmy wulku hromađu drjewu a z teho wulkeho wohnja sebi wzachmy nowy woheń a njesechmy jón do svojich khěži.“*)

Pódlá zamknjenja wsy z brózdú a wobstaranja „noweho wohnja“ znaje luđ hišće druhe srědky přećiwo morej. Su to wosebje wšelake zela a z cyła rostliny, kotrež dyrhja so w času mora na wšelake wašnje wužiwać. Jako tajke rostliny so mjenuja wosebje woman (Inula Helenium), bałdrijan (Valeriana officinalis), torant abo dorančik, wyruch (Weihrauch), jałorc (jałowc, jałowjene, Juniperus communis) a betonika. Womanowy korjeń dyrbi so pječa z tobakom kurić, z jałorcem a wyruchom dyrbja so wobydlenja wukurjeć, druhe zela dyrbja so warić a jich wotwar pić. Podobnje tež druzy Słowjenjo znaja wšelake rostliny, kotrež dyrbja so w mórskim času wužiwać (hl. niže).

Slědowaca powěsć powěda wo strowej studničcy, kotrejež woda pombaše přećiwo morej:

78. Studnička w Duborcy.

Něhdy bě w Smochćicach wulki mór a koło wokoło. Žadyn domjacy srědk, žane lěkarske wakazanje njepombaše. Bóh luby Knjez pak běše dawno na tón čas z wustrowjacej mocu požohnował studničku w Duborcy. Při jězdny m puću, kiž ze Smochćic do města wjedže, něhdže 500 kročel wote wsy a 50 kročel wot puća k prawicy w keččkach, kotrež Duborka rěkaju, źórleše so studnička z jasnej dobrej wodu. Cyła wjes ležeše khora a mrěće bě we wšěch domach. Štóz pak hišće zamó k tej studničcy po štyrjoch lězć a so z njeje napić, tón wotkhorí. Wotkhorjeni dyrbjachu khwatać svojich zemrětych khować w blizkosći. Při wjelkowskim puću so hišće džensa to móčne pohrjebnišćo pokažu na Pjetašec polu pod wulkej brězycu. — Studnička w Du-

*) Wista V, 924. Kolberg, Chełmskie II, 214.

borecy bě z tego časa wuwolana po wšech delanach. Ze wšech stronow khori přikhadžachu a napiwachu so strowi. A k ózko khorym bu ta woda nošena nic bjezdžak. Tež strowi sebi z njej strowotu krućachu. Kiž bychu do města khodžili, bychu sej na domejpuću karany, bleše a khany za dom načerali. — Běše pak knjez nad Smochćicami hrozny, njepopřacy. Tón wyše teje studnički khěžku natwari a ju zanknu. Jenož do hrodu dyrbješe ta woda po roľach běžeć. Ale bože khostanje njewuwosta. Kiž bě druhim njepopřať, přińdže sam do tradanja. Ta woda zaprabnu. Maťy suchi dólěk woznamjenja hišće džensa to městno, hdžež je so něhdy woda wustrowjenja žórlila z kužotkom. Ta woda wotpočuje hluboko w zemi; tón hrozny knjez pak njeje k wotpočinku přišoť.

H. Imiš, Łužičan 1862, 166.

Sem sľuša tež drobnostka, wot M. Hórniky zapisana (Łužičan 1863, 126): Niže Kulowa je „smjertna hórka“, khětro wulka, na kotrejž drjewjane swjećatko steji. Tam buchu w času mora, kiž jara wjele woporow žadaše, Kulowčenko hrjebani. Junu běchu tam tež Bamžec jenu džowku po zdaću morwu přiwjezli, ale ta so zaso zhraba a lěžeše pomaľku hač k njedalokej ľuži, hdžež so wody napi. A tak zaso wotkhori. Tu ľužu pak mjenuja wot tego časa „Bamžec ľužu.“ —

W bajkomaj č. 76 a (29) su ľudžo z rjećazami šćerčeli, zo njeby skóť padať, w bajcy č. 77 su ľopače do powětra zběhali, zo njebychu mrěli. Morowa kula bu w džěrje začinjena, po čimž mór zasta;*) k temu začinjenju bu kamjeńtny křiž wzaty. —

Ľud wobhladuje mór jako bože khostanje,**) tehodľa nama-kamy přikľady, zo Bohu pokutu lubja abo ju bjez lubjenja popřestatym moru činja. Tego přikľad wiďzachmy w powěsći 76. Mózemy pak hišće dwaj přikľadaj podać: W Spaloch a Čisku

*) W přeněměčenej Łužicy bu mór w podobje mróćalki wot kuzľarja do jamy přiwjeďzeny a tu začinjeny. Hl. horjekach. Haupt I, č. 216.

**) Tež Južnosľowjenjo wěrja, zo „kugu“ Bóh tam sćeľe, hdžež ľudžo wjeľe hrěša, a naporuči jej, kelko ľuďi dyrbi morić. Karadžić l. c. Po druhich powěsćach ma kuga wšitkich, kotrež dyrbi morić, na wosebitej ľisćinje poznamjenjenych. Krauss, Volksgl. 62.

wot Jakuba (prjedy wot Jana) do Michała dyrbyja ludźo kóždu sobotu hižo w 5 hodź. džěło wostajić. To su něhdy w zastarsku Bohu lubili, jako je skót wjele padał. Raz staj dwaj tola w to swjate popoždny (te popoždny mjenuja so „swjate popoždny“) z wołami woraťoj — a taj staj hišće tón džen zemrěťoj. — Sobotu Lejnjenje žadyn hnój na pola njewoža — to tehodla, dokelž je mór raz sobotu wšón skót wjesnjanow, jedyn sprah po druhim, při hnójwoženju moriť (Muka, Č. M. S. 1886, 195).*)

Runje mjenowane wšelake srědki přećiwo morej pak ludźo sami znaja, pak jim je mór sam abo někajki hlós *radzi* (štož so tež w druhich słowjanskich bajkach stawa). W bajkomaj 76. a 77. *radzi* morowa žona burej, kiž ju na wóz wza, što dyrbi wón činić, zo by swój dom před smjerću woharať.**). Tež w slědowacej drobnostcy dawa mór ludźom radu, što dyrbyja přećiwo mórskej khorosěi wužiwać: W Slepom khodžeše raz smjeré wokoło a praješe k ludźom: „Hdy byšće woman jědli, njebyšće tak jara mrěli.“ To ludźo sčinihu a ba jim pombane. (Schulenburg, W. Volksthum 162.)***). Druhi raz, jako bě mór a ludźo jara mrějachu, słyšachu pječa někajki hlós, kotryž praješe: „Wy dyrbićo brawehować bađrijan, torant a wyruch“. Potom ludźo wužiwachu te tři zela, a wone jim tež pomhachu, tak zo wjacy

*) Pola južnych Słowjanow namakamy tež powostanki woprowanja morej. Jako tajki wopor mózetaj być wobhladowanať tamnať woľaj, kotraž so při wobworanju wsy zarazyťaj a zahrjebatať. Hewak južni Serbja staja dla mora horne mloka na hnój abo nasypaja łopač sele pod hródžiny próh. Krauss, Volksgl. 68. Bolharojo jemu wopruja khlěb ze selu a wino. Afanasjew, Poet. wozzr. III, 116. — W mórskim času njesmě po južnoserbskej přiwrěje nihdže nječiste sudowje přez nóc wostać, ale před wječorom dyrbi so wšo čiste zmyć; přetož w nocy dže kuga a mazane sudowje wojeđojeć. Karadžić l. c. 220. Psow a kóčkow so kugi jara boja; psy wjele kugow roztorhaju. Ib. Mažorusojo zwutorhaju wšě wobliki z woknow, zo by „čuma“, ducy wokoło, měníła, zo w khěži nihtó njeprěbywa. Máchal, Nákres 87. Sem tež słyša wubašenje wohnja při wobrjadže „chir-aga“ pola Čuwašow, kaž tež wužieće železa, na kotrymž kotoľ wisa, k zamknjenju wsy z kuzľafskim koľom: to dyrbi tež woznamjenić, zo je khěža wopušćena.

***) Tak tež čini mór w Parum-Schulzeowě bajcy a we wšelakich južnosłowjanskich bajkach.

****) Na Morawje raz „smrtholka“, kotraž klacaše a tuž njemóžeše doć khěťre za swojimaj sotromaj, kotrež mór přinošeťej, hić, radžeše

tak njemrējachu. (Ib.) — Skónčnje je so pječa něhdy w času wulkeho mora w holi wołało: „Pijće betoniku!“ A ta tež je pombała. (Šofta, Łužičan 1876, 179.)*

Na přikhaď mora pokazuja njewšědne, wurjadne zjawy w přirodže, štož so zda prajić ludowa pěsnička:

„Mór budže,
kokula ma młode.“

Wěrnó njeje:

hupak je jej podnjest. Smol. I, s. 204. —

Hdže mór přebywa abo *zwotkel přikhaďša*, naše bajki zjawnje njepřaja. W bajkomaj č. 74 a (28) so jenož praji, zo mór w podobje mróčałki do wotewrjeneje hory zaúďže a tam wosta, hdyž so hora za nim zaso začini. Tež su jón w džěrje w zemi začinili [hl. č. 75 a pozn. k č. (28)]. Z teho snadž směmy sudzić, zo mór pod zemju, wosebje nutřka w horach přebywa.**)

(33.) Wo *pokhadže mora* powěda jenička bajka, zapisaua wot Rabenaua (der Spreewald 128): Něhdy běštaj kral a kralowa, kotraž džěci njemějštaj. Raz džěštaj do lěsa a tu so na wulki čorny kamjeń sydnyštaj. Kral rjekny: „Hdy bychmoj jenož džěčo mětoj, njech by wono bylo kajkež cheyło!“ A z teho kamjenja zaklinča hłós: „Za lěto změjetaj džěčo“. Za lěto pak porodži kralowa džowěičku, kotraž běše cyle čorna. Jako bě prynčesa dwanaće lět stara, wona wumrě. Jeje čělo w čorujm, wotčinjenym kašću dachu do cyrkwyje před wołtar, k njemu pak stajichu wojaka, zo by w nocy stražował. Na druhi džeń z ranja bě wojak přeč. Tež druhi wojak so druhi noc zhubi — a tak

ludžom, zo dyrbja jěsć „aujeliķu“, „bedrnik“ (pimpinella), „kozelec“ (scorzonera) a „řepku zaječi“ (cardopatium), zo njebychu tak jara mrěli. Hauuš, Bajesl. kalend. 184.

*) We Veckenstedtowej bajcy (s. 337) wołaše někajki ptak: „Bałdrijan, bałdrijan!“ Tež w jonej khorwatskej bajcy někajki řědky ptak ludžom radži, kak dyrbja so přećiwo morej wobarać; jeho spěw pak jenož jedyn stary muž rozymješe. Krauss, Volksgl. 68. W němskich powěsćach dawaju lěsni mužojo a lěsne žouki radu přećiwo morej; ludžo dyrbja po jich radže wužiwać „Bimellen, Baldrian, Eberwurz und Bibernell“. Mannhardt, Baumkultus 81, 97.

**) „Kugi“ přebywaju za morjom, hdžež maju swoju zemju, w kotřejž su jenož wone žiwe. Karadžić l. c.

džěše přez cyłe lěto: kóždy stražer so přez nóc zhubi, pryncesa pak ležeše w swojim kašću njepřeměnjena (unverändert). Po léce měješe zaso wojak při kašću stražu. Jako wón sam před kašćom steješe, připadže jemu, zo by spody kašća zalěžł. To wón tež sěini — a dwanata wotbi. Nadobo so pryncesa w kašću syny a potom z njeho wuskoči, zo by stražerja zežrała. Hdyž pak nikoho njewidžeše, rjekny: „Što mi džensa mój nan žadyn wopor njepósta?“ a poča po cyrkwi pytać. Skóněnje wuhlada wojaka pod hłowami kašća a rjekny: „Ty sy mje wumóhł. Štož je zady mje, to njepřimnu. (Was hinter mir ist, greife ich nicht an.) Wěš-li, što ja sym? Ja sym mór.“ Wona wupraji hišće wulke pokleće na čłowjekow a so miny.*)

Tuta morowa holčka so widzomnje zbliža z wampyrmi: wona so po smjerći njepřeměnja, wostawa přeco kaž žiwa a ludźi zadaja. Wo tajkim zajimawym zbliženju mora z wampyrmi čitamy tež w starej němskej knizy: Drey Predigten zum eingang des neuen Jahrs von M. Johannem Pilichium, Pfarherrn zu Jüterbock, Wittenberg 1585.***) Mjenowany faraf skorži we swojej knizy, zo wobydlerjo Jüterbocka njewobhladowachu mór, kotryž w l. 1584 w tym měsće wudyri a 1600 woporow sebi wužada, jako bože kbostanje, „sondern dieselbige einem Teufelsgespenst zuschreiben, vnd auch vermeinen durch vnördentliche, vnechristliche vnd von Gott verbotene Mittel abzuwenden. Sie geben für, es sey ein Mensch an der Pestilenz gestorben, vnrecht begraben worden, der fresse jm grabe vmb sich, vnd vrsache mit solchem fressen das sterben, vnd frese die leute nach sich, vnd könne das

*) Tež khorwatska bajka powěda, zo su tři sotry „kugi“ džowki krala, kotryž je z někajkej lěsnej žonu spłodzi. Jako běchu džowki hižo wulke, rjekny žona kralej: Ja sym čert — a so zhubi. Potom kral swoje džowki do jastwa zamkny. Tola někajki młodženc, myslo, zo su te holčki jara rjane, jim wotčini a je pušći. Te hnydom čeknychu a počachu ludźi morić — hač skónčnje jenož kral žiwy wosta. Tón pak so ze swojim kralestwom přepadny, a jeho džowki so do třoch džělow swěta rozežděchu, zo bychy tam ludźi moriše. Dokelž pak je nětko pjeć džělow swěta, khodža do teju druheju džělow jena po druhej. Hdyž so raz wšě tři sotry w jenym džěle zeńdu, tehdy so pobija a wšitke zahinu. Erben, Vybr. báje s. 89.

**) To zděli C. Gander w „Am Ur-Quell“ III, 288.

sterben nicht ehe auffheren vnd nachlassen, bis man jn ausgrabe, vnd den hals mit der Spate absteche.“*)

Smjertnica. Smjeré.

„Wukładujo sebi khorosé pak z přitomnosú cuzeho čéla (čélesa) pak z přitomnosú zwosobnjeneje khorosée abo ducha w samym sebi, widziwši wokoło sebje smjeré wot njezbožownych připadow (wot pada z wysokosée, wot zatepijenja atd.) — přenjotny čłowjek bjezdžak wobhladowaše swój organismus kaž něšto wěčne, štož samo wot so njehinje, a smjeré wobhladowaše nic kaž resultat skazeneje hygieniskeje runowahi, ale kaž nasylny akt, njech bě tež wona wuskutkowana wot ducha khorosée abo wot njepräčelskeje brónje atd.“**)

Z tajkeho pohladowanja slédowaše, zo sebi čłowjek skóněnje tež smjeré samu jako wosebite byće předstaji, kotrež přikhadža, zo by člowjekej žiwjenje rubiło a jeho dušu z čéla na přeco a přeciwo jeje woli wotwjedło. Wulke potajnstwo smjerée dyrbješe na mysl přenjotneho člowjeka wězo cyle wurjadnje skutkować, a wón přicipiwaše knježenje nad žiwjenjom jara mócnemu bójstwu — smjeré pak bě jenož posol teho bójstwa, kotryž dyrbješe po jeho woli po ludži khodžíc a jich z tuteho žiwjenja wotwjedować.***) Tajke pohladowanje na smjeré wobkhowa so tež pola wšelakich křesćanskich ludow, kotrež wobhladuja smjeré jako božeho pósła, kiž dyrbi wšudžom hić, hdžež Bóh kaže.

Tak tež naš serbski lud sebi smjeré jako tajku wosebitu bytosé předstaja. Na to pokazuja hižo wšelake ludowe prajidma a přiwěrki. Tak so při zymnym zatřasnjenju čéla praji: „smjeré će wokoša“ (z Bolborc).†) Druhdy pak maš na svojich stawach

*) To je mjenujcy srědk přeciwo wampyram. Hl. tam.

**) G. I. Kulikowskij: Похоронные обряды обонежского края. Etnogr. Obozr. 1890. I, 48.

***) Hl. tež Grimm, D. Mythol. 799 a dale.

†) Při tej samej skladnosí praji so w Čěskej: smjeré je na mnje sabla. — W Pólskej pak so jara poetiscy praji, zo smjeré dže runje pferow teho člowjeka, kotryž so zatřasnú; hdy by pak smjeré na tym městnje, hdžež ma row teho člowjeka być, pozastala, by dyrbjał wón nahle wumréc. Ign. Piątkowska, Wisła III, 757.

čornomódre blaki, bjez toho zo će bola; tu so praji: „smjeré jo w nocy na mnje sahla.“ Blaki zhubja so do džewjateho dnja. (Z katholskich stron.)*

Najbóle sebi smjeré mysla w *podobje* žony; mjeno tuteje žónskeje bytosće je pak *smjeré* (dl. *smjerś*), pak *smjertnica* (čěski tež smrtnice, smrtholka, smrtonoška). „Smjertnica“ je jenož hornjołužiske pomjenowanje, nětko pak tež hižo we někotrych stronach zabyte.***) S. B. Ponich a po nim J. E. Smolef wopisujetaj smjertnicu něhdže takle: „Smjertnica abo tež smjeré pokazuje so jako blěda, přistojna a w bětu drastu woblečena žónska, kotraž so před tym domom abo znutřka njeho zjewja, hdžež ma wob tři dny něchtó wumrěc.“***) Zo je smjeré běła abo běloždrasćena, je powšitkowne přeswědženje lužiskich Serbow. „Běła smjeré“, die weisse Todesgöttin (ist wendische Volksanschauung), steji w Pfulowym „Słowniku“. Hdyž je štó jara wěriwy, tak zo wšo za wěrnosć džerži, štož so jemu na nós powěsnje, praji so: „Tón wěri, byrnjež by rjekł, zo je smjeré čorna!“ (Z Ralbic).†) Jenož z Bolborc mam powěsć, zo so smjerékhorym druhdy tež pokazuje jako šěrozdrasćena žona.

*) M. Róla w rkpnej „Serbowcy“ XX. — Nam džěćom, jako chcychmy po wječornej modlitwje hišće jěsć, je wowka přeco prajila: „To njesměš, hewak by w nocy smjeré přišla a by tebi hubu woblizala.“

**) Jenož Veckenstedt ma jo tež we swojich delnjołužiskich bajkach, njewěrju pak, zo ma to z luda; najskeršo jo zasłyša wot někajkeho wučerja, kiž Smolerjowu zběrku znaješe (str. 343).

***) Ponich (Pannach): „Reliquien atd.“ w Laus. Monatschrift 1797. II, 757. — Smolef, Pěśnički II, 268. Časop. Mać. Serb. 1848, 221. Tež w Čěskej předstajeja sebi smjeré w podobje běleje knjenje. Hdyž dyrbi ženjeny muž wumrěc, pokaže so „běła knjeni“ jeho žonje: přikhadža přez wuheń do kuchnje a wozjewja so druhdy přez šumjenje, kajkež so hewak słyši, hdyž so z listnom papjery třase. Hdyž je tajke šumjenje słyšec, njesmě so potom wudowa ženje wjac wudać. Hdyž dyrbi mužej žona wumrěc, pokaže so běła knjeni mužej we jstwje wo pohnoc bliže łoża. W druhich wokolinach praja, zo přikhadža běła knjeni pod wokna před kběžu, hdžež khory leži a praša so, hač su wšitcy domach. Hdyž jej přiswědča, zo haj, dha jim powě, hač khory wumrije abo nic. Hdyž pak wšitcy domach njesu, rjeknje, zo nima khwile čakać, a khory wumrije. Dr. J. V. Grohmann, Sagen aus Böhmen, Praha 1863, str. 69, 70.

†) M. Róla, Časop. Mać. Serb. 1877, str. 98.

Tež w přiwerkach wšitkich druhich Słowjanow wustupuje smjeré w bělej drasće (Máchal 85). Z cyla je běla barba — barba smjeré: serbske žarowace žony du za kašćom w bělych płachtach; „běly kón we swazbarskem šěgn pokazujo na smjeré.“*)

W ludowych basničkach pokazuje so smjeré w dospolnje čłowjeskej podobje, tak zo so wot druhich žónskich nikak nje-rozdžěla (přir. niže „Smjeré kmótra“).

Hewak so smjeré pokazuje tež w mužskej podobje; w někotrych stronach so praji: smjeré je muž z kosu. (Bolborcy.) W mužskej podobje (małeho, stareho mužika) wustupja tež w teje delnjoserbskej bajcy:

79. Styriadwažasty kmotř.

W Bórkowach běšo raz čłowjek, ten mějašo styriadwažasća žiśi, a kóžde góle mějašo styriadwažasća kmotřow. Ako to styriadwažaste góle dupiš kšěchu, žěšo ten nan, ako howac přecej, tych kmotřow prošyt. Ako jich třiadwažasća hupřosyl běšo, njewěžašo nikogo wěc. Tužny žěšo ďalej. Ga zmakašo janogo małego čłowješka, ten prašašo jogo, cogodla by tak tužny byl? Wón hulicowašo jomu, až toho styriadwažastego kmotřa krydnuš njamožo. „Gaž howac nic njejo“, žašo ten žěd, „ga keu ja ten styriadwažasty kmotř byš a to dej byš twoja gluka.“

Ako to dupjenje běšo a te kmotřa zgromazone běchu, ga přižjo teke ten mały čłowješk. Wón nic njewěžašo, žašo jano tomu nanoju skřažu: „Ty dejš byš něto gójc a ja keu ší pomogaš. Gaž ty k janomu chóremu přižjoš, a ja stojim we głowach, ga bužo humrješ, stojim pak w nogach, ga lužo se hustrowiš.“

*) Šwjela w „Łužicy“ 1891, 82. — Tu słuša so přirunać. štož Gräve z přeněmčeneje Łužicy zapisa. We wokolinje Wostrowca (Ostritz) wěrja, zo temu, kiž póstnicy wječor (am Fastnachtabend) smjeré w podobje někajkeho zwěrjěca (psa, kóčki, ryby, ptaka atd.) čisće běleje barby (von schlossweisser Farbe) wohlada, w tom lěće něchtó wumrje, hdyž nic wón sam. To samo jeho wočakuje, hdyž nalěto přenju mjetel bělu wohlada. Hdyž pak so bále mjetele we wulkej mnohosći pokaža, budže wójna; tak bě w l. 1778 a 1806. — Madžarojo wěrja, zo czyz běly kón, kiž so před wrotami w prochu wala, wěšći smjeré gospodarja. „A fehèr ló megrngta“ (běly kón je jeho trjechiš), praji so wo tym, kiž nahle wumrje. „Am Ur-Quell“ 1892, 145.

Tak ako ten cłowješk běšo gronił, teke se sta. Po někotarych mjasecach běšo ten nan wjeliki gójc, přeto dokulaž se kóždy raz stanu, což wón zašo, chójzachu k njomu wot wšyknych bokow, a wón se wjelgin rozbogaši. Ten mały cłowješk pak běšo ta smjerś.

Raz běšo tych gójcowych dobrych bogatych přijašelow jaden schórjeł, a tomu kšěšo rad pomoc, dokulaž jogo přijašel běšo a teke dobrego zaplašenja se nažejaš móžašo. Ako pak k njomu stupi, stojašo ten mały cłowješk w głowach. Ten chóry derbješo togodla humrješ. Ten gójc pak hobroši tu póstolu, a něto stojašo ten cłowješk w nogach, — a ten chóry se hustrowi.

Po někotarych dnjach přijzo ten cłowješk k tomu gójcoju a zašo k njomu: „Póž ze mnu, ja keu ší něco pokazaš!“ A wón zěšo. A wónej přijzoštej do wjelikeje špy, tam njeběšo nic, ako jano wjele towzynt swěckow se tam swěšašo, młoge běchu dlujke, młoge pak krotke. Ten gójc se hopšaša: „Kake su to swěcki?“ Ten cłowješk jomu wotgroni: „Glědaj, to su te cłowjecne žywjenja. Młogego swěcka jo hyšće dlujka, a ten bužo hyšće dlujko žywy, młogego swěcka jo krotka, a toho kóuc jo blisko.“ We tom přijzoštej k janej swěcce, ta běšo při samom dohupalona a juž tak myrkotašo a kšěšo gasnuš. „Ceja ta swěcka jo?“ hopšaša se ten gójc. „To jo ta twója“, wotgroni ten cłowješk. „Gaby ty mje slědny raz njebobšniž, mogał hyšćer dlujko žywy byš, ale tak dejš humrješ!“

H. Jordan: Časopis Maćicy Serbskeje 1876, 17)

Tež Schulenburg, Volksth. 36, ma hasničku „Der Tod als Gevatter“. W tej pak je mótk z lěkarjom; ma wot smjerće kamušk a hdyž jón trěje, pokaže so jemu smjerć pak w głowach, pak w nohach khoreho. Jako ju zjeba, wotwjedže jeho smjerć do hele, hdžež jemu swěcki pokazuje. Wón pak prosy smjerć, zo by jemu nowu swěcku zaswěćila; smjerć je jemu po woli, tola wón z njewušiknosću swěcku powali — swěcka hasny a wón zemrě.

*) Parallelnu němsku basničku hl. pola Grimma, D. Myth. 812. Tež Češa maju tajku basničku, w tej pak ma smjerć podobu rjaneje žónskeje. Basnička rěka „Smrt kmotřenka“ a namaka so w Kulďowych Morav. pohád. II, 97.

Pódlá tutech předstawow je tež rozšěrjene přeswědčjenje, zo ma smjeré podobu kosćowca z kosu.*)

(34.) W jenej bajcy Rabenaua (Der Spreewald, 125) zjewja so smjeré na konju. „We Škodowje w Delnej Łužicy widžeše raz tamny stary nócný stražnik wo pońocy smjeré přez wjes jěc. Smjeré bě na konju a přiskaka tež k nócnemu stražnikkej. Na třeci dzeń pak wón wumrě.“**)

Wobydlenje smjeréce wopisuje so w basničcy „Styriadwazasty kmotr“ na podobne wašnje, kaž pola Čechow (na Morawje), Małorusow a Němcow; je to wulka jstwa z přemnohimi swěčkami — ěłowjeskimi žiwjenjemi. Hdže so tale jstwa namaka, so w Jordanowej bajcy njepraji; w Schulenburgowej steji, zo je w heli; Češa a Němcy ju sebi mysla jako wulku prózdnjeńcu pod zemju; Małorusojo ju položeja do podzemnskeje khěže.***) W slědowacej serbskej basničcy přebywa smjeré ze svojim mužom w někajkej khěžcy, kotrejež wrota su z ěłowjeskej nobu, durje pak z ruku zatykane; w tej basničcy ma smjeré wulke myše z kosami za wotročkow, małe myše z hrabjemi pak su jeje džowčički.

80. Smjeré kmótra.

Jeni starši mějachu telko wjele džěci, zo skónčnje, hdyž so jim hišće džowčička narodži, njewědzachu, koho za kmótra prosyć. Duž jo muž šof a jo Bóhlby-Knjeza (Boha lubeho Knjeza) zetykał. Tón jo so prašał: „Čomu sy tak zrudny?“ Muž wotmołwi, zo ma telko wjele džěci a nětko njewě, hdže dyrbi sej kmótra pytać. Bóh tón Knjez: „Wzmi sej mje!“ — „Tebje njerodžu“, wotmołwi muž, „ty daš jenom' wšo a druhom' nič.“ Potom dale džěše a zetka smjeré. Ta jo so joho runje zas' tak prašała. A wón rjekny: „Ty so mi lubiš, ty tola bjerješ wšo, štož ěi do rukow přińdže, staroho a młodoho, bohatoho a khudoho.“ Duž sej smjeré za kmótru wuprosy.†)

*) Pólscy rěka smjeré tež kostka, kostusia, kostucha, kosta.

**) Tež w němskich bajach pokazuje so smjeré na konju, Grimm, D. Myth. 803. Přir., štož bě wyše prajene wo běłym konju — wěšćerju smjeréce.

***) Máchal, Nákras slov. bájesl. 86, cit. z Afanasjewa, Poet. wozzr. III, 203.

†) Přir. Jahn, Volkssagen č. 43. Tam zetka nau tež čerta (druhelo).

Smjerec přinǎdže a po křiciznach praješe: „Hdyž budže wona kusk wjetša, dyrbi mje wopytać a ja sej po nju přinǎdu.“ Holčka rosćeše a bě jara šikowana; nětk so wona staršim tež lubješe a woni ju njechachu přeć dać. Raz poča ta smjerec do dwora hić a woni so dohladachu, zo wona po tu holcu dže. Nětk mać wołaše: „Skoč přecy spody džěže a skhowaj so!“ A holčka zlěze spody džěže a so skhowa. Nětk smjerec přinǎdže do jstwy a wołaše: „Hdže maće tu moju mótku?“ A holčka wołaše: „Kmótra, ja sym spody džěže! Kmótra, ja sym spody džěže!“ Potom kmótra wza holčku sobu a džěštej přeć bromadže. Přinǎdžeštaj wulki kruh a zetkaštaj wulke myše z kosami. Kmótra praji: „To su moji wotročcy.“ Nětk zas' kruh dale džěštaj a zetkaštaj małe myše z hrabjemi a z twarohowymi pomazkami. Kmótra praji: „To su moje džowki.“ Nětk zas' dale džěštaj a přinǎdžeštaj hać k jich dworej. Dwór bu zatykany z jenej čłowječeje nohu. Nětk přinǎdžeštaj k khěžinym durjam, a te běchu zaso z jenej čłowječeje ruku zatykane. To so holčka žno kusk boješe wšocho. Potom přinǎdžeštaj nutř, a kmótra da jej w mlócy catty k jědži a praješe: „Jěz ty a khwataj, zo 'džeš spać, prjedy hać mój muž domoj přinǎdže.“ Hdyž bě holčka po wječeri, potom ju smjerec wjedže šedo komorki do loža; w tej komorecy bě małe woknješko. Duž smjerec holčcy praješe: „Nětk spinkaj lnydom!“ Po khwili přinǎdže tón smjereciny muž dom a praji: „Jow tak za čłowječeju dušu smjerdži!“ Smjerec rjekny: „Budž z měrom, wona hišće njespi!“ Holčka pak slyšeše, što kmótra powěda, a duž wona z małym woknješkom won wuskoči a běžeše na drohu. Tam runje jědžeše někajki fórman z pičelemi, a toho wona prošeše, zo by ju do jenej pičele nutř skhowať. Wón pak so boješe a njechaše z woprědka; hdyž pak holčka jara prošeše, potn ju tola wza a ju zašpóndowa do najspodnišeje pičele. Nětk jo ju wón daloko wjezť po holi. Za khwilu su přiběželi wotročcy teje smjerec a su so prašeli, hać wón tu holčku ma. A wón praješe, zo wón žanu holčku nima, jenož prózne pičele. Potn jo wón wšě dyrbjať dele zunjetać a woni su do nich hladali. Hdyž su k tej najspodnišej přišli, su prajili: „Hdyž w tych njejo, w tej najspodnišej njebudže“, a su so wróćili a pohonež jo z holčku dale jěť. Prjedy hać jo z hole

won přišel, jo jej prajil: „Nětk će ja njemóžu dale wjacy měć.“ Potn jo ju won pušil a wona jo hnydom na jenu wysoku khójnu zlězla. Tam jo we wulkich strachach jara z měrom sedžala, dónž nje'dže swětly džeń. Nětk, jako jo wona tam třepotajo sedžala, jo přišta črjoda rubježnikow, a te su so pod tón štom zesydali. Nětk jo wot njeje přec něšto dele padało, a to su so woni nabojeli a duž su wšitecy čeknyli. Potn, hdyž su woni přeč byli, jo wona dele zlězla a jo zamóženjo, kiž su woni tam wostajili, wzała a jo šta k swojim staršim. Tym jo wšitko powědała, kak so jej pola kmotry što.

Powědašće: Khata Bjaršec z Boranec a H. Handrikowa z Budyšina.*)

*) Džělba tuteje basničky, hdžež so wopisuje pućowanje smjerće z holicku a smjerćiny dwór, naspomina basničku „Mótka a kmótra“, kotruž wojewi M. Róla w „Łužičanu“ 1862, 169. W njej pak so njepraji, zo by kmótra smjerć była; zda so, zo je Rólowa basnička jenož kruch našeje basnički, kotruž jeho powědať hižo cyłu njewědžeše. Podawamy ju tudy w došpólnym wotpisku:

Něhdy běše holčka a ta měješe daleku kmótru. A ta kmótra jej přecy kazaše, zo by ju wopytała. Wona jej rěčeše: ‚Moja mótka, přińdž mje tola doma wopytać.‘ Tak so ta mótka junu na puć zhotuje a tam dže. Kruch džěše a džěchu tam štyri psy z kosami; a zas kruch dale, a tam džěchu štyri kóčki z hrabjemi; a přińdže hač k dworej, a tam myše z pomazkami běhachu; a wona chceše sej dwór wotčinić, a tón dwór bě z čłowječeje lěwej ruku zatykany; a wona stupi do dwora, a w bróžni tam štyri psy mlóćachu; a wona džěše do hródže pohladać, a tam kóčka kruwu deješe; na to džěše nutř, a tam konjaca noha butru džěšaše; a pohlada do hele, a tam so črjowa motachu. Potom ta kmótra nutř přińdže a tu tež wona hižom praješe: ‚Mótka, što sy tola widžala? — ‚Najprjedy sym widžala štyri psy s kosami.‘ — ‚A moja mótka, to su moji wotročcy byli; a što sy dale widžala? — ‚Džěch kusk dale, a tam džěchu štyri kóčki z hrabjemi.‘ — ‚A moja mótka, to su moje džowki byle; što sy dale widžala? — ‚Hdyž k dworej přińdžech, a tam myše z pomazkami běhachu.‘ — ‚A moja mótka, to su moje džěci byle; što sy dale widžala? — ‚Dwór bě z čłowječeje lěwej ruku zatykany.‘ — ‚A moja mótka, to je moja zasuwka była; što sy dale widžala? — ‚W bróžni tam štyri psy mlóćachu.‘ — ‚A moja mótka, to běchu zas moji wotročcy; što sy dale widžala? — ‚Ja džěch do hródže pohladać, a tam kóčka kruwu deješe.‘ — ‚A moja mótka, to je zas moja džowka była; što sy dale widžala? — ‚Ja džěch nutř, a tam konjaca noha butru džěšaše.‘ — ‚A moja mótka, to je mój muž był; što sy dale widžala? — ‚Pohladaš do hele, a tam so črjowa motachu.‘ — ‚A moja mótka, to je tola moje předženko bylo.‘ A jako bě

Smjerc pak njemóže čłowjek kóždy widzieć — su jenož někotři ludžo, kotrymž so smjerc pokaže, bjez toho zo by jim škodžiła. Tak w basničy „Styriadwazasty kmotr“ jenož lékař smjerc widžeše, hewak nihtó. Někotrych ludži sebi smjerc wuběra za přewodzerjow (podobnje kaž mór); čí dyrbja ju tam přewodžeć, hdžež dyrbi něchtó wumrěć. Wo tajkim přewodzerju smjerće čitany pola Schulenburga (W. Volksthum, 112) takle:

(35.) W Hatku pola Dubca bě něhdže před sto lětami wěsty Myšnar žiwy. Tón dyrbješe kóždy króc, hdžž měješe něchtó we wsy wumrěć, ze smjercu jako přewodzeť hić. Wón widžeše smjerc, ale žadyn druhi ju njemóžeše widzieć. Raz wón wumrě a bě hižo w kašću, tola na třeći džeń wstany a bě potom hišće džesać lět žiwy. Wón wědžeše wšo, kak w njebju je, tola njesmědžeše wo tym wjele powědać. (Slepo).*)

Hdžž hewak štó smjerc wohlada, dyrbi wumrěć. „Komu so smjertnica pokaže, wumrje wob tři dny“, wěri so w Serbach.***) Přir. horjeka č. (34): tam dyrbješe škodowski nócný stražnik, kiž smjerc wohlada, do třećeho dnja wumrěć.

To wšo pak su jenož wuwzaća: prawidłownje je dla ludži njewidžomna — jenož skočo ma tak wótry wid a čuch, zo widži tež smjerc k ludžom so přibližować (kaž tež druge duchi), pře čož ju tež z wučom, ručom atd. witaja abo so spřóša, kaž konje atd. (Róla, Serbowka XX.) Tehodla, hdžž pos wuje, so praji: „pos smjerc widži, něchtó wumrje.“

tole ta kmótra prajiła, dha je wona hnydom swoju mótku skóncowala. — Kónc našeje basnički přir. z basničku „Mlýńkec Hanka“, Łužičan 1862, 25. — Na podobne hrozne wašnje so w druhich słowjanskich basničkach wopisuje wobydlenje Jagi-baby.

*) K. Knauthe powěda w Am Ur-Quell 1891, 66 ze srjedźneje Šlezskeje tule bajku: Raz džěše młody hólć do Lauterbacha na reje, hdžež so cheyše ze swojej lubku zeńć. Po puću přitowaři so k njemu někajki młódzenc a džěše, zo póndžetaj na reje bromadže. Potom rjekny: „Ja sym smjerc a du do Lauterbacha po kapelnika. Za lěto přindžeš ty na rjad.“ Na rejach, hdžež jeho nihtó hač jenož tamny hólć njewidžeše, da smjerc kapelnikej plistu a wón so mrtwy na zemju wali. Za lěto pak woprawdže tamón hólć wumrě. Přir. Jahn, Volkssagen č. 45.

**) M. Róla w „Serbowcy“ XX. Tu sebi naspominamy česke prajidmo: „smrt uzřiti“ = wumrěć.

Wo tym, na kajke wašnje ludží mori, so wjele nje-powěda; najbóle rozšěrjeny nahlad je, zo čłowjekej hłowu z kosu wotřeznje. Hewak so w bajcy č. 79 praji, zo čłowjek wumrje tehdom, hdyž jemu smjeré w hłowach stejl.*) Jara zajimawy je slědowacy přiwerk: Při ložu khoreho čłowjeka stojitaj dwaj jandželaj: jandžel pěstón a smjeré. Taj mjez sobu bědžitaj a štóž dobudže, temu khory připadnje. Hdyž dobudže jandžel pěstón, čłowjek wotkhorí; hdyž smjeré, dha čłowjek wumrje. (Róla w Serbowcy XX.)**)

Hdyž raz smjeré po čłowjeka přińdže, dha ničo njepomha a čłowjek dyrbi tón swět wopuścić, kaž praji přisłowo: „Smjeré njeda so wotpláćić“.***) Jenož w basničcy č. 79 je lěkař smjeré zjebał, z tym, zo je ložo wobročil, tak zo bě potom smjeré w nohach.†)

Prjedy ludžo wědžachu džen a hodžinu swojeje smjerée — nětko pak wjacj njewědža, hdy sebi po nje smjeré přińdže. Přičinu teho wukładuje lud takle:

81. Kak bu předwidnosć smjerée zhubjena.

We starodawnych časach mějachu ludžo wšelake prjedownosće před nami; nimo druheho wědžachu tež, hdy wumrěja.

*) Tak tež w českej basničcy „Smrt kmotřenka“. — Polacy wěrja: Hdyž steji smjeré w nohach, wuměra čłowjek při połnym pomjatk, steji-li pak w hłowach, zhubja čłowjek pomjatk. Smjeré ma dvě wobruči, kotrež čłowjekej na hłowu načahuje; hdyž přińdže přenja wobruč na hubu, dha čłowjek zhubi rěč; druhu zatličí na hłowu a čłowjek zhubi pomjatk. Szezęsny Jastrzębowski, Wisła V, 866.

***) W morawskej basničcy smjeré lěkarja dyri ze šmutličku a wón wumrje. (To praji Veckenstedt s. 139 wo b. losí, změšejo ju z morom abo ze smjerécu.) W morawskej pěsni smjeré ludží z kłokami zatřěla. Máchal, Náskres 86.

****) Časop. Mać. Serb. 1855, 116.

†) Na te same wašnje bu smjeré zjebana w českej a němskej basničcy. Hewak so w jednej pólskej bajcy powěda, kak je překlepany bur smjeré do prózdného štoma začinił, tak zo potom ničo njemrěješe, doniž ju wón njepušći. Smjeré w štomje jara wuskhny a woslabny, a tehodla nětko ludži dlěje mrěja, dokaž smjeré nima wjacj telko mocy, zo by jich nadobo zarazyć móhla. Ciszewski, Lud rolniczo-górnicy, 156. W druhej bajcy bě smjeré žel, zo dyrbi džěcom mać wzać, a smili so nad nimi; za to pak bu wot Boha khostana. Wisła V, 866.

Hdyž pak zawisć a njepopřeće we nich nastawać poča, pućowaše Bóh luby Knjez junu po swěće a do maćeje wjeski přišedši wuhlada starca, kiž roztorhany pět swojeje zahrody z kopriwami płaťaše. Postrowiwiši burika woprašaja so Bóh: „K čomu tajke dziwne konanje? To njemóže ani tři dny dzeržeć!“ Starc, kiž Boha lubeho Knjeza njepózna, rjekny: „Mje hižo tajki pět předdzerži, dyrbyju jutře wumrěć. Njeh so moji potomnicy dale staraja; sym tež hladać dyrbjal, kak wutruju!“ Bóh zrudzi so nad tajkej sebičnosću a widžo, zo předwidžomosć smjerće čłowjekeje spomožna njeje, praješe při sebi: „Wot nětka nima ničtó wjacj wo swojej přichodnosći wědžeć.“ Kipreho starca pak hnydom wopuści. Nětk boja so ludžo smjerće džen wote dnja, njemysla pak na nju, hdyž je blisko.

J. Wawrich w pražskej rkpnej „Serbowcy“ X.*)

Druhdy pak tola smjerć wozjewja swój přikhad hišće nětko. Tak, „gaž jaden dej humrěš, klapa se tři raz do hokna“ (Skjarbošć); tež hdyž so w nocy mjez dwanatej a přenjej hodžinu tři raz do proba abo durjow zwonka dyri, wonka pak ničtó njeje, dha we krótkim času w tym domje něchtó wumrěje (Tradow).***) — Gaž blidarjoju pilka klincy, dej něchten humrěš. (Skjarbošć.) — Słyšiš-li hdže časnik dikotać, hdžež tola žaneho njeje, wumrje něchtó (Róla, Serbowka XX.***) — Dže-li duchowny wot khoreho a kuri-li so swěčka za nim, wumrje khory, hdyž do přědka, wustrowi so. Hdyž na wołtarju swěčka hasnje, wumrje jedyn duchowny za krótko (ib.) Hdyž so při wolijowej lampje hłojčka žehli, budže we wsy čěto (z Wuric). — Komuž nazymu štom kćeje, temu něchtó wumrje (Róla, ib.). — Njejsy-li džěco „zabry“ (Schwämmchen, khorosć, čěs. moučnice, houby, kurděje atd.) měš, dóstanješ je krótko do smjerće (ib.) †) — Kotrež džěcatko ma

*) Přir. Schulenb., W. Volkssagen 59. Cyle tak sebi powědaju tež Polacy. Stefanja Ulanowska, Wśród ludu krakowskiego. Wisła I, 104.

**) W měsće Woldenbergu jězdzi w nocy „der Todtenfuhrmann“ a klepa na durje teje khěže, hdžež dyrbi wob tři dny něchtó wumrěć. Schulenburg, W. Volkssagen 131 pozn.

***) Přir. Schulenburg, W. Volkssagen 147. Hewak jara rozšěrjeny přiwerk tež pola druhich ludow.

†) W němskej hasničcy praji smjerć swojemu kmótrej, zo, prjedy hač po njeho sebi přińdže, pósćele swojich pósťow: zynčenje we wušomaj, kipjanje

módrú žilku přez nós, bórzy wumrje (ib.). — Hdyž w nocy sowa suta, abo słyšiš-li sykorku w twojim dworje abo w twojej zahrodže wołać, móžeš wědžeć, zo něchtó z was abo ze susodstwa wumrje (sykorcyne wołanje móže tež jenož khorosé wěšćíc; ib.). — Hdyž při pohrjebje króna z kašća padnje (krónu maja zwjetša jenož džěćí), wumrje bórzy hišće něchtó ze samsneje swójby (z Pančic). — Hdyž přezohnowanjo přebija a z dobom hodžinu bije, bórzy něchtó we wsy wumrje (tež). — Atđ.

Móžeš pak tež smjerć na so přiwołać. Tak hdyž štó kmótr přeprošeny njeńdže, skoro wumrje (Róla). — Ženje njesměš hwězki ličíc, móhl však swoju trjechić a wumrěć. Tež zuby njesměš ličíc, hewak po tak wjele lětach wumrješ, kaž sy zubow naličič. Druzy praja: Zuby njesměš ličíc — přetož hdyž smjerć njewě, kelko jich maš, dha so ée wona rady zminje. (Tež.)*

V.

Slóněko, měsac, hwězdy.

Porěčawši w prjedawšich wotdžělach wo mythiskich bytosěach, wšelako zwjazanych ze žiwjenjom čłowjeka a z přirodu, jeho wobdawacej a jemu zežiwjenje poskićacej — wobróćmy so nětko k byćam, z kotrymiž je sebi jednory Serb zdalenišu přirodu wožiwił. Wot teje přirody dyrbjachu jeho přistupnu mysl wosebje jara jimać njejbo ze slóněkom, měsacom a hwězdami, kaž tež wšelake powětrowne wujawy, jako mróče, dešć, hrimanje, wětr atđ.

Z přenjatnych předstawow wo njejbu a njebjeskich čělesach, kotrež bychu do našich studiji słušate, powostachu jenož drjebjeńki. Štož je so nam poradžilo wo tym zhromadzić, tudy w krótkosći přewidnje podawamy.

a) *Slóněko*. W serbskich basničkach nakhadžamy slóněko dospólnje zwosobnjene, hač runjež njeje tuto zwosobnjenje tak

wočow, běl zubow (potajkim wšelake khorosće), zmerski a zešědžiwjenje brody. Grimm, D. Myth. 813.

*) Šořta podawa tež Fiedlerjownu bajku „Namakana njewjesta“ (Eužičan 1861, 121); ta pak njeje ze serbskeho luda, kaž mi k. Fiedler sam wobkrućí.

nadrobnje wuwjedzene, kaž w drubich słowjanskich basničkach. *) Tak w basničcy „Pan Hibšik“ (***) přikhadža žona, pytajcy swójeho muža „Pana Hibšika“, we wulkim lěsu najprjedy do khěžki Božeho Wětrika, potom do khěžki jeho bratra, Božeho Měsačka a skónčnje do khěžki Božeho Slónčka. Wotewrić jej přińdže Slónčkowa žona, kotraž ju njechaše z wopředka k sebi na nóc wzać, so wurěčejo, zo jeje muž kóždy króć jara na ludźi rozbñewany domoj přińdže; skónčnje pak so smili a ju nutř pušći. Hdyž pak přińdže knjěz Slónčko domoj, běše woprawdže jara hněwny a swarješe na ludźi; praješe, zo sebi wšu prócu bjerje, ale zo njemóže wšem prawje činić. Jenemu swěći přewjele, druhemu přemało; někotři praja, zo jara smali, druzy přećiwo temu, zo by dyrbjało lěpje zemju wohrěwać. „A tuž ludžom ženje nje-wutrjechiš“, rjekny a wusny. Rano, powědzewši žonje wo Panu Hibšiku, kiwnje jej ze swójeje złotej hlówu Božemje a z woknom won wuleći. Jeho žona potom dari knjeni Hibšikowej mały worješk, w kotrymž tuta pozdžišo złotu drastu namaka. — Tež prajidmo „slónčko w boži domček dže“ swědži wo tym, so sebi jo Serbja w někajkej khěžcy bydlace myslachu.

Na to, zo sebi naši prjedownicy slónčko jako žiwe byće myslachu, pokazuje tež serbski přiwerk, zo na jutrowničku (jutrowne ranje) bože slónčko při skhadženju z wjeselom tři króć poskoči. ***)

Tež na powostanki bójskeho počesćowanja slónčka móžemy pokazać. Frenzel praji, zo před nie jara dolhim časom Serbja, do cyrkwy zastupjacy, so wobroćowachu k slónčkej a jo přez zejnowanje kłobukow postrowjachu. †) Hdyž tež tutu powěsć z wěstej rezervu přijimamy, móžemy tola powostank tajkeho počesćowanja widzieć w slědowacych přiwerkach: Na slónčko, měsac a hwězdy njesměš z porstom pokazować, hewak wukoles lubemu

*) Wo tym čitaj wosebje pola Afa nasjewa, Poet. wozr. I. a Máchala, Nákres str. 41 a sl.

**) Kotruž zapisach w Khrósćicach a wozjewich w „Lužicy“ 1892, str. 59.

***) Lužičan 1868, str. 53. Podobnje wěrja tež druzy Słowjenjo. Hl. M. chal, Nákres 42.

†) Haupt, Sagenbuch II, str. 13.

Knjezej woči.*) W katholskich stronach warnuja stari ludžo: Njepraj ženje „Słónčko dele dže“, ale „Słónčko so khowa, abo sl. w boži domček dže“, dokelž něhdy je so temu, kiž je to prajił, hlós słyšeć dał: „Prjedy twoja hłowa dele póndže, hač słónčko.

Wo žonje w słónčku hl. niže při mēsačku.

b) *Mēsačk*. Podobnje kaž słónčko, tak ma tež mēsačk w mjenowanej basničcy podobu muža, kiž ze swojej žonu w małej lēsnej khěžcy přebywa. Tam so wo nim takle powěda: „K raju je boži Mēsačk ze slěbornymi włosami domoj přišoł a je jara hněwny był, ze škórnjemi mjetał a wšo! Praješe, zo ludžo z nim ženje spokojom njejsu, někotrym swěći přewjele a druhim přemato, tak zo jim ženje wutrzechić njemóže. Skónčnje so změrowa a so lehny.“ Při džělenju da Mēsačkec mać Hibšikowej žonje worješk ze slěbornej drastu.

Na počesćowanje mēsačka w dawnych časach pokazuje tamny přiwerk, po kotrymž so njesmě na mēsačk z porstom pokazować (hl. wyše: słónčko). Tež móc, kotraž so młodemu a połnemu mēsačkowej přicipiwa, móže wo tym swědčić. Tak so praji: Na młody mēsačk žohnować — pomha (Wulki Wosyk a druhdže). Hdyž sebi na młody mēsačk nohće zwotrihaš, njebudža će zuby boleć. (Róla w „Serbowcy“.) Wobladaš-li młody mēsačk nje-nadžijcy na lěwicy, změješ tón mēsac njezbože, hdyž na prawicy, zbože; w tym padže klepaj sebi na zaki, a njebudža tebi po cyły mēsac pjenjezy brachować. (Smolef II, 259; Róla w „Serb.“) Włosy smědža so džěćom jenož při połnym mēsačku třihać, dokelž potom prawje dołhe narostu. (Łuž. 1891, 6.)

Jara rozšěrjena běše powěsć wo mužu, kiž stoji w mēsačku; wšak mamy prajidmo: „stejiš kaž muž w mēsačku!“ (Pful, Słownik.) Tu powěsć zapisach takle:

82. Muž w mēsacu a žona w słóncu.

Muž jo w mēsacu a žona w słónčku. W słónčku žona přeco stoji z korbom na khribjeće — tam su jeja nutřka, kotrež jo wona kranyła. Prjedy jo wona stała w mēsačku, a tam jo ji jara zyma było. Potom stej so z tym mužom mēnjaloj, kiž

*) Schulenburg, Wendisches Volksthum, str. 163.

prjedy w slónčku stoješe tohodla, dokelž jo hnój rozkid'wał s'jaty dzeń. To stej muž a žona bytoj.

Powědaše Khata Wokowa z Němcow.

(36.) Trochu hinak powěda so ta powěsć w Delnej Łužicy: Raz njedźelu rozkidowaše muž ze swojej žonu hnój. Nadobo přińdže mały mužik a so muža woprašaja: „Čohodla njedźelu hnój rozkiduješ? Hdže chceš přińć: na slónčko abo na měsacěk?“ Muž sebi myśleše, zo džě w slónčku přejara horco budže, a tuž sebi měsacěk wuzwoli. Tak přińdže na měsacěk, a wot toho časa ma měsacěk wobličo; žona pak přińdže do slónčka, hdžež so spali, tak zo ju wjacaj njeje widžeć. (Schulenb., W. Volkssagen 58.)

Tuta powěsć wo měsacěnym čłowjeku njeje jenož lužiska: podobne powěsće powědaju so w cyłej Europje, haj tež jara staru chinesisku powěsć teje družiny znajemy.*)

c) *Hwězdzy*. Tež hwězdzy sebi Serbja wšelako wožiwjowachu; pak sebi hwězdzy same jako wosebite žiwe byća předstajachu, pak na nje duchow sadžachu. Pleiady rěkaju delnjoserbscy „te sydym babki“ (č. tež „báby“) abo „wojcki“ (wowcki). Hwězdženje ursa major rěka wokoło Slepoho „forman“ (hl. „wóz“); wo nim zapisa Schulenburg (W. Volksthum 167) takle: Forman ma štyri kolesa a trochu konjow; blisko při srjedźnym konju je pohoně. Hdž raz pohoně na najmlódšeho konja skoči, budže sudny dzeń. Něhdy jědžeše pohoně a zawadzi z prawym zadnim kolesom wo helu; tehodla je wono nětko kusk zady. —

Wo hwězdach so wěri, zo su sydło khudych duši, doniž njebudža wumóžene. Padnje-li hwězda, praji so w katolskich stroinach: „khuda duška bu wumóžena.“

Mróčele. Njewjedro. Wjera.

a) Polacy sebi powědaju wo planetnikach, hobrach wohidneje podoby, čornych kaž wuhnjerjo, nahich a kosmatych, kotřiž wodu do mróčeli čerpaju a mróčele po njeju storkaju abo čahnu.**)

*) Žórta poskića Sumcow w Kult. perež. str. 398 w studiji „Лунный человекъ.“ Hl. tež Máchal, Nákr. 50; z nim pak njemóžemy być jeneje mysle, hdž praji, zo słowjenjo tu powěsć wot druhich ludow přijachu; za to nimamy dopokazow. Dale pšir. Am Ur-Quell I, 85; III, 290, 343.

**) Ciszewski, Luď rolniczo-górnicy str. 155. Federowski, Luď okolic Žarek str. 296.

Sandoměřscy Lěsowacy sebi baja, zo hobrojo džělaju z mňow kudžel, kotruž žony, wot wódnych mužow tepjene, přadu; z napředženych nići potom hobry džělaju wulke płachty, kotrež zešiwaju, z wodu napjelnjuja a po njeju ćahnu.*) Město hobrow mjenuja so druhdy tež čerći abo kuzłarniče (ib.).

Hdyž sebi to naspomnichmy, lóže zrozymimy slědowace serbske přiwerki a powěsće. W katholskich stronach mudri ludžo warnuja: Njepraj ženje, „tole je čorna mróčel“, přetož něhdy je to něchtó prajił a z mróčele je so hłós słyšeć dał: „Čorniša nic, kaž twoja duša.“ — Njewjedro móže so zaprajić. Junu je tež něchtó bože njewjedro zaprajił a tu je z čorneje mróčele kowafski wotročk padnył (Róla w „Serb.“)**) Hdyž so dešćik dže, praji so: „Pětr je džěru wotěinił a njemóže ju nětko zatyknýć.“ Hdyž sněh pada: „Pětrowe gólcy su to ložyšćo rozternuli a su pjerjo wusypali“ (Schulenb., W. Volksth. 164, 165). To wšo su wiđzomnje powostanki stareje wěry do bytosći, kotrež mróčele, dešć atd. načinjaja. K tym powostankam móžemy tež zaličić, štož Schulenburg na str. 165 knihi Wend. Volksthum piše a štož nas na přiweru Sandoměrskich Lěsowakow dopomina: „Stari wěrjachu, zo mróčele wodu čerpaju z hatow. Raz stupi jena mróčel do wulkeho bata a z njeho wjele wody nabra. Potom ćehnješe za Mužakow. Tam pak, dokelž bě jara ćežka, so rozćahny kaž płachta abo syć, džěrki w nej so powjetšichu a woda z njeje spadny kaž dešć. Tež so tu raz jena mróčel roztorha a kruchi wot njeje dele spadnychu; te mějachu napohlad kaž sydnjena juška (Gallert). Póđla teho namakachu ludžo tež někotre šćuki; te su tež z roztorhnjeneje mróčele spadnyłe.“

b) Zo sebi tež stari Serbja (podobnje kaž druge ludy) njewjedro jako wojowanje mócných duchow předstajachu, na to pokazuje přiwerk: Hdyž štyrjo duehojo***) so zetkaju, nastanje njewjedro (Schulenb., Volksth. 164). — Hdyž so hrma, praji so wokoło Slepoho: „Džens njej' Petrus doma, te gólcy kulaju

*) Máchal I. c. 62.

**) „W jednom miejscu spádł planetnik na ziemię. Był taki czarny, że ogromnie. Nie chciał nic jeść, tylko pił mleko od czarnej krowy, aż go potem chmury zabrały.“ Ciszewski op. c. 155.

***) Kajcy, lud njepraji; snadź su we zwisku ze štyrjomi stronami swěta.

kegle“ (ib.), a w Delnjeje Łužicy: „Pěť bula“ (kula kehele) — štož nas dopomina na starosłowjanskeho boha-brimaka, Pjeruna. Tón bywa mjenujcy w něčějším słowjanskim podawanju zastupjeny najčasćišo wot swj. Eliasa (Ilije) a swj. Pětra.*)

c) Hdyž přiwozmjemy wukładowanje, zo Jaga-baba z wšelakich słowjanskich basničkow (kotruž Krek z němskej Perahtu přirunuje) njeje ničo druge, hač anthropomorfoza zymskich abo tež njewjedrowych mróčeli,**) dyrbimy w tutym wotdžěle porěčeć tež wo našej „Wjerje“, přetož wona je z „Jagubabu“ cyle parallelna.***)

Jeje mjeno je pak *Wjera* abo wšědnje „stara Wjera“ (přir. małorus. „jehera“), pak *Wjerbaba* (Frencel, Pful, Smolef). „Stara Wjera“ wustupuje w Smolerjowej basničcy „Jank a Hanka“ (Pěsn. II, 172) cyle kaž w podobnych słowjanskich a druhich basničkach: wona přebywa w poprjancowej khěžcy, je jara stara a wohidna a jě čłowjeske džěci, kotrež sebi prjedy wukormi. Jank a Hanka, kotrajž k jeje khěžcy přińdžeštaj, praještaj: „Dyp, dyp do stareje Wjerineje khěžki“ (abo „łup, łup stareje Wjerinu khěžku“) — Wo starej, wohidnej žonje so praji: „To je žónska kaž Wjerbaba“; wužiwa so tež swar: „Ty Wjerbaba!“†) — W někajkej kuzłafskej pěśni so praji: „Šury, šury po stareje *Wjerbinych* khošćach!“ (Pful, Słownik.)

Wětr. Wichor.

Podobnje kaž we wšelakich słowjanskich, tak tež w našich serbskich basničkach namakamy wětr dospołnje personifikowany. Tak w basničcy „Pan Hibšik“ wustupuje *knjěz Wětrik* w dospołnje čłowjeskej podobje, runje kaž jeho bratraj měsačk a slónčko, přebywa w lěsnej khěžcy, ma žonu, čłowjeske potřebnosće (je

*) Hl. Máchal, Nákr. 24—26. — Wo „dudyru“ (z něm. Donner) hl. pod „Čert.“

**) Hl. wosebje A. Potebnja, О мнѣнческомъ значеніи нѣкоторыхъ обрядовъ и повѣрій, Moskwa 1865, str. 85—232. Dr. G. Krek, Einleitung in die slav. Literaturgeschichte 646. Dr. H. Máchal, Nákr. slov. bájesl. 66.

***) Na čož hižo K. J. Erben derje pokaza, hl. „Vybrané báje a powěsti“, str. 12. (Zawod.)

†) Smolef, Časop. Mač. Serb. 1855, 109.

mučny, dyrbi wotpočować) atď. Wažniše za našu přítomnu studiju je, štož so wo wětřiku powěda w basničcy „Zaso namakana knjeni“.*) Tam přihadza muž, swoju zhubjenu žonu pytajo, najprjedy k mēsačkej, potom k jeho staršemu bratrej (var. kmótrej) slóněku, skóněnje pak k najstaršemu třoch bratrow (kmótrow) — ke *knjezej wětřikow*. Přišedši ke knjezu wětřikow woprašā so: „Hdže přińdu do hrodu Draiberlin?“ Tón praješe: „Počakaj khwilku, moje wětry hišće domoj njejsu.“ Knjez počaka. A po khwilcy wróćeše so wichor z wulkim šumjenjom dom, tón pak ničo njewědžeše. Na to přileća z ćicha wětr šikowanje fryněo domoj a tón to wědžeše. „Dowjez“, džeše mištr k njemu, „dowjez tehole čłowjeka do Draiberlina.“ Z ćicha so wětr woprašā młodeho knjeza: „Budžeš dha mje scěhować móc?“ Knjez pak scini jenož (na džiwočinjatym sedle) hop, hop a bě prjedy njeho tam.

W tej basničcy steja wětry pod knježestwom wosebiteho knjeza wětřikow, podobnje kaž w małoruskich, słowakskich a słowjenskich basničkach. Tónle knjez wětřikow mjenuje so na Ukrajinje витривъ батько (witriv batsko)**) — při čimž sebi bjezdžak naspominamy našich „Wětrec hólcow“, ke kotrymž dyrbimy sebi widžomnje přimyslić někajkeho nana abo knjeza wětra, kiž nad nimi knježi.***) Hdyž wětr jara wrjeska, praji so w Serbach: „*Wětrec hólcý* pak prawje haruja“ (Smol.); abo „*Wětřikec* (Wuricy), *Wichorec hólcý* haruja“ (Hrodzišćo); tež (w Slepom) „*Wěterojc Hansko* mimo jědžo“ †) (w Žylowje w D. Ł. *Wicharic Hanzo*, ib.). Hdyž je wětr słomjanu třěchu wobškodził, rjeknje so w Slepom: „*Wěterojc Hansko* jo tam zawadžil“ (ib.). Hdyž wětr hałozy wottorhuje, štomy powala, z durjemi bije — dha to „*Wětrec hólcý*“ činja. ††)

*) Łužičan 1863, str. 37. Podał Mich. Róla.

**) Afanasjew, Poet. wozr. I, 315.

**) Derje praji Smolef II, 267: Wětrec hólcý, die Burschen aus der Familie des Wětr, d. h. des Windes. Die Wenden denken sich bisweilen den Wind personifizirt und seine Diener sind es, welche den Sturm leiten und vermöge desselben gute und schädliche Thaten thun.

†) Schulenb., Wend. Volksth. 68.

††) Hdyž wětr z dohom durje wotbini, so w Čěskej praji: „Pěkně vítám, pane Větrovský!“

Z prajidmow „Wěterojc Hansko mimo jědžo — jo tam zawadžil“ je widžomne, zo po wěrje starych Serbow wětrik z wozom jězdzi — štož tež w Pólskej a Rusowskej wěrja.*)

Na kajke wašnje „Wětrec hóley“ wětrik džělaju, lud nje-wukładuje. W Pólskej praja, zo pomocnicy wětra „dmą w miechy“, kotrychž je sydom (skutkuja pak nadobo najwjacy štyrjo, hewak, hdy bychy wšitke měchi w džělawosći byle, bychy wšo w swěće skóncowale) — při čimž sebi naspominamy naše prajidmo, wo miłym wětriku: „wětr čizo z ćopfeje žery“ (ze Slepoho, Schulenb.).

Wobydlenje wětrow kładže so w serbskich basničkach do hłubokich lěsow w někajkej jara dalokej krajince; hewak sebi Serbja jich wobydlenje mysla w powětrje abo na powyšnych městnach (Smolef), t. r. na horach. Podobnje tež Polacy praja, zo „Świstun“ (wětr) syda na najwyššej horje swěta na měchu.**)

Najwjacy so w serbskim ludu powěda a baje wo *wichoru* (dł. tež tak abo *wichar*, Wirbelwind, Sturmwind). „Wichor je kula tajkeho wětra“, „ma napohlad kaž lijk“, wopisuja jón. Jeho často nahle, njenadžite nastaće a jeho zakhadženje zawda přičinu k wšelakim wukładowanjam w ludu.

Wšitke te wukładowanja so w tym zjednoćeja, zo pječa wichor nastawa přez skutkowanje někajkeje wosebiteje, daemoniskeje bytosće, štož je tež přeswědčenje wšelakich słowjanskich a drubich ludow, kaž na přislušacych městach powěmy. Tu bytosć pak čłowjek njewidzi.***) Tola móžeš ju wohladać, hdyž sebi desku wot wubrjebaneho, rozpadaneho kašća wozmjěš a přez džěrku, kotraž je wot wupađnjeneho sučka wostała, do wichora pohladaš†) (Košyna, Bolborecy); abo tež přez kolesowu džěru, wosebje přez džěru w plůžnym kolesu (Košyna, Jabłońc, Góra, Hrodzišćo, Bolborecy atd.); skónčnje přez rukaw, najlěpje wot košle (Bolborecy; tež Schulenb. z D. Ł.).††)

*) Ciszewski: Lud rolniczo-górnicy, 153. — Charuzin, Сборникъ свѣдѣній . . . Str. 359. Вѣтры . . . ѣдутъ на тройкахъ.

**) M. Federowski, Lud okolie Żarek . . . , str. 295.

***) Pos pak ju widzi, praja Polacy. Ciszewski, l. c.

†) Na to wašnje móžeš tež čerta mjez hercami widžeć. Hl. tam.

††) Ptir. Jahn, Volkssagen aus Pommern und Rügen, str. 41.

Na tajke wašnje móžeš we wichoru widžeć małego mu-
žika, kiž je najbóle čorny. W Košynje mi prajachu: „Hdyž
gebi wozmjěš „delku“ (desku) wot kašća a hladaš přez džěrku,
kotraž je wot wupadnjeneho suka wostała, abo hdyž přez kolesko
do wichora hladaš, dha tam małego čorneho čłowjeka wi-
džiš, a tón tam wichor wjerčí.“ — „Wichor ma być tajki
mały čłojek“, praješe mi žona z Jabłońca. Druha žona z teje
wsy mi powědaše: „Jedn čłojek jo wórał a pótn jo ten wichor
čišoť. Ten čłojek jo plugowe kolesko rychło sčanuť a jo čez tu
koleskownu džěru do tego wichora glědať; a toć jo tam tajki
mały čłojek byť.“ — Z Bolborc mam powěsć, zo we wichoru
mały, šěry zdrasćeny mužik skutkuje.*)

W bajcy č. 84, 85 pokazuje so wichor w čłowjeskej po-
dobje a wulkosći.

Hewak so najbusćišo praji, zo čert we wichoru skutkuje.
„W tych wichorach je zły duch nutřka“, praješe mi stara wowka
z Boranec. — Muž z Góry mi wobkrućeše, zo, hdyž hladaš do
wichora přez kolesko, widžiš tam „teg' carta“. (Tež z Hrodzišća
a z kathol. stron.**)*)

Schulenburg piše: Raz so jedyn swleče košlu, pohlada přez
rukaw do wichora a wuhlada tam wulkeho šěreho kocora, kiž
chcyš na njeho skočić. Muž so tak nastróža, zo skhromi. Druhi
tam widžeše šěreho, sucheho kocora, kiž so na zadnimaj
nohomaj wjerćeše, a třeći tam cyle suchu kóčku wuhlada.

*) Přečiwo temu je pólski Świstun pjeća čłowjek hoberskeje postawy,
wodžěty z mróćelowej drastu, z wěcnje rozpjedlowanymi włosami a brodu.
Federowski, l. c. — Tež pola Litwjanow je wětr „Wejas“ hobr. Afana-
sjew, Poet. wozr. II, 646. Tehorunja pola Pomorjanow. Jahn, 40.

**) Podobnu přiwěru namakamy tež druhdže. Hdyž wichor nastanje,
praji so na Mazurach: „Djabeł jedzie na wesele“ (Toeppen). W Čěskej so
při wulkim wichoru praji: „Čerti se žení.“ Hewak so prjedy praješe, zo
„rarášek“ wichor přihotuje. — Tež na Siciliji wěrja, zo čert přihotuje
wichor; tehodla njesměš při wichoru hubu wotčínjeć, zo njeby čert do tebe
zastupiť. (Wisła III, 821.) Hewak wěrja, zo wichor někajka zła kuzřar-
niča přihotuje (ib.). To je tež přeswědćenje Južnosłowjanow (Krauss, Volks-
glaube 117). Tež pola Němcow nakhadžamy tu samu wěru; w někotrych
stronach rěka kuzřarniča, kotraž we wichoru leći, „Windsbraut“. — Po
wěrje Litwjanow skutkuje we wichoru „barzduks“ (Dr. J. Hanusz, Několik
słow o jaz. lit. a jeho literatuře. Slov. Sbor. VI, 79).

(W. Volkssagen, 90—91.) Po druhej Schulenburgowej powěsći pječa zajac we wichoru wokoło běha. (W. Volksth. 46.) Wo tym wšěm pak njemóžach ničo zhonić.

Wichor ma jara wulku móć, a dyrbiš jón tehodla na pokoj wostajić; wosebje njesměš do wichora pluwać (Skjarbošć*) abo do njeho ze žerdzu bić, hdyž syno rozmrjetuje (Schulenburg, W. Volkss. 90). Wosebje „hdyž jedn we čistej nowej košli jo, da so tón wichor na čłowjeka synjo a zle jomu načini. Hdžež je so na košlu synył, tam na přeco křížik wostanje a so wuplokać njeda“. (Z Noweje Łuki.) Wón je tak móćny, zo samo tež ludźi daloko wotnjese (hl. č. 83, 85).**)

Ludžo so wichora jara boja, dokelž wón zlu khorosć načinja, kotraž w někotrych stronach (w Delnjeje Łužicy) „wichorowa chorosć“ rěka. Tule khorosć dostanješ, hdyž wichor přeńdžeš abo hdyž so jenož wichora nastrožiš, haj samo hdyž jenož přeni na město stupiš, hdžež je wichor ze zemje wušoť. Tuta khorosć je jara zła, tak zo so pječa druhdy wuhojić njeda; druhdy čłowjek skbromi, hdyž jeho wichor předuje; raz pak je wichor jenemu hłowu zawjercił, tak zo měješe wot toho časa wobličo nimale do zady wobročene.***) — M. Pjeńkowa z Jemjelicy mi powědaše: „Ja som šta na polo a mě jo wichor (taka kula wětra) čeduť. Pótn jo noga chopiła boleć. Toć jo šel mój šwi-grsyn (přichodny syn) do Brězowki k mudremu cło(w)jekoju, a tón jo jemu dať taku mazu, a ta jo mi pomogła. A to jo ten cłojek prajiť, až njejsom derjała wichor čejć (přeńć).“ — Wot Nagorcynjeje z Jabłočca pak słyšach: Štož přeni stupi na město, hdžež je wichor ze zemje wušoť, skhori. Raz mje noha jara boleše, a tuž mi jena „chytra žona“ praješe, zo dyrbjach na městno stupić, zwotkelž je wichor ze zemje wušoť — a mjenujcy přenja, tak zo prjedy toho tam tež žane ptačatko abo muška přećeli njejsu.

„Přešiwu wichorowej chorosći pomgaju wichorowe zwiwki“ (Skjarbošć), mjenujcy słoma, syno a podobne, štož je wichor

*) Runje tak praji so w Pólskej. Ciszewski, l. c.

***) Tež němska „Windsbraut“ ludźi wotnoša. Mannh., Ant. Wald-und Feldk. 98.

****) Schulenb., W. Volkssagen, 90.

zmjetať. Z tými wěcami dyrbiš so pokurić, abo dyrbiš so myć z ćopłej wodu, do kotrejež sy prjedy te wěcy ćisnył (Schulenburg, Volkssagen 90). Je tež wosebite wichorowe zele, znate we wokolinje Mužakowa (Genista germanica), kotrež so pak wari a pije, pak k pokurjowanju trjeba abo so wari k myću.*)

Lud tež wě, kak so wobarać přećiwo wichorej. Najlěpje pomha, hdyž so lehnješ na woči abo hdyž so sydneš na zemju. — W Košynje mi radžachu: „Dyrbiš so na woči lehnyc, zo so ći ničo njestanje.“ Podobnje prajachu we Wuricach: „Hdyž wichor přeńdžeš, skhoriš; ćisnješ pak so na zemju, ći ničo nješkodźi.“ W Němcach zapisach: „Hdyž wichor přińdže a wjerći, dyrbiš na njeho wołać: ‚Wichor, wichor, swinjace h..no!‘ a so při tym na woči lehnyć, zo so ći ničo zło njestanjo.“ Pful (Łuž. 1887, 70) praji: Čłowjek móže so škody wot „wjerćateho wichora“ z tym wobróć, hdyž so wot přikhadžaceho wichora wotwobroći a zawoła: „Swinjacy hnój, swinjacy hnój!“ — Ze Skjarbošca pak mam powěsć: „Gaž wichor přijžo, dejš so sednuš, howac schoriš, a to se wjelgin sežko abo młogi raz ze wšym njebugoj.“

Hewak Serbja tež tři króć wuplunu, hdyž wichor wokoło nich zakhadza.

W katolskich stronach so slědowace powěda:

83. Wichor a wowčef.

Z wichorom ćehnje čert sobu. Hdyž so tohodla k tebi přibliži, ćisń něšto do njeho, hewak će samoho sobu wozmje. Junu paseše pastyř a bližeše so wichor. Wowčef přemysleše sebi: „Ćisnu-li swój kij do njeho — a sym bjez kija.“ A tuž wosta z měrom stojo. Ale wichor wza jeho z kijom sobu.

M. Róla w pražskej rkpnj „Serbowey“, XX.

Jara rozšěrjena je wěra (kotruž tež druhdže namakamy), zo so wichor minje, hdyž do njeho nóż ćisnješ. W powěsćach teje družiny wustupuje wichor zjawnje jako wosebita bytosć, a tuž su te powěsće za nas wosebje wažne. Slyšmy najprjedy někotre cuze powěsće a přiwerki teje družiny! Na Siciliji wěrja, zo wichor hnydom spadnje, ćisnje-li so do njeho nóż z lěwej

*) Schulenb., W. Volksthum 46.

ruku, abo poswjećeny nóż, abo nowa kosa. Přez to je kuzłarniča, kotraž we wichoru lećeše, skóncowana, a powostanu wot njeje jenož štrympy, stupnje, kołwrot atd. W Pólskej wěrja, zo temu, kiž do wichora nowy nóż ćisnje, so čert pokaže a budže jemu słužić.*) — Pólski bur raz syješe žito, wětr pak jemu přeco zorna rozmjetowaše. Tuž so bur rozhněwa, wza nóż („noža krežalnego“) a kłó z nim někotre razy do wětra. Po někotrym času přińdže k njemu strašny čłowjek ze zranjenym rtom a rjekny: „Ja sym Świstun, a ty sy mi rozkłól hubu.“ Bur so nastróža a prošese, Świstun pak staji sebi čapku na hlownu a so zhubi.***) — Južnosłowjenjo wěrja, zo we wichorach kuzłarniče jězdža. Chce-li so štó přeswědčić, hač we wichoru žana kuzłarniča leći, njech do njeho dołhi, wótry nóż ćisnje. Kuzłarniča pyta jón popadnyć, zrani se a nóż padnje krwawny na zemju.***) — Raz, jako „Windsbraut“ (wichor) lećeše, ćisny něchtó do wichora nóż a bu wot njeho 200 hodžin daloko wotnjesený. Tu w korčmje pokaza jemu jednowóčny muž jeho nóż a rjekny: „Hlaj, te drube woko sy mi ze swojim nožom wurazył.“†) — Tež Němcy na baltiskim pomorju wěrja, zo so čert pokaže temu, kiž do wichora ćisnje z nožom, na kotrymž je kříž wudžěłany.††)

Sem slúšeja slědowace serbske powěšće a přiwerki:

84. Zranjeny wichor.

a) Junu džěchu hóley njedzělu wječor na piwo. Po puću přida so k nim někajki cuzbnik. Nadobo nasta wichor a jedyn tych młodych hólcow ćisny swój nóż do njeho. A hlaj, wichor hnydom zańdže — cuzbnik pak bě zranjený. Tuž widzachu, štó njeznaty čłowjek poprawom běše.

Podat E. Herrmann z Wuric.

b) Raz jo jedn nóż šlapil do wichora; da jo pótn k njemu čišel tajki čłojek a jo měł na głowje tajku ranu rozrězanu a jo jemu prajił: „To njedyrbiš 'jac (wjacy) cynić!“

Powědaše Nagoreyna z Jabłočca.

) W. Marrené. Wista III. 822.

) Federowski. Luđ okolic Žarek . . . 296.

*) Krauss, Volkssagen u. rel. Brauch d. Südsl. 117. ;

†) Maunh., Ant. Wald- und Feldkulte, 93.

††) Jahn, Volkssagen aus Pommeru u. Rügen s. 41. Hl. tež str: 43, 45, 55.

85. Wuhleř a wichor.

Wuhleř bě sebi w holi, hdžež je drjewo k rucy, khěžku nartwariř. Pódlu bydlenja stejese jeho wuhlowc. — Raz wuhleř sedžo wobjedowaše; tuž přińdže wulki wichor, kiž jemu wuhlowc a khěžku roztorha a rozmjeta. Mjerzacy čisny wuhleř swój nóż do teho wichora: a tón zhrabny jeho sobu z jeho wobjedom, tak zo wuhleř njezhoni, hdžež bě wostał. Jeno to widžeše, zo bě w někajkim wulkim měsće. Tam ze swojim wobjedom wokoło khodži a nikoho njeznaje; naposledku zawoła: „Měj Božo, kak dha so zaso dom namakam!“ Tuž přida so k njemu někajki muž, kiž rjekny: „Kak dha sy sem přišoř?“ Wuhleř wotmořwi: „Ja doma wuhlo palach; tuž přińdže wulki wichor, kiž mi wsitko rozmjeta — a ja hněwny čisnych nóż do njeho.“ Tamón praji: „Pohladaj wšak tu na moju pjatu; we tej nóż těi; njeje to twój?“ Wuhleř jón pózna a rjekny: „Haj.“ Tamón přida: „Dha sebi jón wučehń; ale to čí praju, to ty ženje wjac nječín. a twój wuhlowc tež ženje wjac na to město njestaj; přetož tam ja do Jendzelskeje po žořty pěsk nimo jězdzu: a mojich dnjow ja tebi njezjewju.“ Wuhleř tam přeco hišće ze swojim wobjedom stejese; tamón pak dale rčese: „Hdyž chceš nětko zaso dom, dha lehń so na woči.“ Wuhleř so na woči lehny: dha so wichor zběhnje a jeho zhrabnje a njese, hač wón wjesořy zaso w swojej holi stejese.

Pful, Łužica 1887, str. 70.

Z Bolborc mam: Čisnješ-li do wichora nóż, pokaže so čí za lěto na tym samym městnje mužik, tebje prošo, zo by jemu nóż z boka wučahnył. — A ze Skjarbošca: Jaden wotrock jo raz z nožom do wichora chytał a jo potom wjelgin chory hordował, a ten nož njejo zasej namakał.

(37.) Schulenburg ma dvě bajcy, sem słušacej, „Der Kuhjunge und der Querlwind“ a „Der Mann und der Wichar“, wobě we Wend. Volkssagen, 91, 92. W přenjeji čisny kruwar nóż do wichora, kiž jemu pomazku z pěskom posypa, a nóż wjac nje-namaka. Na druhi džeń, jako wón zaso pomazku jědžeše, přińdže k njemu mały mužik a so jeho wopraša, hdžež ma swój nóż. Hólc jemu wšo wupowěda. Tuž rjekny mužik: „Ilaj, kak sy mje ze swojim nožom do čořa trjechił. Nječín to wjac, zo so

ěi zlě njezeńdže.“ — W druhej ěisny bur tež nůž do wichora, dokelž jemu syno rozmjetowaše, a nůž so zhubi. Po dlějšim času, jako na wikach žito předawaše, přistupi k njemu někajki muž, cheyš te žito kupić a kazaše jemu, zo dyrbi jeho sěchować. Jako so k někajkemu hatej přibližišaj, dyrbi cuzbnik z kijom do wody, ta so rozdžěli a bur móžeše nětko žito dowjezé do dwora teho cuzbnika. Potom jemu cuzbnik přinjese khlěb a nůž; bur jón hnydom jako swój spózna. Cuzbnik da jemu pjenjezy a praše so: „Čehodla sebi tón nůž tak wobhladuješ?“ Bur wotmołwi: „To je mój nůž.“ Tuž rjekny cuzbnik: „To je tón nůž, z kotrymž sy za mnu ěisnyl — hñaj, kak je so mi do čola zabodl“, a pokaza jemu ranu na čole. Bur nětko khwataše, zo přeć přińdže, a jako wón z wozom wujědže, bě tu zaso hat kaž prjedy. —

Wo wichoru mamy hišće dodać, zo po ludowej wěrje wukhadža ze zemje (Hory p. Wojerec, Jabłońc).

Skóněnje podawamy přiwěrk, kotryž je tež pola druhich ludów jara rozšěrjeny: Hdyž so njenadźijcy wulki wětrik zazběhnje, praji so, zo je so něchtó wobwěsnyl. Wina tuteho prajidma je po našej ludowej powěsći tónle podawk: Něhdy měješe mać džěćatko. Ju zaslepi zly duch, zo by najprjedy džěćatko a potom sama sebje skóncowała. Džěše dha do lěsa, wobwěsny najprjedy njewinjatko a potom so samu. Tajkeje wukrutnosće zhrozy so sama přiroda: wuzběhny so wulki wichor a wukłóci wjele štomow. (Róla w „Serbowcy“ XX.)

Dyterbjernat. Něcny hajnik.

Powěsće wo tutech byěach njejsu słowjanskeho pokhoda, na čož pokazuje hižo fakt, zo so jenož pola najnowječornišich Słowjanow — lužiskich Serbow, Čechow a Słowjencow — namakaju. Najwjacy sebi wo nich baja naši Serbja; Čěša a Słowjencojo maju jenož jara snadnu liěbu podobnych powěsći. Pola Čechow rěka nawjednik dźiwjeje hońtwy „divoký lovec“ abo „lesní král“, pola Słowjencow pak „divji lovec“ abo „ponočni lovec“*) Domizna podobnych powěsći je w Němskej

*) Máchal, Nákres 129. Košťál, Diví lidé 16.

(hač runjež tež Francózojo maju „chasse de St. Hubert“); tu rěka dźiwja hońtwa „wilde Jagd“ abo „wütendes Heer“, „wütende Jagd“ a jako jeje nawjednik wustupuje Wuotan abo na jeho městnje hońtwjer Hackelbarend, tež jenož der „wilde Jäger“ mjenowany, druhdžo rjek Eckhardt abo Dietrich von Bern atd.*) Porěčimy wo nich w tutym wotdžele tehodla, dokelž so wšelako z wětownymi, wosebje z wichorowymi bytosćemi zbližuja: nócna dźiwja hońtwa bywa přeco přewodžana z wichorom, jeje nawjednik (prěnjotny) pak. Wuotan, bě bóh wichora.**)

W sakskej Hornjej Łužicy rěka dźiwi hońtwjer *Dyterbjernat*, *Dyterbjenada*, *Dyterbjarnat*, *Dykebjernak*, *Dykebjadnat*, *Dykbjernak*, *Ditrich Bjernat*, *Diki-Bjarnad*, *Ban-Dietrich*, *Pan-Dietrich* atd. — kotrež wšě mjena widžomnje wot němskeho Dietrich Bern, Dietrich Bernhard, Bern-Dietrich wukhadžeju.***)

Wón so stajnje jenož w nocy pokazuje. Po skhowanju slónca čaha wysoko w powětre z wulkim třělenjom, ze žaľostnym šćowkanjom svojich psow a přeco z wučom wichora přewodžany. Při tym sedži na konju (abo tež jědže z wozom) jako hajnik, drubdy tež bjez hlowy. Nikomu pak ničo nječini, štóž jeho na pokoj wostaji. Je-li pak štó na njeho woľa abo hewak jemu k lubu čini, temu čisnje kruch sčerba, kiž so čezko wotbudže abo so z cyľa ženje wjac njewotbudže. W někotrych stronach so powěda, zo ma Dyterbjernat swoje wěste, stajne puće: tak na př. mjez Mnišoncom a Wjelečinom, hdžež wjedže pućik přez horu, z jehlinu wobrosćenu, nazběhnje so Dyterbjernat a čehuje přez Prašicu; druzy praja, zo přeco přez Čorny Bóh čehnje atd. Tak mjenowane wupalnišća (Brandader), kotrež so tam a sem přez hona čahnu, rěkaju w Serbach wšědnje tež Dyterbjernatowe

*) Grimm, D. Myth. 870—902.

**) Liebusch w knizy „Skythika“ wukładuje D. jako reminiscenciju na Dźiwicu! Str. 287.

**) Mjeno „Pan Dietrich“ zapisa Gräve 54 a přeložuje „Herr Dietrich“; tola hižo K. Preusker, Blicke in die vaterländische Vorzeit III. 167, 177 derje sudži, zo tu nimamy česke „pan“, ale jenož skepsane „Bern“. Wšak tež Němcy w poľnócej Českej skepsachu te mjeno do Banadietrich, Bandietrich.

puće (Dyterbjernatowy puć).*) Po powěsći, kotruž Gräve zapisa, pokazuje so Pan Dietrich stajnje před wójnu, morom abo podobnym njezbožom.

Wo nócněj jězdze abo hońtwje Dyterbjernata stari Serbja rady powědaju. Tak stary krawc z Kortnicy powědaše, zo je raz w noey Dytricha Bjernata słyšał. To bě čemna nóc, jako wón domoj kročeše, a žałostny wichor howrješe. Nadobo zasłyša krawc njewuprajomne skiwlenje a šumjenje w powětre, kaž tež wuće a jachlenje wjele stow psow — a w tej khwili Dytrich Bjernat w swojim wozu ze swojimi psami žałostnje spěšnje po powětre wyše njeho čehnješe. „Tón je so džě jara čězcy přehrěšił, hdyž ma tajke surowe khostanje, zo bjez měra we wichoru kraj přehńdže“, doda stary Kortničanski krawc.**)

Wo tymle jeho přehrěšenju powěda slědowaca bajka (kotruž mam tež z Hrodzišća wot 26lětnjeje holcy):

86. Dyterbjernat.

Běše pak něhdy wosebny, pobožny knjez z mjenom Dyterbjernat, tak pobožny, zo móžeše swoju drastu do stónčnych próškow powěšeć a zo so bojeć njetrjebaše, zo by na zemju dele panyła. Wón džěše kóždy boži dzeń ke mši a wuhlada tam něhdy čerta za wołtarjom sedžo, kak wón mjena wšitkich tych na krowjacu kožu napisowaše, kotřiž w cyrkwi spachu. Čert běše pak kožu cyłu popisał a poča ju tehodla ze zubami načahować, zo by potom hišće wjacy zaspancow na nju zapisać móhł. Nadobo so jemu koža wusuny a wón prasny so tak z hlówu do scěny zezady so, zo jemu jedyn zub wuleća. Při tym njemóžeše so Dyterbjernat smjeća zdđeržeć. Dokelž bě so pak w cyrkwi smjał, dha jemu Bóh luby Knjez to za wulki hrěch přiepi. Jako bě Dyterbjernat domoj přišoł, cheyšće swoju drastu zaso do stónčnych próškow powěsnýć, ale te ju wjacy njedđeržachu a drasta padže na zemju. Na to so wón rozhuńwa a cheyšće Bohu lubemu Knjezej

*) Hórčanski: Laus. Provinzialblätter 1782, III. 258. Ponich: Laus. Monatschr. 1797, 749. Smolef: Pěsnički II. 267; Časop. Maš. Serb. 1848, 220. Šořta: Lužičan 1876, 149 atd. Serbsku powěsć wo Dyterbjernaće naspomina tež Grimm, D. Myth. 888.

**) Poďať G. Zarjeńk.

tež něšto k lubu sčinić. Tuž wza khlěbowe drjebjeňki, čisny je do svojich škórni a khodžeše tak teptajo na božim daru. Tehodla wotwjedže jeho bórzy wóz wyše zemje, a tam Dyterbjernat swojeje zlóscé dla jězdzi bišće do džzensnišeho dnja.

Z rkpneje Wrótsławskeje Serbskeje nowiny wozjewi najprjedy J. E. Smoleń w „Pěsničkach“ II. 185.

W přeněmčenej Łužicy a w Mišnjanskej (we wokolinje Połčnicy) powěda so ta sama powěsć, jenož zo tam rěka džiwi hońtwjeř Heidut.*) Teho runja w połuńcnej Čěskej wokoło Warnsdorfa sebi němski lud tu samu powěsć bajje; pobožny a pozdžišo Bohu so přečiwjacy ryceř rěka tu podobnje kaž w Serbach Banadietrich abo Bandietrich. Tón, hdyž widžeše, zo je so Bóh na njeho rozhněwał, džěše k pustnikej a so jeho woprašja, kotry hrěch by był najwjetši? Pustnik wotmołwi: „Hdy by sebi šćó khlěb do škórni položil a tak we škórnyjach khodzil, by najwjetši hrěch měł.“ To potom Banadietrich sčini, podobnje kaž serbski Dyterbjernat, a za to a za swoje pozdžiše hrěšne žiwjenje bu wot Boha k nócnej hońtwje po smjerći wotsudženy; hakle w sudny dzeň so skónči jeho khostanje.**)

Po druhich je Dyterbjernat džiwi, hruby honjeř był, kiž je na svojich hońtwach luďom na polach wjele škody činił a skót a luďi zajěždžował, za čož dyrbi nětko jako džiwi honjeř ze svojim džiwiw stadiom wěńje po lěsach w powěťe wokoło jězdzič.**) Tajku powěsć čitamy pola Gräve:

(38.) Mjez Mnišoncom a Wjelečinom steji njewysoka hora „Pan Dietrich“. W časach pjastneho prawa měješe tu zły rubježny ryceř Pan Dietrich swój hród, z wotkelž do šěrokeje wokoliny ze svojimi njekničomnymi towařsemi na hońtwu jězdžeše, byrnjež swjaty dzeň był, a luďi wšelako dračowaše. W žiwjenju džěše jemu wšo po woli, tola po smjerći bu čězko za swoje njeskutki khostany: wón dyrbi w nocy ze svojimi towařsemi, z hłowu abo bjez njeje, přewođžany wot črjódy psow a džiwich zwěrjatow, při žalostnej harje, šćowkanju psow, rjehotanju konjow, hwizdanju a skiwlenju ze swojeho přeřadnjeneho hroda wučahnyć

*) Gräve, 120.

**) Grohmann, Sagen aus Böhmen, 75.

***) „Pomhaj Bóh“, II. 162.

a tak wójnu, mór, njeplódnosć a wšelake druge njezboža wozjewjeć. Čah jeho přewodźerjow zakónča smjerć, kotraž jědže na sowje. (54.)

W namjeznych stronach a w Delnjej Łužicy rěka tuta bytosće *nócnny hajnik*, *nócnny jagar*, dokelž so jenož w noci, po někotrych jenož wokoło pońocy pokazuje. Kaž mnozy praja, jězdźi „nócnny hajnik“ přeco jenož po wěstych pućach. Druhdy njeje ničo widžeć a jenož rjehotanje koni, šćowkanje psow a wrjeskanje wichora je słyšeć;) druhdy pak pokaže so nócnny hajnik bjez hłowy, sedžo na swoim konju. Schulenburg poznamjenja, zo su tež wšitke bytosće w jeho přewodze, kaž jězdnicy, konje, psy, bjez hłowy. Hdyž nócnny hajnik přikhadža, dyrbiš z měrom być, wosebje na jeho njesměš wołać abo swarić abo jeho wusměšować. Na tych, kotřiž jeho na podobne wašnje hněwaju, so wón podobnje wjeći, kaž Dyterbjernat: jenemu čisnje pleco, štož pak bě kruch zhněneho pjeńka (č. 88), druhemu powěšny na durje čłowječu nohu,**) třećemu čisny dójstwy jelenjace pleco (ib.) atd. Raz tež jenemu burej ze svojim konjom porsty na nohomaj poštepta (č. 90), druhého, kiž jeho wusměšowaše, zawjedže, tak zo domoj trjechić njemóžeše (č. 91), třećemu a štwórtemu pak so přitowafši „hajnikowy psyk, kotrehož wotbyć njemóžeštaj [hl. č. (39.)]. Hdyž pak so měrnje zadźeržiš, na woći so lehnješ abo štoma so přimnješ, so čí ničo zle njestanje. Tež wóčenaš so pomodlić pomha.

Wo nim zapisach slědowace bajki:

87. Nócnny jagar.

Sem był sedmnaće lět stary, da jo se to nama stało z mojim wujom: Smej krydli myto wuplaćene. Pótn smej štej jednasćich wot Kija do Zagorja dom, a toć jo se rjapotało a knykotało na prawu ruku we tych guscínach. We tym sem ja prajil: „Co to jo?“ Mój wuj jo prajil: „Fort nur, fort, to njej“

*) Bloss ein furchtbarer Wind ging über ihn weg, dass die Baumwipfel bis auf die Erde langten, aber kein Baum war gebrochen. Schulenburg, Volksth. 62. Přir. tež Rabenau, Der Spreewald s. 139.

***) Schulenh., W. Volkssagen s. 136.

nic!“ A we tym su wupadnuli te ceťe (= wšě) pjenjeze z tego wujowego dybzaka na zemju. Pótn jo wuj prajił: „Co nama se stało, co nama se stało!“ Ja sem pótn poklakuń dołoj a sem zběrał te pjenjeze, a sem 'šě namakał, ako jeden bim (gróš, dze-sač pjenježkow) jo falował. A ten sem ja namakał pótn póń-džalk rano. Dyž jo se to stało, pótn jo to było na drugim boce drogi. Njejsmej nic widźełej, a mój wuj jo pózdžej wulicył, až to jo był nocny jagar.

Powědał Chrystian Wernał ze Zagorja, 48 lět stary.

88. Jězdnik bjez hlowy.

To jo jedn raz na poli swojo polo wachował. To so pótn tak šwikało a psy harowali, a ten wo tej bydže (budže) jo tež chopił sobu harować. A to jo pótn jedn na kónju k njomu čirajtował, a ten njej' měł žadnu głowu. Něto jo jemu chyćil jedno pleco nuč a pótn jo se zgubił. A ten jo 'cył sebi to pleco wezyć, a to jo było pótn kusk zgniteg' pjenka.

Powědaše Matej Peńk z Trebinja.*)

89. Nócny hajnik pola Trebinja.

Druhi, młody čłowěk z Trebińka, kiž džěše ze swojeje narodneje wsy do Mitoraza k swojej lubej, je so khójny přimnył, jako wón tajke harowanje a šćowkanje psow zasłyša, a so kruće džeržeše. Bórzy potom je „nócny jagar“ wokoło jěł a jemu ničozěškodźik njeje.

Po powědanju M. Peńka z Trebinja.

90. Nócny hajnik na Nowakoje mjezy.

W Jemjelicy tam běšo jedna mjeza a tej su prajili Nowakoje mjeza. Tam jo kóždy dzeń wo počnocy nocny jagar na konju bjez hlowy rajtował. Raz jo šel jeden pó tej samej droze, a tomu jo ceťe palce wóteptał. A ten jo wóšcenaš hubatował a jo był frej wót jogo strašenja.

Powědaše Hanso Mužik z Jemjelicy.

*) Přir. Schulenk. Volkssagen 136: Der Nachtjäger und der Schreier; Der Nachtjäger b. Straupitz; Volksthum 63: Das Stöck Holz; Die Hirscheule.

91. Konje nócného hajnika.

Dubrawa jo raz kónjowu pytał w ten bok k Mužakowu. To tak se grimotało — a to jo wón denkował, až to stej tej jogo kónja. Wón jo wołał teju kónjowu a jo gronił: „Wej tausend sakrmańta.“ A to był ten nócný jagał. Pótn jo wěter duž jary, až wón njejo móhł domoj trjechić.

Powědaše Marja Pjeńkowa z Jemjelicy.

W jednej Schulenburgowej bajcy (Volkssagen, 135) so praji, zo nócný hajnik ćaha wosebje přez wjesne mjezy.*) Pastyrja, kiž na tajkej mjezy mjez Bobowom a Górnej w nocy wusny, nócný hajnik z konja zestupiwiši na bok ćisny. Podobnje sćini tež třom pastyrjam, kotřiž spachu při měžnym kamjenju na městnje, hdžež so mjezy Limbarka, Křišowa a Kósobuza zetkują (ib.).

(39.) Schulenburg ma tež dvě bajcy, w kotrymajž so pos nócného hajnika přitowařša k wusměšowarjam. Jednu (z Bórka) podawamy dospołnje, dokelž ju Schulenburg serbscy zapisa (Volksthum, 64): „Z Bórkhamora do Rolmóna jo muž šel a na puću jo słyšał nócného hajnika a jo po njom činił. Dha so přida k njom' wulki čorný psyk a njejo prjedy los wordował, hač k jeho twarjenju; a tón muž jo dyrbjal swoju žonu wołać, kotraž jeho nutř pušći. A jako wón nutř běše, zaprasnychu so durje z wulkej mocu.“ — W druhej (ib. 62) wopowěda so tón samy podawk wobšěrnišo. Jako w młynje muža napominachu, zo njeby wo počnoy domoj šoł, dokelž tam w tej hodžinje nócný hajnik ćaha, wón rjekny: „Ja so njeboju, njech tež tón čert přińdže.“ Po puću pak při „běłym jazorje“ mjez Bórkhamorom a Nowym Městom woprawdže zetka nócného hajnika, kiž na njeho swójeho psa ščuwaše. Pos džěše z nim domoj a khodžeše z nim wot teho časa wšudže, hdžež so wón wobróća; nježerješe pak ničo. Tak traješe do třećeje nocy, w kotrejž so šerjenjožty pos zhubi.

Podobne zjewjenje kaž nócný hajnik je tež *nócný fórman*, wo kotrymž čitamy pola Schulenburga (Volkssagen, 131; Volks-

*) Hladaj tež wyše č. 90: „Nócný hajnik na Nowakoje mjezy.“

thum, 60). Wón jězdźi w émowych nocach přez powětr z wozom, kotrehož „jagot“ je derje słyšeć, a ma swoje wěste puće. Powěda so wo nim něšto mało jenož w najpołnónišej Delnjeje Łužicy.

Z podatych powěsí je widžomna jich blizka přiwuznosć z němskimi bajkami wo dźiwnej hońtwje, štož z wopředka twjerdžachmy.

(Kónc přenjeho dźěla.)

Delnołužiske ptače mjena.*)

Za nowy słownik podať H. Jordan.

- Syłojk, Nachtigall, *Erithacus luscinius*.
 Módry sprjosk, Blaueföhchen, *Erithacus cyaneolus*.
 Sprjosk, Rotföhchen, *Erithacus rubecula*.
 Domacny šwick, Hausrotschwanz, *Ruticilla titys*.
 Spólski šwick, Gartenrotschwanz, *Ruticilla phoeniceus*.
 Wódny škórc, Wasserschmäger, *Cinclus aquaticus*.
 Drózna, Singdrossel, *Turdus musicus*.
 Parskac, Misteldrossel, *Turdus viscivorus*.
 Kós, Amsel, *Turdus merula*.
 Lacawka, Gelbköpfiges Goldhähnchen, *Regulus ignicapillus*.
 Žolty płowašk, Gartenspötter, *Hypolais salicaria*.
 Šćinarik, Binsestrohfänger, *Calamoherpe aquatica*.
 Rokošinaf, Sumpfstrohfänger, *Acrocephalus palustris*.
 Smyek, Baumläufer, *Certhia familiaris*.
 Škobronk, Feldlerche, *Alauda arvensis*.
 Chocholac, zymski škobronk, Haubenlerche, *Alauda cristata*.
 Žolta spliška, Wiesensstelze, *Budytes flavus*.
 Spliška, Weiße Bachstelze, *Motacilla alba*.
 Rešk, Zaungrasmücke, *Sylvia curruca*.
 Płowašk, Gartengrasmücke, *Sylvia hortensis*.
 Sčěž, sčěžk, Zaunfönig, *Troglodytes parvulus*.
 Hognata sykorka, Schwanzmeiße, *Acredula candata*.

*) Hornjołužiske ptače mjena steja w Serbskim Słowniku a tež w Smolerjowej zběrce, hl. Časopis 1856—57 str. 90.

- Chochofkata sykorka, Haubenmeiße, *Parus cristatus*.
 Módra sykorka, Blaumeiße, *Parus coeruleus*.
 Šyra sykorka, Sumpfmeyße, *Parus palustris*.
 Płowa sykorka, Tannenmeiße, *Parus ater*.
 Sykorka, Koflmeyße, *Parus maior*.
 Módry šnapac, Blauspecht, *Sitta caesia*.
 Šnarl, třnarl, Goldammer, *Emberiza citrinella*.
 Ščer kac, Grauammer, *Emberiza miliaria*.
 Šyškař, škrjeńe, Fichtenkreuzschnabel, *Loxia curvirostra*.
 Sněgula, Gimpel, *Pyrrhula europaea*.
 Brjuchaty cyžyk, Grünfink, *Ligurinus chloris*.
 Šóigele, Stieglitz, *Carduelis elegans*.
 Cyž, cyžyk, Žejig, *Chrysomitris spinus*.
 Zyba, Buchfink, *Fringilla coelebs*.
 Spólski wrobel, Feldsperling, *Passer montanus*.
 Domaeny wrobel, Hausperling, *Passer domesticus*.
 Škóre, Star, *Sturnus vulgaris*.
 Lucyja, Piřol, *Oriolus galbula*.
 Kabija, Eichelheher, *Garrulus glandarius*.
 Sroka, Eifter, *Pica rustica*.
 Kawka, Dohle, *Colaeus monedula*.
 Rakajica, Saatfrähe, *Corvus frugilegus*.
 Karona, Nebelfrähe, *Corvus cornix*.
 Carna karona, Rabenfrähe, *Corvus corone*.
 Wron, ron, Kolkrabe, *Corvus corax*.
 Srokoš, Rotrückiger Bürger, *Lanius collurio*.
 Hurla, Hausſchwabe, *Hirundo urbica*.
 Jaskolicka, Rauchſchwabe, *Hirundo rustica*.
 Wódna jaskolicka, Uferſchwabe, *Clivicola riparia*.
 Marjarik, Mauersegler, *Micropus apus*.
 Hupac, Biebehopf, *Upupa epops*.
 Žolma, zeleny žišele, Grünſpecht, *Picus viridis*.
 Šyry žišele, Grauspecht, *Picus viridicanus*.
 Mały šnapac, Kleiner Buntſpecht, *Dendrocopus minor*.
 Srěny šnapac, Mittlerer Buntſpecht, *Dendrocopus medius*.
 Wjeliki šnapac, Großer Buntſpecht, *Dendrocopus maior*.
 Carny žišele, Schwarzſpecht, *Dryocopus martius*.

- Wilowa głowa, Wendehals, Jynx torquilla.
 Kukawa, Stučuč, Cuculus canorus.
 Sowa, Schleiereule, Strix flammea.
 Kwikawa, Käuzchen, Carine passerina.
 Šubut, Uhu, Bubo ignavus.
 Jaštřeb, Baumfalk, Falco subbuteo.
 Gothjacy jaštřeb, Turmfalk, Falco tinnunculus.
 Hodlař, Steinadler, Aquila chrysaetus.
 Ščaglow, ščagolk, Sperber, Accipiter nisus.
 Kurjacy jaštřeb, Hühnerhabicht, Astur palumbarius.
 Kanja, Rohrweihe, Circus aeruginosus.
 Rakajca, zelena kawka, Mandelfrähe, Coracias garrula.
 Kurwota, Rebhuhn, Perdix cinerea.
 Pašpula, Wachtel, Coturnix communis.
 Fazan, Fasan, Phasianus colchicus.
 Marjank, Turteltaube, Turtur communis.
 Žiwy golb, Ringeltaube, Columba palumbus.
 Rybernak, šytawa, Fischreiher, Ardea cinerea.
 Jejb, hejb, Rohrdommel, Botaurus stellaris.
 Bošen, Storch, Ciconia alba.
 Wódna kokoška, Teichhuhn, Gallinula chloropus.
 Šarak, šarchel, šnarkel, Wachtelkönig, Crex pratensis.
 Žorawa, Kranich, Grus communis.
 Gropyń, Trappe, Otis tarda.
 Bjakut, Waldschnepfe, Scolopax rusticula.
 Skulej, skurliš, Großer Brachvogel, Numenius arcuatus.
 Łyska, Straußläufer, Tringa.
 Kibut, Kiebitz, Venellus capella.
 Žołdnja, Regenpfeifer, Charadrius euronicius.
 Son, Schwan, Cygnus musicus.
 Gus, Gans, Anser ferus.
 Žiwa gus, Wilde Gans, Anser cinereus.
 Kacka, Ente, Anas.
 Žiwa kacka, Stridente, Anas crecca.
 Rybnica, Möve, Larus.
 Huska, Taucher, Colymbus.
 Konopac, Hänfling, Acanthis cannabina.

Kanarik, Kanarienvogel, Fringilla canaria.

Papaguj, Papagei, Psittacus.

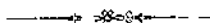
Njebjaska kóza, Befaffine, Scolopax gallinago.

Turk, Truthahn, Puter, welscher Hahn, Meleagris gallopavo.

Pawa, Pfau, Pavo cristatus.

Kura, kokoš, kokot, Haushuhn, Gallus gallinaceus.

Pašturlica, Mäufesuffard, Rüttelweife, Buteo vulgaris.

Słowjesa ê-kmjenow*) a jich časowanje.

Podał M. Hórník.

W serbskich grammatikach nakhadžamy dotal njewěstotu w někotrych twórbach słowjesow třećeje konjugacije na —eć.***) Ličba tych słowjesow drje so pomjeńša, tola dyrbjja so wosebje w pismowskej rěči te wobkhować, kotrež su w mnohich stronach hišće słyšeć. Tu radu dawa nam hižo Miklošič (Stambbildungslehre str. 433) prajo: stari- etc. dürften richtiger stäre- (potajkim inf. starjeć) geschrieben werden.***)) Tak su hišće jara rozšěrjene a znate słowjesa, runjež dr. Muka w swojej wubjernej knizy „Historische und vergleichende Laut- und Formenlehre“ na str. 501 atd. je dialektiske mjenuje: lećeć, pjerdžeć, rodžeć, sedžeć, smjerdžeć, wjerćeć atd.

Jako w ličbje tychle słowjesow, tak njejsmy zjednoćeni w jednotliwych twórbach participiow, aorista a imperfekta; někotři bliža so bóle a druzy mjenje twórbam štwórteje konjugacije abo i-kmjenow. To pokhadža z toho, zo so w dotalnych

*) Pišemy tudy ê za prěnjotne słowjanske **ѣ** po Miklošiču. Za wučowcow je z cyla jeho transkripcija praktiska, dokelž naše serbske ê (pola nas difthong) čita Čech po svojim prawopisu „je“: Němec jako Njemec. Nawopak wupraja Wulkorus historiske **ѣ** jako „e“ to rěka „je“, nježada-li prawidlo: jo. Maŕusej je **ѣ** = i atd. Słowjanskaj krótkej hlósnikaj přepisuje Miklošič: **ѣ** = ü, **ѣ** = j.

**) Rozdžělné wot słowjesow 5. konjugacije mjechkich a-kmjenow: waleć m. walać (praes. walam), měšeć m. měšać (praes. měšam).

***)) Wšak so tež w drubich padach —e abo ê často piše, hdžež lud z wulkeho džěla i wupraja: lěwy m. liwy, jědnaće m. jidnaće, zawrěć m. zawrić atd.

grammatikach tej dvě rjadowni słowjesow přeco takrjec do jeno-
ho paragrafa stajataj: třeće a štwórte časowanje. Tak njepra-
šuju so wšelacy spisowarjo za přihodnišimi twórbami, ale maju
wuprajenje swojeje wokolicy za prawidłowne. Tež w jednotli-
wych twórbach dyrbymy te po móžnosći dźeržeć, kotrež k třećej
konjugaciji słušuju. Čitacy lud přijima po něčim te formy sło-
wjesow, kotrež w knihach namaka. Tuž mam za trěbne, wo
słowjesach ê-kmjenow a jich časowanju tudy porěčeć.

Starosłowjanščina rozeznawa dvě družinje słowjesow z ê-kmje-
nom: 1. ê wostawa tež w kmjenje přitomnosće: želěju, želěješi,
bogatěju, -jiši atd.; 2. město „ê“ stoji w přitomnosći „i“: gorja
m. gorija, goriši atd.

W delnjoserbšćinje zbywa z přenjeje družiny: huměju (hu-
mjejoš atd.), rozměju m. roz-uměju. W hornjoserbšćinje: změju,
změješ atd. m. wz-iměju, futurum k praesentnemu: mam m.
imam, maš; měj; měj; měj atd. Jenož nańězni Serbja znaja:
čornjeju, wjetšina jenož čornju. Runjež su potajkim w hornjo-
serbšćinje słowjesa přenjeje družiny so nimalo zhubile, dyrbymy
tola hišće dwoje paradigma w třećej konjugaciji wučić: A) ko-
trež kmjenowe „je“ město „ě“ w participiu perf. act. wobkhowaju:
čerpjeć, čerpjeć, stsl. *търпѣхъ*, rodžeć, rodžeć, słodžeć; B) kotrež
maju tam „a“ na měsće *т*: słyšeć, słyšať; pišćeć, piščať.

Prěniše słowjesa tworja aorist (kmjen infinitivny + ch) často
na -ich m. *аech*: počerpich, počerpi, dolećich, doleći. Druhe
pak twori wjetšina Serbow na *аach*: zasłyšach, zasłyša, porěčach,
porěča. Imperfectum je pola wobojich *аach*, na př. čerpjach,
čerpješe atd., rodžach; słyšach, pišćach. To je kontrakcija: čer-
pějach = čerpjach, jako stsl. *желѣхъ*, želěaše.

Wšitke delnjoserbske a namězne słowjesa su w knizy
dr. Muki pomjenowane. Hornjoserbske njech so tudy hišće
dospołnišo zestajuju.

1. Sem słušuju najprjedy verba perfectiva inchoativa,
jako: bědnjeć, běleć, błažnjec, bładnjec, blědnjeć, bohaćeć (zbo-
haćeć), brjuchaćeć, brodaćeć, brudnjec, brunjeć, cyganjeć, čerst-
wjec (wočerstwjec), čłowječeć (= so wočłowječić), čornjeć, čem-
njec, čěsnjeć, dnjeć (= so dnić), dobrjeć, dybawjeć, hłódnjeć,
hlupjeć, horbjec, hordžeć, husćeć, kosmaćeć, křidlaćeć, kudźerja-

wječ, krućeć, khlódnjeć, khromjeć, khrósćeć (ftrauchig werden), lačnjec (praes. lačnju = mi chce so pić), młódnjeć, młódzjeć, módrjeć, mokrjeć, njemdrjeć, nēmjeć (wonēmjeć), plěchaćeć, plēsniwjec, prochnjeć, prochnawjeć, słabjeć, słódnjeć, słonjeć (falzig werden, ale: słonić, falzig machen; zastónić, verdeden), sněćeć, starjeć, surowjeć, swětlec (= so swěćić), tołśćeć, šědziwjec, šerjeć, włosaćeć, włóznjeć, sylnjeć, zelenjeć, zezawjeć, zjěrjeć, zymnjec, żółćeć. Tute verba tworja jenož imperfectum: błědnjach, błědnješe. Particip perf. act. je na et: starjeł pódla staril.

2. Sem słušace onomatopoeitica su: hječec, bórčec, brěšćec, bručec a brunćec, bućec a bunćec, bzdzec, cyrčec, fruncćec, kerčec (durje kerča), kjawćec, klinćec, korčec, krićec, kunćec, kurčec, kwječec, kwićec, mjawćec, mlešćec, mórčec, mućec, pišćec, piwćec, pjerdzec, rućec, ryćec (brüllen, delnos. rycas; ale: rěćec), ržec, smorčec, syćec, šćec, škrěćec, šućec, winćec, wrěšćec, zynćec. Tute słowjesa su imperfectiva, a hdyž so z předložkami zesta-
jeju, su potom verba perfectiva: zabječec, pobórčec atd. Tuž aorist: zabječach, zabječa; popišćach, -šća; part. perf. activi: hječał atd.

3. Druhe ê-kmjenowe słowjesa su infinitivne ê tež zwjetša naj-
prjedy do mjekheho a přeměniła (naměžne hišće je maju), nětko wukónča na ec: bžec, bojeć so, bolec, ćerpjeć, ćišćec, dyrbjec, dzeržec, horjeć, howjeć (někomu, ale hojić, heifen), klećec, lećec, ležec (naležec, zaležec), mjelćec, plaćec (gesten, ale plaćić zahfen), rodžec (gern haben, ale rodzić, gebären), rěćec (sprechen, ale ryćec, brüllen), ržec, słodžec (schmecken, ale: słodzić, malzen), słyšec, smjerdžec, stejeć a stojeć*) = stać (čěscy: státi, stojím, ale: státi, stanu; naš inf. stanyć je pozdžiši), sedžec, swarjeć, swjefbjec,**) šćec, tćec, wědžec (dowědžec, powědžec, pódla powěsć, nawědžec), wi-
džec (dowidžec, nawidžec, přewidžec, zawidžec, praes. zawidžu, nic: zawidžam), wrěc (aufwallen, hervorprudeln, žórić, praes. wrju, wriš, zewrěc so [mloko], zewěrać so; ale wrěc, schließfen ma

*) Komposita: přestejeć (čas), wustejeć so, zastejeć město abo službu, nic: zastawać, štož so často piše.

**) W tym a druhich někotrych słowach pišemy „ř“, dokelž so šěroke „e“ před nim słyši a dokelž je w pólsćinje „rz“: wječch, mjefwjeć, ale: ćerpjeć, p. ćierpieć.

praesens: wru, wrješ, kompos. zawrěc, zawěrac). Tute słowjesa su tež imperfectiva.

Prispomnjenje: 1. Někotre sem slušace njemóžemy drje štwórtej konjugaciji wutorhnyé: pomnjec, nětko = pomnić, rozymjec = rozymić, želec = želić (žalować, nětko žarować). Tež w čěskim stoji truchliti m. truchleti, želiti (žel učiniti) m. želeti. Nawopak twori so tu a tam: hodžec (přihodžec), škodžec m. hodžić, škodžić.

Prispomnjenje 2. Naše „chcyé“ je so přetworilo z twórby praes. eheu (stř. chošta, přir. staročěske: lecu m. letju, letěti); něhdy rěkaše: chčec (delnjoserbšcy dotal kšec). Přičina leži drje w rozdžělowanju wot kontrakcije „kčec“ m. kwčec (delnjoserbšcy kwis, kwitnuš), abo tež wot dialektiskeho „chćic“ m. křćic (křescić, cf. křestnička).

Prispomnjenje 3. Do časowanja č-kmjcnow njeslušaju jeno-sylbne verba přenjeje konjugacije, dokelž njékónča na praesentne -i: cpěc abo spěc. (dopčec, přicpěc, wuspěc, zaspěc a zacpěc, wzspěc, nětko „spěc“ w pismach, Bože wspěce, nic: spiće abo stpiće!), čřec, dřec, džec (wořžec, nađžec, zedžec), hrěc, kčec, mlěc, mrěc,*) wrěc (wřćic), zawrěc; hrěc, směc, strěc (přestrěc, wustrěc), žřec (póžřec).

* * *

Podaty nastawk z někotrymi mojimi předkhadžacymi njech k tomu služi, zo bychu słowjanscy filologowje našemu prawopisu dorozymjeli. *) We wulkej rěčnicy a w etymologiskim słowniku Fr. Miklošiča (1886) su w serbskich přikładach mnohe zmylki, kotraž dyrba w nowych wudawkach so porjedzić.

1. Njejtaj tam pismikaj za wosebitaj serbskaj zynkaj: **ě, ě**. Za difthong ě (ie zdom wuprajenej) steji pak „je“ stareho luthersko-serbskeho prawopisa, pak so zyla zanjecha, n. př. bjely

*) Dokelž je aorist = inf. 'mjcu + ch, sym w swojim času počat pisac a redigowac: zemřec, zemře, rozdžělu wot praesenta mru, mrješ; futurum: zemru, zemrješ atd.

*) Wolěrnšo rozestajich druhim Słowjanam něčiči serbski prawopis l. 1887 w čěskej knižy Ludjka Kuby „Słowanstro ve svých zpěvch“ w lužiskim wotdžělu z nastawkom: O jazyku lužickém. Wědomostne rozestajenje podawa dr. E. Muka w swejej „Laut- und Formenlehre“.

m. běły, džeco m. džěco, čelo — čěto, džel — džěl, kvjet — kwět, mjech — měch, mjesto — město, pješi — pěši, plech — plěch. Tež: hněw — hněw, hřech — hřech. Prawje so piše: lěhać (lěhać), pjelski, mjeza atd. Tež „ó“ tam njeje, kotrež je tola trjeba pisać: koždy m. kóždy, kłoda. Za naše é njech so tam é nałožuje za přénjotne **æ**, sekundarne é by so za wučenyh wobkhowało: město, lés, ale: šěsć, měd (gen. mjedu).*)

2. Jotowanje njepiše so po dawno zawjedženym zwučenju: nédźela m. njedźela, mierzac m. mjerzac, ńesé — njesé, ńasé (delnjos.) — njasé, pělńić — pjelńić.

3. Hornjoserbske **Ā** a **I** so rozeznawa; ale w delnim piše so tam **I** m. **I**, **I'** m. **I**: polny, pl'owa.

4. My pišemy „w“, nic jednore „v“, kaž w pólsćinje: wino, nic vino, nowy, nic novy, spěwać, pluwa, plowa. Njemóžachmy „v“ zawjesć, dokelž su Serbja w šuli zwučeni, němske v jako f prajić.

5. Nimale pječdzěsat lět w čišću nałožowane **ř** w dwójicach kr, př, tř by so w Miklošičowym słowniku zawjesć dyrbjało za hornju a delnju serbsćinu. Wšak móže so prawidło připisać, zo so jako „š“ praji a zo delni Serbja ř před „i, é“ mjechcy z jotowanjom wuprajeju (jako šj) a twjerdze před „y“ a tež tam, hdžež ma hornja serbsćina a druha słowjansćina kr, pr, tr: přijašel, třěsć; ale pšyca (mušyca), křasny (krasny), křýs (kryć), přawy (prawy), přut, třojíc, třuchły; mokřy, wótrý. Słowjanscy řečespytnicy so z tajkim pisanjom w Miklošičowym słowniku bórzy zjednaju; zalutowanje pismika „ř“ jim w zrozymjenju serbsćiny zadžěwa. Za delnjoserbski lud pak dyrbi so we fraktarje čišćeć, jako dotal twjerde řčj a mjehke řčj město „ř“ (***) Zwahr piše: řčjút, řčjěš, řčjě; lořčj, jabřj m. wjapřjjo. Štož piše: křut, pšez, tšo atd., dyrbi wučić, zo so nječita ś = sj, štož serbsćina nječerpi, ale šj.

*) Dokelž wuprajenje našeho „é“ energiske skutkowanje řečadłow žada, přeměnja so w njeakcentowanej sylbje do „je“ a dialekticy do „i“: w měsće, w měsći m. měsěć, dvě rybje abo rybi m. rybě, słowje abo słowi m. słowě; mudrje m. mudrě, widžec abo widzić, poprawom m. widžec atd. W spisownej řeči je so wuprajenje na „je“ přijało, dokelž wjetšina hornich Serbow a tež delnich —e w tutych znatych padach nałožuje; jenož jenosylbne kmjeny džerža „ě“.

*) Naše „ř“ = rj; tuž je w Mikl. słowniku wopak: přez m. přez, přadu m. přadu, přecel m. přecel, třelić m. třelić. Zmylnje stoji tam druhy os. (obersorbisch) m. ns., na př. pjerwy, warcas atd. Čišćeński zmylk je: pjelśe m. pjelśe, lemjas m. lemjas atd.

6. Hdyž Słownik „ć“ nałožuje, dyrbi tež „dz“ pisać, a nic dž: džěco, nic džěco, njeđzela, nic ředzela, nadzija, nic nadzija.)*

Hdy bychu Serbja w pismje spěšnišo so zjednočili byli, njeby Miklošič telko zmylił.

Delnołužiske swójbne mjena.

Nazběrał a podał *H. Jordan.*

Běch před wjele lětami delnołužiske swójbne mjena zběrał, ale zběrku potom na bok položil sebi myslo, zo njebudze za čitařstwo dosě zajimawa. Hdyž pak nětko hornolužiske mjena w Časopisu M. S. namakach a wot redaktora slyšach, zo je dla toho připóznawace listy tež z dalších stron dostał, přepodam tež moju zběrku. Pódlá běch tež tehdy sklonjowanje mjenow připisał a podam tudy někotre přikłady.

Praji so:

Hospodarjej:	hospozy:	do domu a dzowcy:	synej:
Bajko	Bajkowa	Bajkeje	Bajkowy
Badak	Badaka	Badakoje	Badakowy
Bagola	Bagolina	Bagolic	Bagoliny
Bartoška	Bartošyna	Bartošyc	Bartošyny
Běła	Bělinka	Bělic	Běajiny (!)
Bělonik (ńk)	Běloninka (ńka)	Bělonic	Bělonowy
Boda	Božina	Božic	Božiny
Brawža	Brawžyna	Brawžyc	Brawžowy
Cuška	Cušcyna	Cušcyc	Cuškowy
Głowa	Głowina	Głowic	Głowiny
Głowan	Głowanka	Głowanojc	Głowanowy
Głowka	Głowcyna	Głoweyc	Głoweyny

*) Pismikaj „ć dz“ přijachu Jordan, Smolef a Pful z pólsčiny, runjež wědzachu, zo jej Polacy hinak wuprajeju dyžli wjetšina Serbow. Jenož džěl Serbow praji: ć jak cj, dž jako dzj: lubosće = lubosceje, hozdze = hozdzeje. Zwjetša staj nam „ć, dz“ palatalnaj zynkaj, nic dentalnaj (syčawcy). Tuž dyrbjajoj so poprawom hinak woznamjenić, n. př. ě (z dypkom) abo t (z dypkom) a dž (z dypkom); tola dypki w čišću wotpaduju, w pismje su pak mjenje widzeć, tež čišćernje je nimaju. Hdyž pak bychmy dž abo dž nałožowali, by so ě paralleloje tež čz pisało. A přitom nastawa naše ć nic jenož z „c“, ale tež z „t“. Pful do tabelle serbskich zynkow w „Słowniku“ a tež w „Laut- und Formenlehre“ (1867) drje „dz“ staji, ale „dz“ wobkhowuje, wopisujo pak wuprajenje. Runje tak čini dr. Muka. Tuž drje by był rjad wšelakich dentalow a palatalow: c, ć, ě (t, t, t); d, dž, dž (d, d, d). Tola wostańmy při dentalnym pisanju; wšak žana grafika njeje we wšitkim dospołna, kóždej ěa so něšto porokować. Wažniše je, zo so lud na našu něčičšu lačansko-serbsku orthografiju z knihow w njej wudatych zwuči!

hospodarjej:	hospozy:	do domu a dzowey:	synej:
Kwick	Kwicowa	Kwicojc	Kwicowy
Lěcha	Lěčyna	Lěšyc	Lěšyny
Lubica	Lubcyna	Lubeojc	Lubicowy
Mjawšćk	Mjawšćcyna	Mjawšćcyc	Mjawšćkowy
Sedlak	Sedlacka	Sedlakojc	Sedlakowy
Srježny	Sřežna	Srježnic	Srježniny
Tranta	Tranšina	Tranšic	Tranšiny

Andryška. Arnat. Ašto.

Babjenc. Bachańc. Badak. Bagola. Bajko. Balaš. Balašk. Bałco. Balcoko. Balko. Balow. Bałtnik. Bałtot. Balušk. Bambor. Bamž. Baniška. Baranik. Bartoš. Bartoška. Bartram. Bartramk. Bartrom. Barbukać. Bartlik. Bartuš. Bartyl. Barwać. Baskow. Bašćiš. Bato. Batow. Bawrik. Běła. Bělašćk. Bělej. Běly. Bělka. Bělonik. Bjenadać. Běžan. Bidać. Bingerlin. Bjarnat. Bjatkać. Bjernatk. Bježtyn. Bjem. Bjerno. Blaz. Blazius. Blendo. Bližnik. Błotow. Bob. Bobowk. Bohrik. Boda. Bog. Bogaty. Bogot. Bojt. Bogašof. Bogoš. Bombjela. Borak. Bonjak. Boriš. Bornak. Berk. Borkow. Borkojski. Bosan. Bosak. Bosław. Bosnja. Bošan. Brama. Bramać. Bramka. Branašk. Brancel. Brawža. Brjazyna. Brjazdzik. Brjazk. Brenck. Brěšša. Brježdžak. Brězynk. Brjezo. Brjucho. Bruńš. Bruk. Bruksać. Broda. Brodak. Broł. Broniš. Bronko. Bryca. Bryša. Bubnać. Buchan. Buchta. Buđa. Buđać. Budan. Budarik. Budko. Budyeh. Budyšin. Bugnać. Bukowic. Bukwać. Bulian. Bulik. Bulo. Bulko. Bor. Burik. Burko. Bužak. Buzlink. Byđa. Bydych. Byžank.

Cachow. Cajzlać. Carniš. Carnop. Carnoch. Carny. Cart. Cawowk. Cech. Cento. Cerba. Cernja. Cernik. Ceptać. Colsk. Cunder. Curbjel. Cuška. Cwar. Cyglać. Cyž.

Chało. Chmjel. Chojna. Choric. Chošćik. Cholowa. Chudk. Chudy. Chyla. Chysk.

Dabow. Dalej. Dalic. Dalik. Daniel. Debrik. Dešan. Dobrink. Domašeńc. Domań. Domašk. Domic. Domlik. Domjel. Doms. Domš. Domula. Donat. Donk. Drabo. Drapko. Drejko. Drohik. Drochow. Drogac. Drogan. Drogula. Drogulin. Druška. Dubjan. Dubinka. Dubnak. Dubraw. Duch. Dučka. Dukliš. Dupka. Dupnak. Dušk. Duška. Durink. Dyk. Dypš.

Ficko. Fifack. Fink. Fitko. Fito. Fladrich. Fridko. Fuliš.

Galo. Gajzlař. Ganik. Gasan. Gerc. Gercopa. Gidow. Gižeńc. Gjardy. Głažař. Głažik. Głodny. Głowa. Głowan. Głowka. Glink. Gnil. Gnawk. Golaš. Gołe. Gódk. Gołbin. Gołbink. Gołnja. Golan. Gołnjak. Gólik. Gólnik. Gomola. Gomolka. Gór. Górak. Górašk. Górk. Góрман. Górnja. Górzeńc. Górow. Gosław. Gózdžan. Grab. Grabka. Grabca. Grace. Grasko. Grebik. Grėšan. Grėšeńc. Grėško. Grib. Gribař. Grjedor. Grjedorašk. Grjedorjeńc. Groba. Grobla. Grogork. Groch. Grod. Gromjel. Gros. Grošk. Grot. Grosyk. Grožiška. Gryz. Grysk. Gubac. Gubjela. Gusor.

Haba. Habjeńc. Hablik. Habnař. Halař. Halbank. Halbin. Halkow. Halpik. Hajna. Hajnk. Hajnzik. Hamjel. Hampo. Hampoch. Handrejka. Handryšk. Handula. Hans. Hańš. Hańšel. Hańšk. Hańšac. Haišo. Hanuš. Hanuškař. Hanko. Hantuš. Hančo. Hapula. Harnašk. Hatk. Hažowk. Hejna. Hejnca. Hejnoch. Hendrik. Hensel. Hermańc. Hertnik. Hibko. Hobliž. Hobłoda. Hobłotka. Hobwjertak. Hobracht. Hobman. Hocko. Holask. Holmach. Holenk. Holnjak. Holop. Homan. Hopjeńc. Hopušař. Hošk. Hujk. Huebac. Hudmank. Hudrap. Huglař. Hujk. Hulk. Hupac. Huraz. Husk. Husok.

Jabłoński. Jaclawk. Jajkař. Jajko. Jakobie. Jakobik. Jakubk. Jakubašk. Jakubuš. Jakel. Janak. Janicka. Janik. Jank. Janowjeńc. Jańc. Jarik. Jariek. Jando. Janš. Jaškař. Jastaw. Jaworka. Jazerk. Jazowk. Jėdro. Jenč. Jotřik. Jonas. Jordan. Jurk. Juriš. Jurišk. Juriška. Jurawk. Jure. Jurjane. Jurawk. Just.

Kacka. Kadlenk. Kajehlař. Kajlink. Kajn. Kajna. Kajnik. Kalawa. Kale. Kalie. Kamie. Kamjenc. Kamjenka. Kambor. Kano. Kantor. Kapa. Kapoj. Karas. Kapor. Kašwiš. Katuš. Kažula. Kažeńc. Kažnik. Kocmarik. Kelink. Kejžor. Keř. Kerjašk. Kefk. Keršten. Ketlic. Kėška. Kibut. Kibuš. Kičko. Kilian. Kiša. Kito. Kjacmař. Kjale. Kjasa. Kjask. Kjatlic. Klaje. Klamař. Klawk. Klawšk. Kława. Klebuš. Klejo. Klejko. Klemańc. Kliman. Klinka. Klinkot. Klotk. Knefel. Knėžk. Knocha. Knoba. Knof. Knoko. Knyk. Kobjela. Kobus. Kocur. Kochan. Kochman. Kojnjan. Kokot. Kokošař. Kokrjow. Kokula. Kolasař. Kolnja. Kolnjak. Kolow. Kolowa. Kołozėj. Komor. Komork. Konopka. Konjack. Końcak. Kopac. Kopań. Kopreńcař. Kopřywař. Korańc. Korean. Korbjan. Korcyk. Korjeń. Korjeńk. Kornawka. Korluš. Kortel.

Kosac. Kosak. Koska. Kostka. Kosyk. Košan. Kašan. Kot. Kotlik. Kowal. Kowalik. Kowalski. Kožan. Kožaf. Kožank. Kožkaf. Kozlik. Krabat. Kral. Kralik. Krajnik. Krawc. Křadow. Krestan. Krënic. Křenka. Krjachin. Krjašeñ. Krjus. Kristan. Kristop. Křišo. Křižan. Křižank. Křiwan. Krol. Krolik. Krokoř. Krotuš. Krowaf. Křupař. Křupka. Kruško. Kruža. Krystop. Křyle. Kuba. Kubaňka. Kubašk. Kubik. Kubink. Kubic. Kubo. Kukawa. Kula. Kulan. Kulaf. Kulej. Kuika. Kuliš. Kulman. Kulowac. Kulowack. Kumpan. Kunś. Kupa. Kupař. Kupš. Kurwota. Kusk. Kusnik. Kušcik. Kušy. Kužel. Kužerajc. Kužerka. Kwafk. Kwafnik. Kwětk. Kwick.

Laban. Ladojc. Lamko. Lapan. Lapko. Laps. Lapsyk. Latk. Lawk. Lawko. Lawrjeñc. Lawrjeñck. Lawriš. Lawrišk. Lažki. Lejchař. Lejna. Lejnik. Lejnick. Lěcha. Lěšk. Lěska. Lěski. Lěwa. Lěwicka. Lěšin. Lěžin. Lěžyn. Liba. Libak. Libik. Libuš. Lidola. Lidora. Limbark. Lipicař. Lipš. Lipus. Lisk. Liška. Liškař. Lohoda. Lodman. Lolk. Lotra. Lopa. Lopuch. Lopuš. Lubica. Lubnja. Lubkol. Luboch. Ludwich. Lukas. Lukow. Lutoš. Lutoška.

Maćeñc. Maćk. Madlenk. Majas. Majlink. Malin. Malink. Malik. Mališ. Małki. Małkwic. Mamš. Manko. Marak. Marijašk. Markař. Markula. Markus. Marosk (Mrosk?). Marša. Maternja. Matica. Matijašk. Matik. Matka. Matko. Mato. Matuš. Matuska. Matyñ. Maznik. Mebus. Mech. Mejus. Mejcharik. Mejža. Melchař. Melebarik. Melda. Mešk. Měrica. Měřš. Měšćan. Měšk. Mjawšk. Mjadwjež. Mječk. Mjenk. Mjertynk. Mjeršeñc. Mjetak. Mjetk. Mjetašk. Mjetac. Mjelko. Mjelo. Mjeliš. Michel. Michleñc. Michlic. Michlik. Michlink. Mikau. Mikel. Mikliš. Mikławš. Mikławšk. Mišnař. Moch. Módry. Mojk. Mokř. Mostař. Mrojka. Mróz. Mrózk. Mucha. Mudrja. Mudrjak. Mudrink. Mulka. Munic. Munick. Munik. Muslik. Mušan. Mušic. Mušwic. Mušyn. Mušynař. Mužik. Myšnař.

Nabuda. Nagora. Nagork. Nagorka. Nakoñc. Nakoñcny. Natko. Natus. Natus. Nazdal. Nazdala. Njefojt. Njekokrjow. Njekřamař. Njekus. Njerad. Nješapař. Njetrjeba. Nikak. Nikus. Nižyk. Nosak. Nosija. Nosk. Noswic. Nowack. Nowak. Nowjel. Nowi. Nowik. Nowka. Nowotnja. Nowotnik. Nowuš. Nowy. Nugel.

Nugliš. Nuglišk. Nugło. Nuza. Nyč. Nyčka. Nykel. Nykuš.
Nypak. Nyprašk. Nyšan.

● **O**bodan. Olask. Oman. Owjel.

Pacik. Pajcať. Pampa. Pan. Panaš. Pank. Panwic. Paproš.
Parnach. Parnoch. Paška. Pawlic. Pawlik. Pawliš. Pawlo. Pawluš.
Pawoľ. Pazdźerka. Pejšk. Pelja. Petark. Petarik. Petk. Petř. Petřik.
Petřik. Petrik. Peš. Pešeńc. Peškin, Pětko. Pěskať. Pjatať. Pja-
tarik. Pjatrašk. Pjekať. Pjenk. Pjento. Pjero. Pjerko. Pjersk.
Pjotř. Pienaf. Pichota. Pila. Pilank. Pilko. Piklať. Pinkac. Pipať.
Piskoť. Placko. Plapjer. Plaška. Plašnja. Platow. Płowka. Pod-
pora. Pogan. Polak. Poľsak. Popjela. Popjela. Porat. Porš. Post.
Pošiš. Pošter. Potka. Prjask. Prjawoz. Prompjel. Propeta. Pručel.
Pšycka. Pujan. Pujo. Pujko. Pudra. Pukiš. Purka. Pusćinať. Pu-
tarik. Puza. Puža. Pychota. Pyran. Pyrko. Pytať. Pytarik.

Rac. Rack. Racyk. Rak. Ramot. Rapko. Rataj. Ratať. Ra-
zik. Regl. Rejka. Rejtus. Retša. Rědoť. Rězak. Rěrk. Rězka.
Rěpka. Rikus. Robel. Roblak. Roblik. Rocha. Ročať. Rodaf.
Roj. Rojk. Rogac. Rokot. Rownať. Rownja. Rozmjěšk. Rozyn.
Rožkať. Rožeńka. Rubin. Rublak. Rubun. Rucka. Rybak. Ry-
barnak. Rycbela. Rycho. Rychmut. Rychow. Rygel. Ryjnca.
Rytša. Ryšk. Rzyk.

Sedlak. Skadak. Słomka. Smaga Smogof. Smogrjow. Smola.
Smolka. Sock. Sochor. Sochorik. Sowa. Srjezny. Sroka. Srokoš.
Starik. Starost. Starosta. Starostka. Steklina. Stodian. Stojan.
Stopera. Stopa. Strobic. Strogo. Stukac. Swat. Swětoš. Swineaf.
Sykor. Synk.

Šešeńc. Šeško. Šěžki. Šichan. Šichold. Šisko. Šota.

Šadow. Šajdať. Šalmeja. Šańcka. Šaroba. Šćěpan. Šćěpank.
Šejc. Šelnik. Šelnok. Šemjel. Škaďow. Šklať. Škora. Škorla. Ško-
dowk. Škola. Škorc. Škornja. Škowrjeńk. Škrabak. Šlawuš. Šte-
wjernik. Šlimko. Šlodať. Šlodarik. Šlodarjeńc. Šmjek. Šmolka.
Šoľšink. Šola. Šoba. Šobanja. Šoľta. Šombjel. Šombor. Šombora.
• Šorad. Šrošk. Šrybať. Štelnja. Štopyrja. Štruk. Šuca. Šucan.
Šucko. Šukola. Šuliš. Šulteńen. Šurgot. Šurok. Šumjel. Šusko.
Šwarcko. Šweda. Šwerog. Šwicať. Šwick. Šwik. Šwiko. Šwjela.
Šwjelow. Šwjerc. Šwidich. Šybjerža. Šyďlo. Šyjsko. Šyľo. Šyľko.
Šymańc. Šymank. Šymjeńc. Šymk. Šypan.

Tajne. Taran. Tatan. Tešnař. Tic. Ticka. Tinius. Tobola. Tobjela. Tobornja. Toňko. Tono. Traďař. Tranta. Třadow. Třadowk. Třawnik. Třuk. Třebk. Tribjon. Troba. Tripjel. Tropa. Trunta. Trybo. Trypjel. Tryša. Tumař. Tupac. Turan. Turk. Tuta. Twarec. Twarog. Tylka. Tyltak. Tymich. Tyriř. Tyrita.

Uras. Urask. Urban. Urbańc. Urbjeńc.

Warnac. Wařmo. Wařnik. Wawriř. Wawriřka. Weclawk. Wěko. Wencel. Wencko. Wěnc. Wentow. Wichař. Winař. Winař. Witań. Witka. Wito. Wituř. Wislik. Wiřnař. Wjařawk. Wjebor. Wjeder. Wjelek. Wjelk. Wjelan. Wjelř. Wjenek. Wjerman. Wjerchoř. Wjerchon. Wocko. Wognjař. Wojto. Wořyna. Wořk. Worak. Worjeřk. Woseńk. Wořcojski. Wořawk. Wořlik. Wořech. Wujk. Wulich. Wukař. Wylam.

Zabare. Zadora. Zajźěwak. Zajźowa. Zakrejc. Zakrjo. Zakrjow. Zamjel. Zapjacař. Zarjec. Zawal. Zawola. Zelenk. Zeleńkař. Zelka. Zelko. Zelezk. Zemiř. Zmjel. Zobak. Zoj. Zonk. Zrigan. Zupra. Zuřowk. Zwonjař. Zyba. Zymak. Zymroz. Zyska.

Žbaj. Želnok. Žeńko. Žilka. Žilko. Žiwjak. Žonop. Žopa. Žorguń. Žrak. Žumrich. Župan. Žur. Žurant. Žuřo. Žyd. Žyľka. Žyłow. Žyľojski.

Žeźik. Žeď. Žeďk.

Dosłowo.

Z tymle zeřiwkom dokonja Časopis swój 45. lětnik abo dźewjaty zwjazk, dokelž 10 zeřiwkow wot l. 1856 do jeho wjazamy; jenož přenjej dwaj zwjazkaj mějeřtaj po 8 zeřiwkach. Jeho program je nimale njeřměńjeny wostał, křiba zo so l. 1848 tež slubjene wukładowanja nowych wunamakanjow njemoźne wopkazachu. Wumjelska poesija wuwosta w tym zwjazku, dokelž mamy za tu druhe časopisy, wosebje „Lužicu“. Njech Časopis jenož serbski řečespyt, serbske stawizny, historiju pismowstwa a narodopis pěstuje; přede wřim pak njech přiběra na wustojnych a pilnych sobudźeľačerych!

Njemnohe zmyľki w Časopisu ani tónkróć njeřorjedzam, přewostajejo to česćenym čitarjam. Jenož na požadanje k. prof. Konrada spominam, zo ma w jeho nastawku l. 1889 str. 145 kluč (jako barytonowy) wo smužku niže stać.

Redaktor.

Dodawk k džewjatemu zwjazkej Časopisa,
pječ lětnikow 1888—92 wobsahowacemu.

A. Mjena spisowarjow IX. zwjazka.

- Černý Adolf**, seminarski wučer w Kraloweje Hradcu:
Z mojeho zapisnika. Lětnik XLI. str. 3.
Dodawki k textam ludowych pěsni. XLI, 11.
Narodne hłosy lužiskoserbskich pěsni. XLI. (Přiloža.)
Připisk k druhej zběrcy narodnych hłosow. XLI, 73.
Dalše dodawki k textam ludowych pěsni. XLI, 92.
Druha zběrka narodnych hłosow lužiskoserbskich pěsni. XLI.
(Přiloža.)
Wobydlenje lužiskich Serbow. XLII, 97.
Mythiske bytosće lužiskich Serbow. XLIII, 3. XLIV, 3 &
81. XLV, 25 & 73.
- Dučman Handrij**, farař w Lipsku:
Pismowstwo katholskich Serbow. (Třeća zběrka.) XLII, 3.
- Hórnik Michał**, kapitulár w Budyšinje:
Michał K. Bobrowskij a Izmail J. Sreznjewskij wo Serbach.
XLII, 42.
Přeni serbskokatholski katechismus. XLIII, 112.
Přenje serbskokatholske kěrlušy. XLIII, 115.
Hdže pišemy jotowane pismiki? XLIV, 70.
Delnjoserbska rěčnica dr. E. Muki. XLIV, 129.
Najpřihodniše grammatiske twórby a wukóncey. XLIV, 132.
Mjezsobne zastupowanja samozynkow w hornjoserbsčínje.
XLIV, 137.
Někotre podhladne a špatnje tworjene serbske słowa. XLIV,
140.
Troje „o“ w serbskej rěči. XLV, 53.
Wjesne a swójbne mjena z l. 1534. XLV, 58.
Słowjesa ê-kmjenow a jich časowanje. XLV, 133.
(Wučali z protokellow, přeložki zličbowanjow a wozjewje-
njow atd.)
- Imiš Hendrich**, lic. theol., farař w Hodźiju:
Nekrolog XXVII. (Křesćan Bohuwěr Pful.) XLIV, 47.

- Jenč Karl August, farář w Palowje:
 Nekrolog XXVI. (Jurij Ernst Wanak.) XLI, 97.
 Přidawk k nastawkej wo swobodnym městnje na krajnej šuli
 w Mišnje. XLI, 101.
 Serbjo w němskich romanach a novellach. XLII, 92.
- Jordan Hendrich, wučer a kantor w Popojcach:
 Delnjołužiski wotrjad Maćicy Serbskeje. XLII, 160.
 Delnjołužiske ptače mjena. XLV, 130.
 Delnjołužiske swójbne mjena. XLV, 138.
- Kocor Karl August, kantor emer. w Ketlicach:
 Wo nastaću naspěwow a hudźbnych nastrojow. XLI, 94.
- Konrád K., professor w Taborje (w Čechach):
 Słowo wo hymnologiji lužiskich Serbow. XLII, 135.
- Łusčanski Jurij, kanonik, praeses serbskeho seminara w Prazy:
 Serbski Seminar s. Pětra w Prazy. XLV, 3.
- Muka Ernst, wyšši wučer na gymnasiu w Freibergu:
 Hornjoserbske ludowe pěsnje. XLI, 14.
 Serbske narodne přisłowa. XLI, 19.
 Nowe dodawki k textam ludowych pěśni. XLII, 51.
 Wo stopnjowanju samohłosowkow w serbšćinje. XLIII, 65.
 Wo předložkach w serbšćinje. XLIII, 75.
 Frenceliana (VII & VIII) XLIII, 97 & 99.
- Parczewski Alfons, řečník w Kališu:
 Wo času wumrěća Meklenburskich Serbow. XLII, 37.
- Pful Křesćan Bohuđer, professor emer. w Njeswaćidle:
 Zbytki dorinskeje serbšćiny. XLI, 34.
 Dodawk wo Khójnjanskim pjecatu. XLI, 103.
- Renč M., dr., farář we Wjelećinje:
 Swobodne městno za syna serbskeho duchowneho na krajnej
 šuli w Mišnje. XLI, 25.
- Rostok Michał, wučer emer. w Huscy:
 Druhi dodawk k ležownostnym mjenam. XLI, 32.
- Wehla Jan (Radyserb), wyšši wučer emer. w Budyšinje:
 Serbske přisłowa a hrónčka. XLIII, 51.
 Sto přisłowow. XLIV, 68.
 Zběrka swójbnych mjen. XLIV, 41.

B. Pokazowař po hłownym wopřijeću.

1. *Basniske abo hudźbne džěta a ludowe pěsnje.*

- Z mojeho zapisnika. Wot A. Černeho. XLI, 3—10.
 Dodawki k textam ludowych pěsni. Wot A. Černeho. XLI, 11—13.
 Hornjoserbske ludowe pěsnje. Wot dr. Muki. XLI, 14—19.
 Narodne hłosy lužiskoserbskich pěsni. Wot A. Černeho. XLI.
 (Přiloža.)
 Připisk k druhej zběrcy narodnych hłosow. Wot A. Černeho.
 XLI, 73—92.
 Dalše dodawki k textam ludowych pěsni. Wot A. Černeho.
 XLI, 92—94.
 Wo nastaću naspěwow a hudźbnych nastrojow. Wot K. A. Kocora.
 XLI, 94—97.
 Druha zběrka narodnych hłosow lužiskoserbskich pěsni. Wot
 A. Černeho. XLI. (Přiloža.)
 Nowe dodawki k textam ludowych pěsni. Wot dr. Muki. XLII.
 51—91.
 Slowo wo hymnologiji lužiskich Serbow. Wot K. Konrada.
 XLII, 135—160.

2. *Rěčespytne nastawki, přisłowa a stowniske zběrki.*

- Serbske narodne přisłowa. Wot dr. Muki. XLI, 19—24.
 Druhi dodawk k ležownostnym mjenam. Wot M. Rostoka.
 XLI, 32—33.
 Zbytki dorinskeje serbsčiny. Wot dr. Pfula. XLI, 34—52.
 Dodawk wo Khójnanskim pječatu. Wot dr. Pfula. XLI,
 103—104.
 Serbske přisłowa a hróněka. Wot J. Wehle. XLIII, 51—52.
 Wo stopnjowanju samohłosowkow w serbsčínje. Wot dr. Muki.
 XLIII, 65—75.
 Wo předložkach w serbsčínje. Wot dr. Muki. XLIII, 76—96.
 Sto přisłowow. Wot J. Wehle. XLIV, 68 70.
 Hdže pišemy jotowane pismiki? Wot M. Hórnika. XLIV, 70—73.
 Delnjoserbska rěčnica dr. E. Muki. Wot M. Hórnika. XLIV, 132—137.
 Najpřihodniše grammatiske twórby a wukóncey. Wot M. Hórnika.
 XLIV, 132—137.

- Mjezsobne zastupowanje samozynkow w hornjoserbsćinje. Wot M. Hórnik. XLIV, 137—140.
- Někotre podbladne a špatnje tworjene serbske słowa. Wot M. Hórnik. XLIV, 140—148.
- Zběrka swójbnych mjen. Wot J. Radyserba Wehle. XLV, 141—147.
- Troje „o“ w serbskej rěči. Wot M. Hórnik. XLV, 153—158.
- Wjesne a swójbne mjena z l. 1534. Wot M. Hórnik. XLV, 58—62.
- Delnjołužiske ptače mjena. Wot H. Jordana. XLV, 130—133.
- Słowjesa ê-kmjenuw a jich časowanjo. Wot M. Hórnik. XLV, 133—137.
- Delnjołužiske swójbne mjena. Wot H. Jordana. XLV, 138.

3. Narodopisne, historiske a literarnohistoriske nastawki.

- Swobodne městno za syna serbskeho duchowneho na krajnej šuli w Mišnje. Wot dr. Renča. XLI, 25—32.
- Přidawk k tuťomu nastawkej. Wot K. A. Jenča. XLI, 101—103.
- Pismowstwo katolskich Serbow. Wot H. Dučmana. XLII, 3—36.
- Wo času wumrěća Meklenburskich Serbow. Wot A. Parczewskeho. XLII, 37—42.
- Michał K. Bobrowskij a Izmail J. Sreznewskij wo Serbach. Wot M. Hórnik. XLII, 42—51.
- Serbjo w němskich romanach a novellach. Wot K. A. Jenča. XLII, 92—93.
- Wobydlenje lužiskich Serbow. Wot A. Černeho. XLII, 97—135.
- Delnjołužiski wotrjad M. S. Wot H. Jordana. XLII, 160.
- Mythiske bytosće lužiskich Serbow. Wot A. Černeho. XLIII, 3—50. XLIV, 3—68; 81—129. XLV, 25—41; 73—130.
- Frenceliana VII. & VIII. Wot dr. Muki. XLIII, 97—111.
- Prěni serbsko-katolski katechismus. Wot M. Hórnik. XLIII, 112—115.
- Prěnje serbskokatolske kěrluš. Wot M. Hórnik. XLIII, 115—120.
- Serbski seminar s. Pětra w Prazy. Wot J. Łusčanskeho. XLV, 3—24.

4. Nekrologi.

- (XXVI.) Jurij Ernst Wanak. Wot K. A. Jenča. XLI, 97—101.
- (XXVII.) Křesćan Bohuěr Pful. Wot lic. H. Imiša. XLV, 47—53.

5. *Maćične rozprawy a naležnosće.*

Regulativ za wupoženje knihow z knihownje M. S. XLI, 32. —

Rozprawy a zličbowanja wo maćičnym domje. — Wučahi z protokollow. — Zličbowanja, zapis přinoškow a darow, wozjewjenja atd. w kóždym lětniku.

D. Zapis spisow, z nakładom M. S. wudatych.

Łužiski serbski słownik. Pod sobuskutkowanjom H. Zejlerja a M. Hórniku spisany wot dr. Pfula. 1857—66.

Hornjołužiska serbska ryčnica. Zešiwk I. Zynkostow. Spisał dr. Pful. 1861. (Wjacy njeje wušło.)

Wěne narodnych spěwow hornjo- a delnjołužiskich Serbow z přewodom fortepiana wot K. B. Kocora 1868.

Šěsć spěwow serbskich za tenor abo sopran z přewodom fortepiana wot K. A. Kocora. 1881.

Towašny Spěwnik za serbski lud. Zestajał K. A. Fiedler. 1878.

Štyrihłósne mužske chory. Zestajał K. A. Kocor. 1886.

Swětłóčišćowa podobizna J. E. Smolerja (wobraz sam 30 × 20 cm), rysowana wot wučerja Knjeza. 1885.

Časopis Maćicy Serbskeje. Wudawany bu wot J. E. Smolerja w 10 zešiwkach (wot l. 1848 hač do l. 1854), 26 zešiwkach wot Jakuba Buka (wotal hač do 1867) a 50 wot M. Hórniku.

Spisy za lud a za ludowe wučerje*):

1) Ješuš we Domi Bobožnych. Sčtyri Přjedowanja je Sa= mostajenstwa S. Lubenskeho. 1847. 2) Zutrowne Zejfa. Powě= dańčko Šhryštofa Schmida. Přchěložik Jakub Kuczanf. 1848. *3) Michał. Powědańčko wot K. Kulmana. 1848. *4) Serbske horne Łužicy. Wot G. B. Jakuba a Kuczanfa. 1848. *5) Serbij. Powědańčko dr. Pfula. 1848. *6) Ribowuženjo. Rozwuczenje wot Mucžinka. 1849. 7) Dobroty, Džiwny a Szudy bože nad ižraelšimi Džěčžimi. Wot K. A. Sencža. 1849. 8) Jan. Powě= dańčko wot K. Kulmana. 1849. *9) Anjež Mudy. Powě= dańčko M. Buka. 1849. 10) Bohusław ž Dubowina. Powě= dańčko Schmida, wot J. Buka. 1849. 11) Hród na Landstrónje.

*) Z hwězdzičku poznamjenjene njejsu wjacy na składze.

1849. Wot Mucžinka. 12) Selenška. Prěni džěl, wot R. A. Zencža. 1850. *13) Wěrnny kšješczijan. Prědowanje wot E. B. Zakuba. 1850. 14) Wumjenkar. Powědańczo ja lud wot dr. Wšula. 1851. 15) Szadowa knižka. Wot Kozora. 1852. 16) Wotroha krala Sana. Z čžěskoho wot Miklawšcha Cyža. 1851. 17) Woža krašnojč we stwórbje. I. Wot J. B. Mucžinka. 1851. 18) Nadpad pola Bufež. Wot Wehle. 1852. *19) Szobubar. Roswuczenje E. B. Zakuba. 1852. 20) Křtyšiof Kolumbus. Wot dr. Sommera. 1853. *21) Bibliške stawisny po Kuržu, wot Bartka a Pjekarja. 1853. 22) Selenška. Džěl II. 1854. 23) Woža krašnojč we stwórbje. II. 1854. 24) Pšchedženak. Protyka na I. 1855. Wot R. Rády. 25) Njedžela. Křonowanj spiš wot Schwerina. 1855. *26) Szerbške bašnje, wot Seilerja (z Časopisa) 1855. 27) Protyka 1856. 28) Wosobny Dar ja Kšješczijanow, wot M. Buča. 1856. 29) Spěwy ja herbške šhule. I. Wot fant. Pjekarja. 1856. 30) Protyka 1857. *31) Kšchžne wójny. Wot Mucžinka. 1867. 32) Protyka 1858. 33) Protyka 1859. 34) Protyka 1860. 35) Satub abo Wože šlowo dyrbi w čžlowječu žiwjenje dostacž, wot R. Kulmana. 1862. 36) Spěwy ja herbške šhule. II. 1860. 37) Protyka 1861. 38) Protyka 1862. 39) Genowefa. Ze Šmida M. Šórnik. 40) Robinson. Wot R. Kulmana. 1862. 41) Protyka 1863. 42) Napoleon I. a jeho wójny. Wot J. A. Bohonča. 1863. 43) Protyka 1864. 44) Protyka 1865. 45) Oberlin. Jeho žiwjenje a skutkowanje atd. Wot J. Bariko. Šešiwof I. 1865. 46) Protyka 1866. 47) Najwuzitniški pšhecželjo rataštwu a hajništwu bješ šwěrjatami. Wot M. Kostofa. 1866. 48) Protyka 1867. 49) Wěncžk fijakow abo šberka powědańczołow. Wot J. B. Mucžinka. 1867. 50) Protyka 1868. 51) Protyka 1869. 52) Michaš Wudač, jeho žiwjenje a wotkasanje atd. Wot Ducžmana. 1868. 53) Šahrodništwu. Džěl I. Szadowa jahroda. Wot M. Krala. 1869. 54) Protyka 1870. 55) Protyka 1871. 56) Ššo šwoni měr! Wot Seilerja. 1871. 57) Protyka 1872. 58) Protyka 1873. 59) Šwěrnaj šužodaj. Powědańczo wot Mucžinka. 1873. 60) Protyka 1874. 61) Protyka 1875. 62) Protyka 1876. 63) Ernst a Albert, rubjenaj jaskfaj prynžaj, wot Šórdana. 64) Protyka 1877. 65) Prěnja čžitanka (fibla), wot Bartka. 66) Protyka 1878.

67) Towaršny spěwnik za serbski lud (z notami), wot Fiedlerja.
 68) Protřfa 1879. 69) Protřfa 1880. 70) Spěwna radosć, zberka šulskich spěwow, wot Fiedlerja. 71) Protřfa 1881. 72) Protřfa 1882. 73) Protřfa 1883. 74) Njchiz a pozměřaz abo Turfojo pšjed Winom, wot Nadyšerba. 75) Protřfa 1884. 76) Protřfa 1885. 77) Trójnifi, šěrka pomědanczłow wot Nadyšerba. 78) Protřfa 1886. 79) Štyrihłósne mužske chory. Zestajał K. A. Kocor. 80) Protřfa 1887. 81) Protřfa 1888. 82) Protřfa 1889. Wot Njchizana. 83) Jan Manja abo Šdže statof mój? Wot Nadyšerba. 1889. 84) Bratřif a šoficizfa. 1889. 85) Protřfa 1890. 86) Protřfa 1891. 87) Witwa pola Budyšcina. Wot Nadyšerba. 1891. 88) Protřfa 1892. 89) Protřfa 1893. 90) Mały gratulant. Wot Š. Šordana.

Pódda tatyeh wuńdžechu bjez čisla: 1) Bibliske stawizny za šule, wot Bartka. 2) Žiwjenjoběh J. E. Smolerja, wot dr. Kalicha. 3) Seczazh list na žyly šerbšfi lud, wot Domaški. 4) Šrěnja čiztanfa ja šerbšfe šhule, wot Bartka. 1887. (Serbsko-němska.) 5) Dodawk k spěwnej radosći.

D. Předsydstwo a wubjerk Maćicy Serbskeje.

Přehlad zastojnikow M. S. hač do jeje 40. lěta je w Časopisu zestajany. Dopjelnic ma so tam jenož, zo běše 1876—80 tež k. faraf H. Dučman we wubjerku.

Předsyda běše wottal M. Hórnik, prjedy faraf, nětko kapitulár scholastik w Budyšinje.

Městopředsyda — k. dr. Kalich, faraf pola s. Michała.

Pisma wjedzeř — k. Skala, prjedy kaplan, nětko faraf pola s. Marije.

Pokładnik — k. M. Mjeřwa, kupe.

Knihownik — k. K. A. Fiedleř, wyšši wučer evang.-luth. seminara.

Knihiskładnik — k. K. Kapleř, wučer a kantor pola s. Michała.

Mjenowani pječo bydla w Budyšinje a tworja předsydstwo.

Wubjerk wučinjeju:

Jako zarjadnik maćičneho domu k. řečnik Mütterlein a k. dr. fil. J. Grólmus, wyšši wučer kath. seminara, w Budyšinje. K tomu: k. lic. theol. faraf H. Imiš a k. faraf K. A. Jenč w Palowje, předsyda wubjerka.

Jako zastupnikaj buštaj wuzwolenaj: k. faraf Mrózak w Bu-destecach a k. měščanski wučer A. Sommer. Tutón přija so jako rjadny měščanski sobustaw, hdyž w spočatku l. 1893 k. dr. Grólmus powołanje šulskeho direktora w Lipsku dósta.

E. Wažniše wustawki M. S.

Maćica je wot l. 1872 po zakonju zapisane towašnistwo z wobmjezowanej zawjaznosću, tak zo ležownosć za maćičny dom rukuje, nic jednotliwe sobustawy. Wot toho časa su nowe wustawki, w Časopisu l. 1875 wočišćane, kotrychž wažniše paragrafy tónkróć znowa podawamy.

§ 1.

Towašnistwo wukonja prawa juristiskeje wosoby pod mjenom „Maćica Serbska“.

§ 4.

Towašnistwo wobsteji: 1) z rjadnych, 2) z wurjadnych, a 3) z čestnych sobustawow.

1. Jako rjadny sobustaw móže kóždy nad sobu rozkazowacy, samostatny, w němskim kejšorsťwje bydlacy, bjezporočny, serbskeje řeče mócný mužski być.

2. Jako wurjadne sobustawy plaća ći, kotřiž druhej narodnosći přislušeja abo we wukraju bydla. Tehorunja móža tež žónske i urjadne sobustawy być.

3. Za čestne sobustawy móža so mužowje pomjenować, kotřiž su sebi wuznamne zaslůžby wo towašnstwo abo wo zdźělanosć serbskeho luda dobyli, njech w kraju abo we wukraju bydla.

§ 5.

Přiwzaće rjadnych a wurjadnych sobustawow stawa so w zhromadnym posedženju předsydstwa a wubjerka z wobzamknenjom wjetšiny.

Cestne sobustawy wuzwola so z wjetšinu hłosow hłowneje zhromadźizny.

§ 6.

Rjadne sobustawy maja:

- a) prawo hłosowanja we wšěch towašnstwowych naležnosćach, kotrež z prawami, po wustawkach předsydstwu a wubjerkej připokazanymi, wobmjezowane njejsu;
- b) aktivne a passivne wólbne prawo;
- c) prawo na darmotne dostaće exemplara kóždeho towašnstwoweho spisa teho lěta, za kotrež su swój sobustawski přinošk zaplaćili.

Tuto pod c) mjenowane prawo wužiwaja tež wurjadne a čestne sobustawy. Posledniši maja při tym, hdyž lětny sobustawski přinošk zaplaća a po postajenjach § 4 pod 1 so přihodžeja, tež wšitke prawa rjadnych sobustawow.

Wšitke sobustawy, z wuwzaćom čestnych, maja lětny přinošk po 4 markach do pokladnicy plaćić a njejsu k žanemu druhemu rukowanju zwjazani. Hewak maja wšitke sobustawy přislušnosć, zo za wotpohłady towašnstwa po móžnosći skutkuja.

§ 8.

Zarjadowanje towašnstwa přisluša: 1. předsydstwu, 2. wubjerkej, 3. hłownej zhromadźiznje.

§ 9.

Předsydstwo towašnstwa tworí so ze šesćich wosobow, a su to: 1. předsyda, 2. naměstnik teho sameho, 3. pismawjedzeř, 4. pokladnik, 5. knihownik, 6. knihiskladnik.

Wšitke sobustawy předsydstwa wuzwola so we hłownej zhromadźiznje z wjetšinu hłosow na šesć lět. Ze sobustawow předsydstwa, kotrež so po

přiwzaću tutech wustawkow najprjedy wuzwoli, wustupi položca po třoch lětach z losowanjom; po minjenju tehole časa na tute města nowowuzwolene wosoby wjedu swoje zastojnstwo prawidłownje na šesć lět.

Kóždy sobustaw předsydstwa móže so po minjenju zarjadowańskich lět z nowa wuzwolić.

Předsydstwo wobzamkuje w zhromadźiznach z wjetšinu hłosow, a k wobzamknjenju dosaha přitomnosć štyrjoch sobustawow předsydstwa.

§ 12.

Wubjerk twori so ze štyrjoch sobustawow, kotrež hłowna zhromadźizna z wjetšinu hłosow na šesć lět wuzwola.

Z tych po přiwzaću tutech wustawkow wuzwolonych štyrjoch wubjerkowych sobustawow wulosuje so položca po třoch lětach. Po minjenju tu-teho časa nowowuzwolene wosoby wjedu swoje zastojnstwo prawidłownje na šesć lět.

Kóždy wubjerkownik mē so po minjenju zarjadowańskich lět hnydom zaso wuzwolić.

Kóždy před minjenjom zarjadowańskich lět wuprózdnjene zastojnstwo we wubjerku ma so ze zhromadnej kooptaciju předsydstwa a wubjerk na hišće zbytny zastojnski čas přjedownika wupjelnić.

Wubjerk pomjenjuje za swoje posedženja ze swojeje srjedziny předsydwaceho a pismawjedzaceho. Wón wobzamkuje z wjetšinu hłosow. K wobzamknjenju dosaha přitomnosć třoch wubjerkownikow. Při runosći hłosow rozrisuje hlós jich předsydy, kotryž tež zhromadźizny wubjerku powołuje.

§ 13.

Wubjerk ma prawo kóždy čas do naležnosći towaršnistwa, wosebje do pismow pokladnicy, knihownje a knihiskłada pohladnyć. Wón smē po wobzamknjenju wjetšiny powołanje hłowneje zhromadźizny žadać, hdyž su so při wotłosowanju wo tym wšitke wubjerkowe sobustawy wobdźělile.

Wón ma přisłušnosć z najmjenša kóždolětaje wokoło spočatka měrca wot dweju ze swojeje srjedziny wuzwoleneju sobustawow pokladnicu a wot pokladnika wotedatu bilanciju, kaž tež knihownju přehladować a wot knihiskladnika zestajany inventar pruhować.

W o b s a h.

Serbski seminar s. Pětra w Praze. Spisał Jurij Lusčanski	str. 3.
Mythiske bytosće lužiskich Serbow. Napisal Ad. Černý (pokračowanje)	„ 25.
Zběrka swójbyuch mjen. Wot Radyserba	„ 41.
Nekrolog XXVII. (Křesćan Bohuwěr Pful.) Wot lie. Imiša	„ 47.
Troje „o“ w serbskej rěči. Spisał M. Hórnik	„ 53.
Wjesne a swójbne mjena z l. 1534. Wupisał a wukładował M. Hórnik	„ 58.
Wučahy z protokollow M. S.	„ 62.
Zličbowanje M. S. w 45. lěće (1891)	„ 67.
Pokladnica maćičneho domu	„ 68.
Přinoški sobustawow M. S. (1891)	„ 69.
Dary za dom M. S.	„ 71.
Zličbowanje wo domu M. S.	„ 72.
Mythiske bytosće lužiskich Serbow. Napisal Ad. Černý (pokračowanje)	„ 73.
Delnojužiske ptače mjena. Za nowy słownik podať H. Jordan	„ 130.
Słowjesa é-kinjenow a jich časowanje. Podať M. Hórnik	„ 133.
Delnojužiske swójbne mjena. Nazběrať a podať H. Jordan	„ 138.
Dosłowo	„ 143.
Dodawk k džwjatemu zwjazkej Časopisa	„ 144.

W o b s a h.

Mythiske bytosće lužiskich Serbow. Napisal Ad. Černý (pokračowanje) str. 73.	
Delnołužiske ptače mjena. Za nowy słownik podał H. Jordan . . . „ 130.	
Słowjesa é-kmjelow a jich časowanje. Podał M. Hórník . . . „ 133.	
Delnołužiske swójbne mjena. Nazběrał a podał H. Jordan . . . „ 138.	
Dosłowo „ 143.	
Dodawk k dzewjatemu zwjazkej Časopisa „ 144.	

Z tutym wudawa so:

90) Mały gratulant. Napiřal a nafběrał Š. Jordan.

K wužitku mačičneho domu předawaju so w mačičnym knihoskladže a pola pokladnika Mjeřwy za dvě hriwnje wot Ludwika Kuby wubjernje harmonisowane a serbscy a čescy krasnje wudate:

Písne lužické (serbske ludowe pěsnje).

Tute pěsnje hodža so derje za serbske koncerty.

Wo zapłaćenje lětnych a wosebje tež zastatych přinoškow (kóždolětnje 4 M. abo w cuzych pjenjenzach po kursu) a wo dary za dom M. S. najpodwolnišo prosymy. Lěto so bórzy minje! Pokladnikowa adresa za póst je: Kaufmann M. Mörbe, Bautzen (Sachsen).

Tež prosymy, zo bychy naše česćene sobustawy swojich znatych k přistupjenju do našeje Mačicy Serbskeje namołwjeli.

Přinoški kwitujemy w Časopisu a „Lužicy“, darjene knihi dotal jenož w „Serbskich Nowinach“. Přeměnenje adressy njech so předsydzje abo pokladnikej wozjewi.

Časopisa M. S. su tež mnohe stare lětniki hišće na předaň přez knihokupca Rühla abo přez direktnje skazanje pod adresu: An die Mačica Serbska in Bautzen (Sachsen).

Rozeslanje mačičnych spisow (dwójcy za lěto) wobstara knihar-nja E. Rühla. Hdy by něchtó wozjewjeny spis njedostal, njech napiše kartku z adresu: Herrn Kaufmann Mörbe, Bautzen (Sachsen).